

XIV. évfolyam, 157. szám

2014. november

www. Irodalmi Jelen .hu

Kukorelly Endre versei

Czakó Gábor: Újra

Keszthelyi Rezső versei

Kalász István: A besúgó

Szőke Imre Mátyás versei

Centauri: Szeptember 1.

Sohár Pál versei

Gáspár Ferenc:
Mennyei kapcsolat

Csobánka Zsuzsa versei

Berka Attila: Anómia

Evellei Kata: A beteges
szerelem példatára

 Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Mányoki Endre (vers, próza), Szócs Géza,

Makkai Ádám (Hawaii)

Munkatársak:

Boldog Zoltán (kritika, interjú),

Laik Eszter (helyszíni tudósítás), Varga Melinda (Kolozsvár),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatko Péter

A borítón: **Ódry Mária** festménye

KUKORELLY ENDRE versei

A kezdet

Lepucoltam az asztalt. Dolgokat
áthelyeztem, várják be odaát,

ami jön. Ez van, hogy segít, és nem
csak nekem, a dolgoknak is, de még

a sorsnak is. Van, ami úgy válik
le csak, vagy el, cuppan egy nagyot,

ragacszkodik a bőrhöz, az ujjamhoz,
meg ki tudja, mihez még. Egy körcsók-

nyom marad, mélyebb, más-barna rúzsfoltt,
lehet síkálni. Lerámoltál, fiam?

Ezt hallottam, de még nem az asztal
szólalt meg, csak a szomszédban a

veszekedőség. Az egyikük
kiabálta ki, mert, úgy lehet, ők is

igyekeznek segíteni. Mi mind,
akik tipegünk eme pagonyban.

De lehet-e bármit kezdeni?
Lehet siettetni? Igen, csak nem

siet. Hanem amúgy is rohan. Ez
tényleg kurvára rohan, és csöppet

se jön közelebb. Hogy lehet-e?
Ezt a kérdést még nem szoktam meg.

Kimutatja érzelmeit

Sándor Andrásnak

Ez volt a színes gyerekkor
így álmodozol ez volna a gyöngeség
ha rá gondolok mélyen hörgők
kicsi drapp volt és kicselekvő légkör
lefakadt fejtől síró szolgálai
magatartás kicsi drapp makaróni
óvoscsi frukti néhai

van egy önmozgás a melodramán
a szüleim ösztönös urak
(a néző most kinéz a hallgató kihallgat)
viseletük kiró és meghatároz
de nem nőtt meg még a természetem anyu
igazi operai valóság művészuras szakasz
beindulás a szerkezet felé és szájjütem

a zene megengedő alakzata színes
gyerekkori kis hölgy nőszerű történelem
(az író itt kipillant ó édes életünk)
rakoncátlan és elhaló
dohogni kezdek
jelvényeimmel berendezem a lelkem
és felbolydulok szent napokon

berendezem a lelkem felépülök
fölépültem néztem a falat dohogni kellett
hintázni
ez volt a színes gyerekkor
ennyi nő istenem puha élvező szerkezetek
Casanova terjeng a szagban miért nem ezt
miért nem a szagot veszem figyelembe

egy angyalt ahogy megállítja az ajtót
és szárnycsapásokkal élénkíti őt
gyerekkori lefakadt fejét a gyerekkorból
már elég!
már körbekarikáztuk e frontszakasz
fölbolydult valóban – hát bennem is van szobor?
bensőséges a leköpés?

ha erre gondolok mélyen hörgök
akkor egy ilyen bevágás
valamivel később igen ez nem igazán esztéta-illat
valamivel később volt a szabadságharc
leszakadt házak cselédlány valami bécs valahogy
szavazz a lakótársra vignettát elnyomni tilos
befutott a villamosság magyaráltam apásan

magyaráltam apucinak ez már a munkáslet
csak őket nem érdekli a százalék mert bécsiek
bécsi lét fülledek egy hegyen
a munkásletről mint aki hipp-hopp magyaráltam
apásan (itt tetszik miközben gépeli)
le lehet feküdni kezdett beindulni a koszt
van ilyen önmozgás a melodrámán

van önmozgás? valamit hallani?
minden: megrendülés? én érzelmi vagyok?
és eleven aki
kimutatja az érzelmeit? és civil az?
én kimutatom?
civil vagyok? kontúr?
maró?

miért győzők és miért fogyatkozok?
most a felesleges dolgok kimúlnak
most misztikusan rád gondolok
ölelve húzom le a zaccot
álmodozom a rózsá még csak lecsúszik
így álmodozom
ez volna a gyöngesség.

Ki védekezik

Márpedig aki gyors az élőbb
szabadulj meg
ettől szabadulj ki
márpedig újra és újra nekifut
orsósan mozog boldog lábain
hideg puha testekkel ütközik
föl-le rohangál mint a fejtű
ki tekinti meg
nedves a szíve verdes pillanat
nincs túlzottan jól megenyhül elzuhan
öncsaló de tényleg
egy pillanat ő márpedig üres pillanat
üres amit nézel egy régi vasdarab se mélyebb
hát ne nevéssen
ne mászkáljon, ne szálljon be
nem száll be tehát
és eper.

De ki védekezik
ki hurcolja be egy üres terembe
ki tekinti meg az istent.

Eltévesztem és megoldom

Jóságos és alpári gesztusok is bejönnek
van benn fa dögivel ne hordj!
bejön a hulló átnéz a kerítésen
verseimben lenne aki néz
beleiszik az erős italba nem érti
részei kihullnak
eltéveszti csodálkozik megoldja
szened vakarja magát
leszedi a támadót talál csal siránkozik
kúszik az ágyon egész kicsike
lemegy a köszvénybe egy tiszta hangot megüt
jóságos átver mozgása lelassul
leszakít egy cseresnyét
korzó narancsliget
de mi ez a keserűség
miért pont az áll'mokba utaznál, édesem
a fejedem mért olyan mély a krém
mi indul finoman
mért leng át mint az éter
idősebb női test miért lebeg
így él lebeg a karja
eléggé szabályos kisleány
magányos sorozat az ujja
van benn fa – hallja – van benn dögivel.

Az első gyanús jelre
állj előbbre.
A következő jelre fekédj le.

CZAKÓ GÁBOR

ÚJRA

Az elítéltet belül szöges fojtó nyakörvvel vezették a segédek. Így keze szabadon maradt, vihette kis sámliját a kereszthez. A saját keresztjéhez. Facipőben. Kopp! Klaff! Klakk!

A két segéd kétfelől, a póráz szabta, de nyilván jól kiszámított távolságban ballagott mellette s kissé mögötte, és csöndesen füttyörészett. Ugyanazt a nótát. Finoman, s amennyire az elítélt meg tudta állapítani a dal ismerete nélkül, pontosan. Általában mindent így csináltak: finoman, sőt, olykor kedvesen, kerülve a hibákat és az oktalan durvaságot.

A folyosót apró, takarékos lámpák világították meg, éppen annyira, amennyire kellett. Amekkora fénynél a mindent látó rejtett kamerák előtt semmi sem maradt titokban. A rendkívüli esetre szolgáló reflektorok aludtak, s túrték az üvegüket birizgáló kósza fények csiklandását, melyek a vonuló négy ember ilyen-olyan tárgyairól, izzadó homlokáról vetődtek rájuk. Vagy útjukat nem lelő lelkek voltak?

Mögöttük – tán, hogy kilegyen a szám – egy ötödik ember ki-nyitható, ötfokú kettes létrát vitt utánuk.

Megérkeztek a veszthelyhez. A hóhér – jobb kisujjával, ugyan miért úgy és azzal? – beütögte a varázsbetűket, s az ajtó föltárult. Mellbevágó fény csapott rájuk. Vártak néhány másodpercet, hogy szemük megszokja és beléphessenek. Az ablaktalan helyiség nagyjából négy lépés mély, és kétszer olyan széles lehetett. Hosszanti, fehér csempés falán három emberméretű juharfa kereszt, félig besüllyesztve. A tenger fájdalommal s elveszett reménnyel terhes levegőben édes-savanyú-klóros szag.

Megálltak.

A hóhér megfordult, várt, hogy az elítélt fölmérje, hová került. Amikor megalégelte, megkérdezte tőle:

Melyiket választja?

Az elítélt se szólni, se nyelni nem tudott. A közelebbi szélsőt gondolta választani, de a középső felé moccant a lába.

Rendben – biccentett a hóhér. Segédei elengedték a vezetőszárat, és a középső kereszthez noszogatták emberüket. Gyön-gédnek nevezhető, de mégis határozott, és gyakorlott tenyér-érintéssel. Az meg gyakorlatlanul támolygott előre. Elnézték neki. Türelmesen várták, amíg bután nekikoppan a keresztnek, áll egy darabig, fejfelé nekitámaszkodva, majd megfordul.

Tegye le a számlit.

Letette.

Álljon föl rá.

Föhlállt.

Ekkor megszólalt a bíróság, mintegy a fal, mert a hang négyfelől zengett és dörgött és áradt láthatatlan forrásokból, talán szájjakká váltak az itt is beépített mindent látó kamerák.

Megismételte a vádat: boldogtalanság... és az ítéletet. Amikor ma reggel a bíróság előtt állt, nevetett. Nem jókedvéből, hanem csak úgy.

Az ötödik ember melléje lépett, s létráját kinyitotta. Megcsapdosta a tetejét, hogy a részek jó illeszkedjenek. Az elítélt feje még zsongott a bíróság érces hangjától, amikor az egyik segéd hurkot vetett a bal csuklójára, fölszaladt a létrán, és a kötél másik végét matrózkötéssel a magasban egy kampóhoz rögzítette. A létra egy másodperc múlva átkerült a másik oldalára és a jobbját is fölkötötték.

Utolsó kívánsága?

Ha szabad, semmit se kérnék – suttogetta, és arra gondolt, hogy tegnap este még sörözni hívták barátai a Kikelet Ranch nevű zenés helyre.

KESZTHELYI REZSŐ versei

Csaknem vers

Emlékeimen nem változtat
fikarcnyit se a jelen,
rajta meg a jövő –
lépten-nyomon foglyul ejt
a belőlem temetkező
meg fakadó idő.

Színvándorút

Ó, ti halvány kökörscinek
sétányomon;
a csillagok a tengerárba térnek,
a tengerárok meg amoda;
szívemnek szívem az otthona,
és egyetlen kincse: örült,
mikor sírt valaha.

Sose látja fényét a fény;
őszül ereimben a vér,
nem jelképe az életnek az élet, mondanám,
viszont láttam, amint egy cédrus csúcsára
holdszótt golyák telepednek aludni alá,
míg kel a Nappal a kecses szárnycsapás.

Látványhang

Kékjét sose látja a kék,
pedig mekkora szem-tér,
én meg itten ujjbegyembe vájogatom
körmöm hegyét, éreztetni
égboltokért esengő földesemény özönét,
ők meg hadd ejtsék rá a maguk tömérdekét –

Színek testei így,
társzerep, pompalég,
melódiákat szól: teremteni,
nyomban milliárdnyit, kiből azonban
egyetlen hangot
se lehet majd hallani.

Képzelő

Egyetlen szál virágban is
megjelenik a mérhetetlen
szépsége és közönye –
ragyogtatni,
ami élet nélkül ugyancsak
kikerülhetetlen,

és letördeli a végtelen
idomait,
az anyag
történetét,

a minden-nélkülire született
valóság árnyékát,
mielőtt elhagyná
az egeken túlit.

KALÁSZ ISTVÁN

A BESÚGÓ

Kavicshegyek, síkságok, kukoricahalmok, utak, üres földek, távoli tanyák mögött... Az iskola, a táj legvégén, egy kastélyban volt, a kastély halljában plakát fehérlett, a feliratot: MI EMBERT NEVELÜNK, kézzel mázolták a papírra. Az apák terepjárókkal érkeztek, álltak a csarnokban a fiúkkal, hallgattak, az iskola vezetője mosolytalan szemmel nézte őket. Uraim, fordult az apák felé az igazgató, ebben az iskolában nincs internet, a telefont elveszszük a fiúktól, nincs tévé, füves cigaretta, innen nem lehet twitterezni. (Itt mégis felnevetett, az apák is vele nevettek, twitter, wow, micsoda szó!) Nálunk hajnali kelés van, itt sport, fegyelem van, értik? MI ITT EMBERT nevelünk! Kemény embert! Aki tudja, mit akar elérni az életben! Mint önök! Az apák mosolyogtak, aztán visszaültek terepjáróikba, szétszéledtek a kicsike országban. Este már a házaikban, a bőrkanapén töltöttek, ittak, magyarázták a feleségüknek, mennyire elegendő van abból, hogy a gyerek délig alszik, válogat az ételben, hogy hiányzik a gimnáziumból. Igen, ők kamaszként vasárnap is dolgoztak, külföldi utakról csak álmodoztak, drága ruhát nem tudtak venni, a családjukért, a cégükért dolgoztak, tettek meg mindent, igaz? És most? Ha a vállalatot át kell venni, mi lesz? Egy ilyen lusta fiú tönkreteszi. Ezért dolgoztam? Ezért? Kérdezték az apák, itták a sört, a whiskyt, bekapcsolták a tévét, a sportsatornát, tenisz ment, két nő verte a labdát, aztán egymást püfölték a játékosok, valahol Kaliforniában...

Egy hónappal később az első szeptemberi vasárnap délután ismét indultak a terepjárók, a kastélyba egymás után érkeztek a fiúk. A férfiak fiai. Unottan, értetlenül álltak. Hová kerültek? Ez itt nem a golfanfolyam, üvöltötte a nevelő a hallban, ma este nincsen vacsora, holnap ötkor kelés, két hálószoba van az emeleten, az ágyakat osszátok szét magatoknak, én sietnék, aki kapja marja. Nevetett.

Persze te indulsz elsőnek, felrohansz a lépcsőn az emeletre, jobbra fordulsz, be a szobába, a terem hűvös, szinte hideg, a fű-

tés mellé, az alsó ágyra dobod a táskádat, ez az enyém, az én ágyam, vigyorogsz.

A többiek bámulnak rád.

Az első nap ötkor kelés, futás a kastély körül, nevelői üvöltés, gyerünk fiúk, gyorsabban, mintha élnétek, harsog a levegőben, utána reggeli, híg tej, kenyér, sajt, aztán a tanteremben tesztet raknak elétek: hová utaznál, milyen szerepet játszol a családdoban, mikor szabad erőszakot alkalmazni. Tízről előadás a fegyverekről, megint torna, ebéd... Este ülsz a homályos hálóteremben. Az ágyadon. A fiúk összehajolnak, puszognak, szidják az iskolát. A vacsorát, a zuhanyozót... Ilyenkor verődnek össze, szidják az apjukat, a rohadék, ideküldte őket. Most az egyik fiú pirinyó telefont vesz elő, hívja az anyját. A többiek elkérik a készüléket, telefonálnak, az egyik fiú sír. Haza akarok menni, haza, ismételi egyre, vigyél haza. Kérdezed, miért ilyen puhányok? Egyetlen nap torna, oktatás, rendes vacsorát is kaptak, nem? Ennyit sem bírtok ki? Véres szemmel néznek rád, az egyik fiú azt mondja, igazad van, egy másik lehülyéz. A végében két magas, testes fiú áll eléd, nem szeretjük a strébereket, löknek a falnak. Hülyék, mondd, kés van nálam, erre hagynak.

Másnap reggel a hallban sorakozó, hideg van, sötét. Az 1-es szoba kék melegítőt kap, a 2-es szoba zöldet, a ruhát MOST kell felvenni, üvölt a nevelő. Mostantól a KÉK nem beszél a ZÖLDhöz és fordítva. Ja, és adjátok ide a rejtegetett telefont, különben... Mindenki hallgat, az igazgató jön le a lépcsőn, a kékek szobájában van a telefon, tudja ő. Adják ide, de rögtön. Senki sem szól, a fiúk csak állnak, nem néznek egymásra. Rendben, mondja az igazgató, a kékek miatt a zöldeket büntetem meg. A zöld csapat nem kap vacsorát. Futás a kastély körül, egy zöld meglök, arccal a bokrok közé zuhansz, a nevelő látja, nem szól. Délelőtt a kékek és a zöldek tanulnak, egy tanár diktátorokról mesél, utána ebéd, kinél van a telefon, hangzik ismét a kérdés az ebédlőben, senki sem szól. A zöldek megint futnak-hörögnek egy kört a kastély körül, csapzottak, erőtlenekek, zihálnak, délután előadás, „Nagy csaták az I. világháborúban”, ez a téma, utána a kék és zöld csapat egymással kosárlabdázik, a zöldek ütnek, rúgnak, nyernekek. Az igazgató röhög. A bíró nem figyel. A nevelők állnak. Este van megint, ülsz az ágy szélén, a szobában összehajolnak a fiúk, ci-

garettáról pusmognak, arról, hogy a zöld csapatból valakit el kellene verni. Ők a kékek, te is kék vagy. Ők a te csapatod, de veled senki sem törődik, kimész a sötét folyosóra, egy zöld melegítő fiú jön szembe, vékony, alacsony kölyök, érezni rajta a cigarettát, bámul, kikerül, elmész a lépcsőház felé, hátul minden sötét, üres, kinyitod az ajtót. Mögötte lépcső, sötét van, ismered az utat, felszaladsz egy emeletet. Te, aki...

Te... Aki tizennyolc éves leszel a jövő hónapban. Vézna vagy. Sápadt, alacsony, mint az apád. Verekedni nem tudsz, pontosabban ütni nem, de elhajolni az ütés elől megtanultál. Megérzed a veszélyt, tudod, mikor kell hallgatni, gyorsan eltűnni. Mikor kell (később) visszautni. Tudsz futni is. Gyorsan, messzire. El onnan. Kitartó és szívós vagy. Tudsz várni is. Mint egy patkány, sunyi, számító vagy, mondta az igazgató. A nagybátyád. Előtte álls a kék melegítődben, fáradtan. Az irodájában. Egy emelettel feljebb, mint a többiek, a kastély lezárt, északi szárnyán. Kérsz cigarettát, néz rád az igazgató úr, vagy szívtál lent? A végében? A kis buzi fiúkkal? Most is nevet gúnyosan, ahogyan szokott. Mondod, nem szívtál! És miért nem kobozták el azt a rohadt telefont, te jelentetted, kérdezed. Miért nem vitték el a tulajdonosát kihallgatásra? A pincébe! Nagybátyád rágyújt, napközben megkeresték azt a telefont, ott volt a matracba rejtve, ahogyan mondtad. Az egyik nevelő tönkretette a készüléket. Rálépett. Jobb így, a dagadt kölyök arra gyanakszik, valaki a társai közül tette. Ez így jó... Akkor minek kellett a zöldeket alázni, nézel dühösen. A nagybátyád, az igazgató úr nevet, mert gyengék, mondja, és jön a szokásos beszéd az apádról. Az ő sógora, a senkiházi belefogott abba a szállító vállalkozásba, de semmire sem jutott. Nem volt elég ügyes az apád, kérdezi a nagybátyád, vagy nem volt elég okos? Nem? Hallgatsz, ismered a választ, az apád gyenge volt, hagyta magát átverni..., elveszel az asztaláról egy cigarettát, meggyújtod, az igazgató úr képébe fújod a füstöt, a nagybátyád azt mondja, benned van akarat, bátorság, te nem vagy puhány. Nézel rá, bele egyenesen a szemébe, tényleg nem vagyok olyan, mint az apám? Kérdezed halkan, feleslegesen. Hiszen ismered a választ.

Azon a napon feküdtél az ágyban, a szobádban, a sötétben. Még otthon. Abban a városban. A házatokban. Messze ettől a huzatos kastélytól. Éjszaka volt, a falon túl apád sírt, anyád vigasztalta, beszélni kell a bankkal, ott az a vágóhíd, a hollandok is

járnak, miért nem a mi teherautóinkkal szállítanak? Az apád azt felelte, pénzt kell adni, kenni kell őket, de nincs miből. Feküdtél mereven, kamaszgörcsben, neszezés jött, anyád csókolta apádat, sóhajtás, végül anyád apádé lett. Vigaszul. Ez így ment szinte minden éjjel. Állt a pöcsöd, felnőttél abban a városban. Aztán aludtak a falon túl, másnap reggel a konyhában apád mosolygott, telefonált, bólogatott, anyád intett neki, mondja a telefonba, hogy várjanak még, te pedig nézted őket. Vékony anyádat a gyűrött hálóingében, az apádat bő klottnadrágjában, kopaszon.

N. kisváros volt, alvadt, mint a többi és mégsem egészen; volt főtér, emlékmű, park piros padokkal, középiskola (odajártál egy évet), sárga templom, a város szélén a gyár terpeszkedett a betonfal mögött. Apád abban a cukorgyárban volt könyvelő, ott dolgozott a fél város; azok is, akik még írni-olvasni sem tudtak. Aztán a gyárat bezárták, az embereket kirugdalták, apádat is. Később felhívták telefonon, menjen, beszélni akarnak veled. És apád azzal jött haza, hogy segítenek rajta. Adnak kölcsönt, hogy vállalkozzon. Vegyen teherautókat... Igen, N.-ben, a kisvárosban volt művelődési ház, könyvtár, de volt helyi banda, „család”? A Selymesek, magas, kővér emberek, ők dudáltak, szóltak ki a kocsiból, ezek az emberek mondták az apádnak, indítson vállalkozást. Jön a német cég, bérlik a teherautót, lesz fuvar, a pénzt vissza tudja adni, mindenki jól jár. De a német cég nem jött. Valaki valahol meggondolta magát. Vagy lehet, igaz sem volt a bajor terv. A részletre vett teherautók csillogtak az udvaron, a munkásnak felvett emberek ültek a padon. Az adósság ketyegett, apád bajban volt. A kisvárosban mindent tudnak mindenkiről, néztek rád a boltban, a téren, ez annak a hülyének a gyereke. Az a hülye az apád volt, aki kölcsönt vett fel. Éjjel az egyik sofőr üvöltött a házatok előtt, neki gyerekei vannak, mit adjon a kölykeinek enni? Az apád kiment, a férfi részeg volt, apád adott neki pénzt, a férfi elment. Másnap este hárman álltak a ház előtt, az egyik a kisteherautóval toltta meg a kaput, bedőlt a kerítés. Rohadék, üvöltötték, köveket dobáltak befelé, az anyád kiment hálóingben, az apád ült, nézte a tévét. Este ismeretlen férfiak jöttek, apád nem vette fel a telefont, szarral összekenték az autót.

Így ment ez heteken át, végül apád a kert végében... Hajnal volt, neszre ébredtél, lementél a kertbe, az apád alsónadrágban állt a hokedlin, félmeztelenül. Kötéllal a nyakában. Leültél a földre, nézted, mondtad neki, ne csinálja. Az apád hallgatott. Azt is mond-

tad, röhögnek rajtad az iskolában, hülyének neveznek, mindenhol nevetnek rajtatok. Kérdezted, miért nem gondolkodott? Az apád sírni kezdett, ő jót akart. Jutni valamire. Hallgattál, apád is hallgatott. Nem mondtad, hogy naiv volt. Az jutott eszedbe, nem ismered ezt a férfit, aki áll a hokedlin, nem tudsz neki mit mondani. Kutyák ugattak a távolból. Aztán az apád kilökte maga alól a széket, zuhant, hörögni kezdett. Csapkodni, rángatózni. Mintha mosolygott volna az arca? Nem tudtad eldönteni. Láttad, bevizelt, ez volt az utolsó képed róla. Visszamentél a házba, lefeküdtél, az arcodra húztad a takarót, reggel anyád sikított a kertben. Két nappal később anyád bátyja jött el hozzátok. A nagybátyád mosolytalan, nagy testű, éles szavú ember, tárgyalt, telefonált, elment a Selymesekhez, volt vele egy kis hallgató ember, ő mindig úgy állt, hogy látni lehessen, pisztoly van nála. Igen, az apádat csódba vitték, mondta a nagybátyád, és eladta a házatokat, ezek a rohadékok ügyesen csinálták, nincs mit tenni, majd eladta apád kocsiját is. Amire annyira vágytál. Az ezüstös sportkocsit. Anyád hallgatott, nem ölelt meg téged. A temetésen sem. Te olyan vagy, mint az apád, mondta a nagybátyád, megfogta a nyakadat, szorongatott, mint egy macskát, meglökött, neki a falnak. Majd elvitt benneteket magához, anyád szülőfalujába, nem messze a határhoz. Abba a faluba. Sínek végén, kavicsbánya mögött, a világ vége előtt két kilométerrel. Kaptál szobát. Padlásszoba-félét. Ágyat, asztalt, vacak tévét. Hűtőszekrényt az ágyad mellé. Anyáddal alig találkoztál, dolgozott valahol. Egyszer beszélgetni akart veled, de mondtad, semmi értelme. A szobád ablakából sötét földekre láttál, az erdő mögötti kastélyra, meg egy kékre mázolt házra a távolban, ott egy fiatal nő élt két kisgyerekekkel. Néha álmodtál apádról. Gyerek voltál, ütötted őt az udvaron. Így telt el néhány hónap. Felszántották az életedet.

Aztán a nagybátyád elindította a régi kastélyban az iskolát. Az erdő mögött, a majorok mögött, a határ mellett. Az olyan pöcsöknek, mint te vagy, mondta, akik délig alszanak, éjfélig csak számológépeznek, a végén meg buzik lesznek. Nektek kell a kemény nevelés. Erre van igény, mert a sok üzletember drágalátos fia... Te nekem fogsz dolgozni. Épp vasárnap volt. Mondtad, neked nem parancsol senki, a nagybátyád erre megütött, erősen, pontosan az arcodba; velem így nem beszélsz, ordította a képedbe. A konyhában, a kövön feküdtél és dőlt az orrodból a vér. Igen, a kastély beindult, az egész országból hozták a gaz-

dag emberek a fiaikat: sértődős szarháziakat, hájas fecsegőket, drogtól aszott primadonnákat tettek ki az udvaron a luxusautókból. Te, a kis nyápic, riadt, hallgatag alak, te voltál a téglá. Aki ott állt a többiek között, elsőnek futott fel a lépcsőn és mindig megcsípte a fűtés melletti ágyat. Onnan hallgattad a sok hülyegyereket. Utáltad őket: gyengék voltak. Puhányok. Hengegtek, hazudoztak, sírtak. És te? Hol zöld, hol kék melegítőben osontál fel nagybátyád irodájába, jelentetted, az a... a dagadt gyerek a kettős ágyról szökni akar, a kék csapat reggel nem fog futni, a magas fiú bevizelt éjjel, a vörös hajú a portást akarja megveszteni, kérek pénzt, cigarettát. A telefont meg...

És most álltál a nagybátyád irodájában, szívtdad a cigarettát. Mohón. Kedvellek, darálta újra a nagybátyád, már nem vagy elkényeztetett gyerek, mint azok ott lent. Ja, és még két dolog. Anyád elutazott. Álltál, mi történt az anyáddal? A nagybátyád lassan magyarázta, húgának kellett már férfi, ő szerzett neki, most kettőben elutaztak Olaszországba. Az anyád nem szólt neked, ő teszi meg helyette, az anyádnak mostantól barátja van. Érted? Hallgattál. Apád halott, anyádnak új barátja lett. Ilyen alak, mint a nagybátyád? Erős, bömbölős. Rámenős. A szívedet ütötte valami. Hegye volt, szúrta. De nem szóltál. Vártál a gyér fényben. És a másik dolog, kérdezted végül, mi lenne? A nagybátyád mondta, változott a program, holnap nem számháború lesz, hanem jön egy ember, pénzt fektet be, vadászat lesz, fácánra mennek, ti fiúk fogtok hajtani, de ne történjen semmi, a vadászat nincs bejelentve, érted? Rágyújtottál a második cigarettára, nézted a pofáját, arra gondoltál, anyád meztelenül fekszik egy szállodai ágyban. Valahol messze. Ennek az embernek a szeme olyan, mint az anyádé. Aki dolgozott valahol.

Igen. Tizenhat évesen még ott laktál a nagybátyád házában, nem láttad anyádat, kaptál enni is naponta háromszor, halk, alázatos asszonyok főztek, takarítottak odalent, fönt nézted a tévét, figyelted a kék házat, a kertet, végül átmentél a nőhöz. A robogód a kék ház előtt állt le. Az a nő kijött, bámult téged, sovány volt, nyúzott, kis ruha volt rajta, mutattad, abban a házban laksz, ott, abban a nagyban..., a gyerekeknek adtál csokit, felkészültél a találkozásra. A nő mosolygott, rosszak voltak a fogai, mondtad, szép gyerekei vannak. Igen, készültél. A nő behívott a házba, bent mellbe vágott a leomlott vakolat, a földes padló,

a szétszórt lom, az alacsony mennyezet, a sarokban a lavór. Az üres chipses zacskók. Másnap délelőtt vittél át néhány edényt, tányért, tálcat. Kenyeret is. És sajtot. Letetted a nő konyhájában a hokedlire. Azt mondta, a gyerekei apja börtönben van. Négy évet kapott, betört egy öregasszonyhoz a szomszéd faluban. És csak úgy tudja meghálálni a szívességedet, ha... Kiküldte a gyereket, kigombolta a nadrágodat, letérdelt, és te reszkető térddel fogtad a falat. Még kétszer voltál nála, vittél pénzt is, a nő csinálta..., aztán a nagybátyád hivatott, oda nem járhatsz, istenem, mért pont ezekhez kell neked..., mondta, szerezz neked valami rendesebb nőt, ha akarod. De nem akartad, magad akartad megszerezni a magadét. Mondtad neki.

Ment az iskola a kastélyban, bent laktál, ettél a többiekkel, futottál a nedves ösvényen, a fonnyadt bokrok között, te voltál a téglá, a nagybátyádtól kaptál pénzt, cigarettát, és most anyádat elvitték. Ott feküdt az ágyon egy olasz szállodában. Ő is férfi fölé hajolt? Lehet. Álltál a nagybátyáddal szemben, arra gondoltál, neked most rögtön kell valami jó. A legjobb jó a szex. Mondtad, a szegények nem vadászhatnak. A szegényeknek kuss jár. A nagybátyád röhögött, okos megfigyelés, feléd dobott egy doboz cigarettát, de mi a pénz oldalán vagyunk, intett, tűnj el! Lementél a földszintre, kinyitottad az ablakot, kiugrottál a hideg sötétbe, a kutyák ugattak, rohantál a nyirkos talajon, át a kerítésen, a sötét erdőn keresztül, a tarlón át a falu felé. A kék ház felé. Már a ház udvarán ordítottad a nevét. Itt vagy, van nálad cigaretta. Pénz.

De a nő nem volt egyedül. Az egyik nevelő ült a sötét előtérben, az a rohadék, aki soha nem segített neked, ha baj volt. Ott ült, cigarettázott, sört ivott, a nő állt mellette, vihogott, a nevelőnek nyitva volt a nadrágja. Nocsak, mit akarsz itt, jelentem az igazgatónak, mondta fenyegetőzve és elővette a telefonját. A nadrágja sáros volt. Mint a tied. A nő vihogott. A tűzhelyről elvetted a serpenyőt, te ajándékoztad a nőnek, jutott eszedbe, meglendítetted, fejbe verted vele a férfit. Fekete vér jött a szájából. A nő állt, nem szólt semmit, csak nézte, ahogyan a férfi a földre dőlt, feküdt kicsavarodva, furcsa pózban, és vér jött a füléből. Jó érzés volt. A hatalom. Jó volt látni, hogy nem mozdul a teste. Ráléptél a telefonjára. A nő ekkor szólalt meg, hangja üvegesen csengett, minek összetörni. Neki is adtál a vaslábassal. Reccsent az arccsontja, vékony nő volt. Macska futott át a

szobán. Barnásszürke szőre volt, a pofája nyitva állt. Ez megvigasztalt. A ház üres volt.

Reggelre elállt a szél, de az éjszakai nyirkos hideg megmaradt a talaj felett. Az ég szürke volt, a táj összeesett. A tíz fiú a hidegtől vacogósan várt, a három vadász szemben állt velük. A nagybátyád és két idegen. Két kövér férfi. Tollas kalapban. Az igazgató beszélt, mondta, fiúk, keletnek ne menjenek, arra a patak az országhatár, őrzik, a határőrök nem szórakoznak. A fiúk görnyedten figyeltek, hajtani fogtok, fel kell riasztani a fácánokat a bokrok közül. Azután a nevelő kiosztotta a botokat, narancssárga mellényt és adóvevőt is kaptak, a három vadász eltűnt az ösvényen, a fiúk álltak, nem beszéltek, valaki köhögött, aztán elindultak. Mentek át a sáros földön, végig a bokros területen, haladtak a magasles felé.

Te is közöttük voltál. Fáztál, de mentél előre. A bottal verted a bokrokat, kiabáltál, hujjogtál, héj-hó. És egyre inkább fáztál. És akkor az egyik bokorból hangot hallottál, a nevelő szólt ki rád. Az arca véres volt, a homloka betört. Látod, vigyorgott, betörted a fejemet, hülye lettem. Mit szólsz? Én tartom el a szüleimet. Tudtad? Van két testvérem. Ők keresni fognak... Mentél tovább, egyre gyorsabban; rikoltoztál, hujjogtál, üvöltöttél, nem néztél csak a földre és az égre. Átmásztál egy farönkön, a pocsolyából a nő emelkedett ki. Meztelen volt. A melle sáros. Nyújtotta a nyelvét. Takarodj, üvöltötted. A nő eltűnt. Megy ez, gondoltad. Fácánok repültek nehézkesen a magasba, lövések pukkantak. Suhogás, madársikítás jött az égből. Csapkodtad a bokrokat, mentél a magasles felé. Gallyak ütődtek az arcodnak, de te csak láttad, ahogy a szemed felé nyomultak, de nem érezted.

A vadászat, nem is tudod mikor, de véget ért. Álltál egy tisztáson, szél fújtt északról, a bokrok zúgtak, a fiúk némán vártak körülötted. Először érezted azt, hogy ők veled vannak. Ők a társaid, akiket átversz. Hideg volt. Szemben a három férfi, a nagybátyád mosolygott, a két vadász a fűre rakta a fácánokat. Volt, amelyik még élt. Rebegett a szárnya. A nagybátyád intett, állj mellé, a szárnyasok szívósak, mondta. Felemelt egyet, meg kell ölni, hogy ne szenvedjen, és kitekerte a nyakát, aztán intett neked, te is csináld. Felvettél egy fácánt, tekertél egyet a nyakán. Érezted, a fiúk döbbenetesen figyelnek. A nagybátyád újabb fácánt vett fel, a kezével tarkón vágta, intett, csináld te is. Felemeltél egy má-

sikat, talán halott volt, nem mozdult, tenyered élével ütöttél, a madár feje lehanyatlott. Ekkor kezdted hallani belül az éles hangot. Sűvöltött, azt mondta, tenned kell valamit. A nagybátyád felvett egy újabb fácánt, azt mondta, ő megvédi azt, aki erős, és rád nézett anyád szemével. Neki nincs gyereke, de ha ilyen fiúkat lát, mint ti – és ekkor megint feléd szúrt anyád tekintetével –, úgy érzi, van jövő. És a jövő a minden. Fogta a harmadik fácánt, kitépett egy tollat a szárnyából, a kezedbe nyomta. Ez itt döglött, mondta, de most megtanulod. Néztél, vártál. A toll végével döfjél a fácán csőrén át a torkába, told ki az agyát. Nézett rád. Mondtad, ezt nem tudod.

Valahogyan kijött a szádon ez a tagadás. A fácán élettelenül lógott a nagybátyád kezében, abban a kézben, amelyikkel ütött téged. Az egyik vadász azt mondta, aki nem bírja az ilyesmit, nem való vadászni. Van ilyen. A nagybátyád fogta a tollat, megkérdezte, miért hiszed azt, hogy ő bántani akar. Ő véd és segít, ha kell. Ő elrendezi a dolgokat. Igen. Az egyik fiú ekkor kiáltotta feléd, hogy spicli vagy. Gyáva. Tudják ők ezt, a Facebookon... A nagybátyád elé tartotta a fácánt, döfde bele a torkába a toll végét. Kotorásszál az agyában, vigyorgott feléd. Na! A fiúk nevettek, gyáva, mondta az egyik dagadt, rohadt téglá.

Beledöfted a tollat a fácán csőrébe. Az agyába. Utána a nagybátyád kezébe. A véres csonkot. Üvöltött. A fák vastag gallyai feléd nyúltak, szaladni kezdél, dobogást, kiabálást hallottál magad mögül, néhány fiú követett. Egy tisztásra értél, megálltál, a fiúk körbevettek. Öten voltak így. Mit akartok, ziháltál rájuk. Mennek veled, mondták. Te azt felelted, ez nem játék, ez most komoly. Nevettek, tudják, ezt akarják. A távolban kutyák ugattak. Mondtad, nem tudod, mi lesz veled. A fiúk bölintottak, nem szóltak, vártak. Mindegyiknek rövidre volt nyírva a haja. A kutyák még mindig ugattak. Azt mondtad, átmész a határon. Időt nyerni. A fiúk nevettek. A távolban a kastély kékes körvonala látszott. Rendben, mondtad, és futni kezdél a patak, a határ felé, belegázoltál a jeges vízbe. A fiúk jöttek utánad, érezted, pedig nem lehetett, hogy a testükkel melegítenek hátulról, a fák között megint apádat láttad, ugrált ágról ágra, mint egy hatalmas majom, de ti csak futottatok tovább, már egy másik országban jártatok, nyírfák között, fenyőligetek mellett, és fenn, a magasban ott lógott az eső lába.

SZÓKE IMRE MÁTYÁS versei

ébredés

egy csepp kávé
a hasamra csöppent
és nem jutott eszembe a szex
csak cigiztem meg kávéztam tovább
fekete gatyában
úgy éreztem tisztára gáz
hogy nem szeretek senkit
és hogy rohadtul ég a gyomrom
általában
meg hogy megöregedtem
meg hogy mindig is ez volt
lehetett volna szebb folt
ez a csepp kávé ahogy szétkenődött
mint egy szaros kis
repülő csészealj

sértődés

nem kell a tejed
nem akarom hogy egészen és feltétlenül
megsemmisülj
amikor felemelsz végre
és nem akarom hogy csak rám figyelj
nem érdekelnek becézéseid
bosszúságaid
ablaktalan nyögésed
a személyiséged
esendő természeted
a vágyad
és nem nem kell a tejed sem
a meleg sem
nem kell a húsod a melled sem
bízd istenre hogy etessen
tegyél engem a kapu elé
úsztass le a folyón lyukas kosárban
süss meg
kaparj ki
szúrj át
add meg démonodnak a jussát
tegyél mit szíved szerint tennél
de ne hazudd rendületlenül
hogy engem akartál
vagy hogy mégis szeretsz

CENTAURI novellája

SZEPTEMBER 1.

Juan betegénél, Marthánál augusztus utolsó napjaiban jelentkeztek az első tünetek. Egykedvűen üldögélt, csak ímmel-ámmal evett, gyakran és rendkívül hízgat ürtített. Szombatra virradóan világoszöld, nyálkás széket találtak alatta, erre mondta a személyzetért felelős John Griffith-nek az aggódó Juan, a próbaidős mexikói ápoló, hogy meghűlés vagy bélhurut. A folyton mosolygó és ugyanakkor mindig kishitű fiatalember értette a dolgát. Láta is ezt Griffith, ezért vette fel a hó elején egy másik munkanélkülivel, Erison Birddel együtt. Bird Washingtonból érkezett, s ez önmagában is gyanússá tette, mert ugyan miért jön el onnan valaki, ha nincs vaj a füle mögött? Ráadásul lassú és hányaveti volt, ellentétben a fürge és igyekvő Juannal, aki már az első percben akkora hévvel vetette magát a munkába, mint aki az életéért küzd. Látott már Griffith hasonló fiatalembereket korábban is, ám a szegénysorból érkezők ügybuzgalma ritkán párosult szakértelemmel és józansággal. Juan esetében viszont igen. Bár lerítt róla, hogy szeretne megfelelni mindennek és mindenkinek, mindenáron, mégsem görcsölt, épp ellenkezőleg: volt az alaptermészetében, a felfogásában valami megnyerő hajlékonyság. Griffith valójában tökéletesen bízott benne, hisz jól látszott, hogy gyakorlott ápoló, s rendkívül tanulékony is, mégsem dicsérhette. Tartotta magát a próbaidősöknél megszokott szigorhoz, hogyha a jelölt nem bírná az ugráltatást, netán amolyan rebellis típus, derüljön ki minél hamarabb. Juan pedig azt gondolta: ez a szigor személy szerint neki, főként a latinságának szól. Ezért napról napra egyre jobban igyekezett, s ugyanakkor egyre inkább hitte: akár meg is szakadhat, hiábavaló minden, a próbaidő végén, szeptember elsejével így is, úgy is szélnek eresztik. Eldöntött dolog ez, hisz csak egy csóró mexikói vagyok – gondolta, s amikor pedig a betege látványos passzivitásba zuhant, biztos volt abban is, hogy Martha hamarosan meghal. Így kell lennie, Martha halálának pillanata elválaszthatatlanul kapcsolódik majd össze az ő bal-

sorsával, és csakis azért, hogy hivatkozási alap lehessen, amikor úgy rúgják ki, hogy a lába sem éri a földet. „Védhetetlen érv lesz ellenem egy olyan haláleset, amiről nem tehetek – gondolta. – Martha halála épp úgy tapad majd hozzám, akár a származásom. Igazságtalan, hogy ez épp nekem jutott. Bezzeg Erisonnál minden flottul halad. Persze, hisz ő ráadásul fehér.”

Juan keserősége pár óra alatt rettegéssé nőtt, másra gondolni sem tudott, csak arra: mi lesz, ha máris egy halálesettel kell elszámolnia. El is határozta, hogy amikor kirúgják – mert biztosan kirúgják, a latinokkal nem bánnak kesztyűs kézzel –, lelép Cincinattiból. Nyomorgott ott már eleget. Inkább még északabbra megy és hordárnak áll. Ezt tervezte a jó Juan, s jellemzően nem azt, hogy majd ő is aranyat keres. Kulinak is épp csak elképzelte magát, máris megingott: vajon képes átvinni a hófödte hágókon mások málháit? Pedig jó kötésű, szívós alkat volt. A nélkülözéstől edzettebb lett, az éhség pedig úgy vitte előre, mint másokat a hús, rendkívüli teherbírásával ő maga is tisztában volt, jól tudta, mennyit képes fölemelni, elcipelni, és hogyan tűr. Tudta, hogy valójában bármire képes, csak épp nemigen hitt benne. Úgy érezte: két börtöne is van egyszerre. Féltelenül szabad és vad lelke képtelen áttörni a latin test rácsain. A lelkében pedig – egymáshoz láncolva – az erő és a tettvágy raboskodik. Létének nincs más értelme, minthogy minden reggel teljes fegyverzetben lépjen ki az esélytelenség pástjára, s mások ebben, a rabság ragyogásában, a hiábavaló erőben gyönyörködhessenek. Ám Juan hit nélkül sem csüggedt, jövő nélkül is odaadta magát minden nap minden órájának. Akár egy gladiátor. Nem azért küzdött, mert volt értelme, hanem mert ilyenén alakította a fojtogató Mexikó.

Amint felfedezte, hogy a beteg széklete megváltozott, kemény diétára fogta, fertőtlenítette a padozatot, lesuvickolt mindent, naponta kétszer mosta ki az üvegtálat, a vízbe pedig úgynevezett kakasport kevert, amitől sárgává és rossz ízűvé vált, így a beteg eleinte nem is ivott. Amúgy sem nézett ki jól. Nem szédült, nem volt rosszul, ahogy mi mondanánk, csak valamiként korábbi és szinte hibátlan összerakottsága esett szét.

Szeptember 1-jén emelkedett a légnyomás. Csak néhány gomolyfelhő ringatózott az őszi ég kék vizén, s majdnem úgy ra-

gyogott a Nap, mint a Yucatán-félszigeten szokott. Gyorsan melegedett a levegő, mégis friss maradt. Összességében tehát biztatóan indult a nap és a kakaspornak is hatni kellett volna már. Ha valamikor helyreállhat a megbomlott rend, s van esély a kilábalásra, akkor leginkább épp az ilyen kora őszi napokon. A máskor egykedvű vagy kimondottan mogorva látogatók vidámak voltak, a juharfák is tartották még magukat, alig hullott róluk itt-ott a lomb; a langyos padok, az éles fények, a tiszta és barátságos színek azt ígérték, hogy 1914 ősze a nyár kegyes és nagyvonalú meghosszabbítása lesz. Még John Griffith is megengedett magának egy biztató mosolyt, amikor a körszemle során a padlót sikáló Juanra nézett, ám ekkor Juan már annyira kétségbeesett volt, hogy ebben a baráti mosolyban is rosszindulatot látott. Tovább súrolt, néha a Napra emelte a tekintetét, mintha onnan várná a gyógyító hatást, s volt is abban a tündöklésben valami erős és biztató, valami sóhajszerű, ami azt jelenti: rendben, legyen hát, most az egyszer kedvezek neked.

A beteg állapota mindezek ellenére semmit sem javult. Egykedvűen nézett maga elé, s később a szemét is behunyta. Délben a nap már szinte átvilágította a testét, mégis didergett. Juannak olyan érzése támadt, mintha Martha teste taszítaná a fényt, mintha jégből volna. Képtelen átjárni őt a meleg, hisz a jeget sem járhatja át, legjobb esetben is csak zsugorodik, olvad, de a jég csak jég, vagyis fagyos marad. Martha szinte ráfagyott amúgy is siralmas életének maradékára, s mint aki valóban fogy, egyre kisebbnek és szürkébbnek tűnt. Fél egy körül már erősen imbolygott, pár perccel később bugyborékoló hangot adott, az orrnyílásából áttetsző, a kakaspor jóvoltából halványsárga folyadék csöpögött, aztán leeresztette a szárnyait, a csőrét a tollak közé dugta, s nem sokkal később lefordult a rúdról – a Cincinatti állatkert büszkesége, a világ utolsó vándorgalambja.

1914. szeptember 1-jén, 12.45-kor.

Aznap gyér volt a forgalom és nemigen érdeklődtek utána. Érdekesebb volt az afrikai ünőelefánt, akinél a reggeli lábmosás után körmöt igazítottak, vagy a Bird részlegében, az új kifutóban önfeledten galoppozó, hároméves, mozambiki zsiráfika. Juan unottan gubbasztó madara nem vonzott senkit. Juan persze mindig útba ejtette, hajnali hattól voltaképp állandóan körötte

ugrált. Kapkodva készítette el a kínai fülemülék és tragopánok lágyeleségét, s arra gondolta, hogy Marthához hasonlóan más is megbetegedhet, mindenütt kifőzte a tálakat és kakasport is adott mindenkinek, majd szaladt vissza megnézni, hogyan áll a galamb. Napozik-e végre, repked-e már? Aztán gyümölcsöt aprított a tukánoknak, és mivel ezzel gyorsan végzett, közbeiktatta még a királypingvineket is. Sürgetve etette őket – Győrünk, győrünk! – hajtogatta, aztán körbenézett. Nem látott senkit, Griffith is messze járt. Juan nem tudta, de épp az igazgatónál számolt be az új állatgondozók munkájáról, és azt javasolta: Birdtől váljanak meg, a fiatal mexikóit viszont véglegesítsék. Griffith ezért nem mutatkozott a madárház környékén, Juan pedig ezt kihasználva az összes heringet a vízbe borította. Majd összeszedetetik, gondolta, csak hogy rohanhasson a galambhoz. Martha úgy ült a rúdon, mint aki száz éve ül egy szertár üvegvitrinjében. Pontosan úgy, mint negyedórával korábban vagy hajnali hatkor. Juan végigszaladt az összes ketrecen, és ahol későn ébredő, gubbasztó jószágokat talált, kétségbeesetten zörgette a rácsokat. Amikor az álmos amarantok, indigópintyek, bajszikák és íbiszek fürgén odébb reppentek, végtelen megkönnyebbülést érzett. Nincs több beteg. Az ellenőrzés után ismét Marthához futott és megzörgette az ő rácsát is. A galamb kinyitotta a szemét, de csak az egyiket, egy pillanatra Juanra nézett, majd tovább gubbasztott.

Juan tartotta a napirendet, mégis legalább hússzor járt nála, látogató viszont alig. Nyitástól 12.45-ig összesen öten nézték meg. Egy kétgyermekes floridai család meg egy helybeli, nyugalmazott postatiszt. Miután Martha leesett, még négy látogató állt meg a kalitka előtt, ám ők már csak egy alaktalan madártetemet láttak. Azoknak pedig, akik 1914. szeptember 1. után születtek, esélyük sem maradt arra, hogy vándorgalambbal találkozhassanak. Vándorgalamb soha többé nem csipegetett kalitka sarkában kölest. Vándorgalamb soha többé nem pihent meg Arizona tágas mezőin, és soha többé nem bűgött vándorgalamb a Fletthead-tónál. Nem melengettek többé vándorgalamb-tojásokat vándorgalamb tojók, az meg végképp nem fordult elő, hogy ősszel felhőként vonuló vándorgalamb-sereg sötétítse el Alabama egét.

Juan a marabuk etetése után talált rá a tetemre. Kinyitotta az ajtót, kivette a még meleg madarat és tanácstalanul álldogált. Látta, hogy a galamb egyik szemébe por tapadt; látta, hogy az

orrlyukból még mindig szivárog a sárga váladék; látta, hogy a kloáka táján ázott csomóban áll a szennyes toll, és érezte, hogy bár a galamb még langyos, a szárnya már jéghideg. Az utolsó görcestől kinyújtott szárnyakat még – mint a nyitva hagyott legyezőket – összecsuksa. Óvatosan rakta vissza a vándort pontosan oda, ahol feküdt, ügyelve arra is, hogy ne legyen a másik szeme is poros. Betette a kalitka ajtaját, eloldalgott a majomházig, átmászott a kerítésen és még aznap útnak eredt.

Griffith fél kettőkor végzett a megbeszéléssel, s abban a tudatban baktatott a röpdék felé, hogy végre kedves lehet és a rokonszenves mexikói fickót megdicsérheti. Azzal a jó hírrel örvendeztetheti meg ezen a verőfényes, szeptemberi napon, hogy tisztos bérrrel véglegesítik. Ám Juant már sehol sem találta. Griffith csak zárás előtt tudta meg, hogy a galamb is odavan. Napokkal később arra gondolt: milyen kár, hogy a mexikói fiú elment, igazán kár, ha itt marad, ritkábban fordulna elő ilyesmi. A galambot kitömette, és sokat töprengett azon, mit írjanak alá. Number One – ez jutott eszébe, mivel Juan egyszer azt mondta:
– Ezek szerint ő lesz az első olyan vándorgalamb, aki az utolsó volt.

A másnap elbocsátott Bird pedig a Föld első olyan embere lett, aki élő vándorgalambot utoljára látott, rögtön a postatiszt után, amikor Griffith magához hívatta, és a porta felé igyekezett. Ám mégsem tekinthető Bird teljes joggal az utolsónak, mivel nem tudta, hogy a gubbasztó madár miféle. Csak annyit gondolt: száználmasan néz ki ez a dög – s tovább ballagott Griffith irodája felé. Bird valójában csak egy volt azok közül, akik láttak valamit vagy valakit, amiről vagy akiről nem tudták, hogy micsonda vagy kicsoda. Arról nem szólva, hogy senkit sem érdekelt, ki látta utolsónak a világot egyetlen, még élő vándorgalambját, de ha foglalkoztatna ez valakit mégis, akkor helyesebb azt mondani: Juan. Az a mexikói fiatalember, aki négy évvel később, 1918-ban, Las Vegasban, Sergio Pirandelli ellen, a harmadik menetben kiütéssel győzött, és akivel 1923. szeptember 11-én, a Feketelő-hágón – három oaklandi aranyásóval és két indiánnal együtt – egy váratlanul lezúduló lavina két másodperc alatt végzett. Az a Juan, akivel nemcsak egy lelkiismeretes gladiátort és egy Leonóra nevű félvér lány szerelmét sodorta el az a lavina, hanem az utolsó, élő vándorgalambról eleven ember elméjében őrzött emléket is.

SOHÁR PÁL VERSEI

Kortárs

Kortárs, kortárs, mondd meg már,
Mifene korban vagyunk társak?
Miránk mifene történészek
S tanult tanulmányok várnak?

Vagy ez a kor, miben élünk,
Nem is kor, hanem fatális kór?
A korok korszakának már vége,
S a jövő dala nem rólunk szól?

Nem a mi gyér álmainkról,
Amit papírra vetettünk;
Nem egy korszak, nem egy világ,
Csak egy kór fog veszni velünk?

Utánunk már nem lesz senki,
Hogy verseinkből kort csináljon;
Mikor mi már nem leszünk,
Nem lesz ige e világon.

Kortárs, kórtárs, e sorok itt
Mind csak az én lelkem sebei;
Nem tudni, mi kór okozta,
Mert nem lesz, aki megleli.

Szélmalmokkal viaskodva

ne kérdezd a kudarc kutyáitól
hogy meddig tart a harc
de a siker fellegeitől sem
az égben nem terem semmi más
csak szél és az hozza
a szélmalmokat futószalagon
nem kell utánuk futni
egyik-másik úgysis elér
mindegy hova állsz és vársz
vagy keresed magad
előbb-utóbb a szélmalom vitorlája megragad
és földhöz vág
mielőtt felkelsz
már jön a következő
felkap és a levegőbe dob
unalmas színdarab
neked sohasem nőnek vitorláid
benned csak fájdalom dagad
és győzelmed
az a szél hirdeti ami benned
megáll és megdermed

Egy szép napon

egy szép napon nem hazudok
minden kialudt villanykörtét kicserélünk
minden laza szöveget helyére kalapálunk
minden csavart megszorítunk
minden képet bekeretezünk és a falra akasztunk
minden hézagot befedünk a tetőn
minden eldugult lefolyót felszabadítunk
minden csapban minden cseppet megállítunk
minden egérlyukat betömünk
minden patkánycsapdát lefejezünk és eltemetünk
minden repedt ablakra ragasztópapírt teszünk
minden kulcsot megtalálunk és megjelölünk
minden kulcsot amihez nincs kulcslyuk kidobunk a szemétkébe
minden repedt vázát és lámpaburát megragasztunk és eladunk
minden törött lábú széket elégetünk a kandallóban
minden ecsetet és üres vagy félig üres festékkannát kicsempészünk a pincéből
minden felkunkorodott tapétasarkot visszragasztunk
mindent ami négyzetes kikalapálunk kör alakra
minden karikát kiegyenesítünk négyzetesre úgy
    hogy az soha többet forogni nem fog
nem hazudok egy szép napon
    csak az égre szegezzük szemeinket ahol semmi javítanivaló nincs
egy szép napon kacsák leszünk de beiratkozunk az angyal-mesteriskolába
    és tollakat növesztünk mindenütt magunkon nemcsak a nyelvünkön

Valamikor máskor

Valamikor máskor majd meglesz
egy pókhasú isten nyilatkozik így
próbálok hinni neki vagy csak hallgatom a arany szavak csengését
még segíték is aranyozni hangját

igenis majd meglesz minden valamikor máskor én is mondom
valamikor máskor az esőcseppek visszafordulnak
az ég felé és csillagokká válnak ha nem
rohadó szöglyukak lesznek egy üres koporsóban

valamikor máskor a hullott falevelek talpra állnak a földön
és építenek maguknak megbízhatóbb fákat
és szövetséges szeleket

valamikor máskor a gravitáció hátrafelé húzza az autókat
egyre gyorsabban amíg mind összegyűlnek az eredeti
gyárban és felfalják egymást

valamikor máskor minden fillér amit elköltöttem visszatér a zsebembe
és valamikor máskor majd jól megy a sorom
hacsak nem a pénz súlya lehúzza a csatornába

igenis ez mind meglesz valamikor máskor de nem most
a lötyögő szent ajkak kövéren állítják-ígérik
nem most de valamikor máskor

Csorba ugatás

harapós kedvében van
ma megint a vénülő kutya

csak kínok inai tartják össze
morgolódo csontjait
inak és az ugatás

a fogai megaludt nyálcseppek
volt káromkodások
kopott visszhangja

saját ugatását harapja most
vértelen ajkak a düh
mámorát nyalogatják

harapós kedvében van a vén eb
ma megint harapna de farkasok már
rég nem járnak erre

és a sebzett birkák fejüket csóválva
távrolról nézik az ugatást
egy nap elakad a vén kutya torkán

Halál a temetőben

A mészkő bőre túl fehér, túl
védtelen a szél nedves karjaiban;
szédeleg az angyal a talapzaton,

túl közel a murva sétányhoz;
de mikor a merész idomok
elvesztik a kényes egyensúlyukat,

nem fog hátraesni a murvába,
hanem követi majd vak szemét
le a sírhant puha ölébe;

tudja, hogy ő hová tartozik, és
ezért öltözik mészkő-testbe,
ami lassan kísértetté simul ki,

és szabadon repül a föld alatt is,
hogy megtalálja az elhunyt árnyát
az öröklét csendes sétányain.

A disszidens Budapestje

viharosak vagy ravaszul némák az utcák
mind lélekkel fertőzött terekbe fulladnak

kísértetek rajzolnak ablakokat
a látni akarás falaira a járda felett

az álmainknak nem kell messzenézniök hogy
a múltat nyalogassák vagy betereljék a jövőt
a létezés sugárútjaira

én már itt laktam mielőtt megszülettem
volna de visszajárok ide megfürödni
a vártornyok gránit tekintetében

akkor is ha én tépem le a szomszéd függönyét
én vagyok az aki megadja magát

itt lakni az egy bűn amit bármelyik szobor
bármelyik parkban megbocsát

még a por is táplál
az eső is egy száraz meleg pokróc

menj ássál ki több port a lábaddal

de ne egyenesítsd ki a görbe utcákat
hadd keringjenek egymás körül
eltévedten mámoros a város

Open Reading

A különszoba leakad a könyvtárepületről mint egy bérelt utánfutó és magában gurul tovább ellaposodott emlékek, holtan született könnyek és nyöszörgő nevetés tetején;

kemény, fekete kéziratdossziék becsukódnak és kionsonnak viszlát nélkül, kézzel szőtt táskák hajóznak be hímzett nevekkel.

Arcok nőnek a levegőben, suttogó írás a sivatag színű falon. A felszeg mennyezet mustrálja a csendes csoportot, de nem lát a hunyorgó szemüvegek mögé.

Mi lassan kihúzzunk, mint egy első vázlatos kézirat összegyűrt lapjai a felborult szemeteskosárból, és az út menti gyepen kötünk ki. Mikor próbálunk autóstoppal visszajutni a városba, az aszfalt kiszárad és dűlőút lesz belőle, a gyepből gyom, néma, virágtalan szórványokban.

Merre most? Vannak, akik felfedezni vélnek egy ösvényt, de nem messze jutnak rajta, mielőtt tüskebokrokká válnak.

Merre most? Vannak, akik még most is allegorikus kezekkel intenek, hogy kövessük őket, vagy csak szúnyogokkal hadakoznak?

A lábam alatt a talaj nem mutat semmi jelt, semmi irányt; az akácfák otthonosan álltak eddig, de most kételkedve lóbált lombokkal takarják el szemérmes virágukat;

talán egy szélre kéne várni, egy frappáns, kontrapunkttal metaforikus szélre, az tudna a következő oldalra lapozni.

A kerítéseim

Vajon hány kerítésen másztam át az életemben?
Szögekkel ékelt vagy csak himnuszokból összetákolt,
legtöbbje most fogatlanul fekszik a földön.

De néha egy még kihívóan élém áll, és most is
csak Miért ne? a válaszom; Miért ne? és mászni kezdek
a titkos kert vagy a tiltott tó felé.

Először azért körülnézek, de kit is érdekel? A csószők
nem is engem látnak, hanem egy ködbe burkolt kísértetet,
vagy csak egy ködfoltot,

vagy még annyit se, mert inkább egymást figyelik,
meg azt, hogy ki melyik oldalon áll,
nem azt, hogy én merre járok, s ez a titkom sikere.

Egyes kerítések, amiken átmásztam az életem során,
most egy pincében avasodnak, szuvenírok, amiket
a hátralevő álmaim néha leporolnak, vitrinbe tesznek.

Félresandítva

a létrámon felfele néha
elérek egy messzire kinyúló létrafokot
egy rúd keresztbe talán a világ körül

és szeretnék mászni rajta a létrától
jobbra vagy balra
látni milyen messze megy
milyen érzés lehet a kezemnek
miféle kilátás van arra

de félek hogy oldalra menet
ugyanazon a létrafokon
egy idő múlva szédülni kezdek
és elengedem testem terhét

így amikor egy ilyen végtelen széles
létrafokhoz érek
szétnézek mindkét irányban
és mászok tovább felfele

egy létrafok a másik után
egy lépés a másik után
egy létra jut csak mindenkinek

de mindig van még egy létrafok
ha fel tudok nyúlni érte
és ha nem
akkor elértem a létra tetejét

Művészetbe fulladt éjfél

mesefák ütköznek meseautókba
meseközönség előtt
amikor a mese és valóság párbajba lépnek
éjfél után a művész lelke a díj
és egy mesehold lufija
tartja fenn a meseeget
fehér feneke körül részeg csillagok
álomkeringőznek

a hold utál hold lenni
ha ezt igaziból kell tennie
és élvezi a holdlétet mikor
érzi hogy nincs különbség
még egy valódi hold is néha
mesebeli és álmában valósul meg
és kezdi hamisítani magát
mert így élvezi az előadást

autoerotikus fogamzás és szülés
a lét álomba rejtett meztelensége

a tudat álomosítása a holdfény
legkisebb árnyéka nélkül

a művész hamisítja a valóság kulisszáit
ahova ki tudja akasztani a lelke
karikatúráját

GÁSPÁR FERENC

MENNYEI KAPCSOLAT

Délután kettőkor, egy verőfényes őszi napon becsönget lakásomba a Halál. Tiltakozom: – Hogy képzeled? Ilyenkor? Még ha tél lenne... Fogcsikorgató! Vagy hőség nyáron! Ez nem a te időd!

– Nem kell mindjárt annyira pattogni – mondja ő. – Különben is, most még csak családlátogatásra jöttem. Hogy felmérjem a helyzetet.

– Mi vagy te – dühögtem –, tanító néni? És mit mérsz föl, ha szabad érdeklődnöm?

– Leülnék – nyöszörög. – Fáradt vagyok, ma délelőtt rengeteget kaszáltam. Tudod Szíria, meg fekete Afrika. Nem hagynak nyugodni.

– Egyedül melózol? – kérdeztem. – Azt hittem, egy csomó segítség van.

– Látod, ilyenek vagytok ti – bökött oldalba hosszú, csontos ujjával, hogy egy pillanatra nem kaptam levegőt.

– Milyenek?

– Naivak – sóhajt, és lezöttyen a székre. Pedig nem kínáltam helyet. Hatalmas porfelhő száll fel, rongyos, fekete kabátja ontja magából a bűzt.

– Szóval felmérsz.

– Kérdőívem is van – bólint komolyan, és elsárgult, piszkos iratsomót húz elő. A kaszáját meg az asztalnak támasztja.

– El fog dőlni – mondom neki.

– Betámaszthatnád a sarokba – így ő. – Amíg megkeresem a tesztet.

– Hogy én? Fogjam meg a kaszádat?

– Nincsen abban semmi – felelte ő, és megköpdöste az ujjait, hogy könnyebben lapozgathasson a méregszárga papírokban. – Nem esik le az ujjadról az aranygyűrű, ha képes vagy egyszer segíteni egy szegény megfáradt...

– Csak azt ne mondd, hogy öregember – vágok közbe –, mert még elhányom magam.

– Nono! Nem kéne ilyen csúnyán beszélni! De hogy a tárgyra térjek: hányan laktok itt?

– Mintha nem tudnád. Volt már, hogy kifelejtettél valakit?

– Nem, dehogyis. – Szerényen mosolyog. – De a pontosság, mint tudjuk...

– Unom a közhelyeidet! És nem töltök semmit! Nem válaszlok a kérdéseidre! Ha vinni akarsz, tessék, állok elébe, de engem ne macerálj! Ha meg nem akarsz vinni...

– Hogy lehet valaki ennyire agresszív? – kérdi. – Azt hittem, veled könnyebb dolgom lesz! Persze, mondták nekem, hogy az írók a legrosszabbak! Entelektuel! Nagy az egótok, mi?

– Miért, írók még sohasem kaszáltál? – tanácstalanul széttárja csontkezét.

– Valahogy mindig kimaradt.

– Szóval mégiscsak többen dolgoztok – állapítom meg.

– Szerinted hány igazi író van Magyarországon? Aki írónak tartja magát? – Gúnyos mosoly. Aztán legyint. – Beszéljünk valami másról – teszi hozzá. – Sokat iszol?

– Amennyi kell.

– Helyes. Igyál csak minél többet, az nagyon egészségtelen. És, mondd csak: szereted az embereket? Apro-pó, kire fogsz szavazni?

Pártjelvényeket ránt elő. Narancsost, szegfűst, oroszlanost. Soha nem láttam még ilyen!

– Nem mindegy neked, bameg?

– Megint rondán is beszélsz. Az írók mind ilyenek?

– Most ezen fogsz lovagolni? Az írószágon?

– Beszélhetünk arról is, kire szavazol jövőre. Rángatja a vállát.

– Nem én mondtam, hogy író vagyok. Te jöttél ezzel a dumával.

– Te meg nem tiltakoztál. Nyilván fontos neked ez az izé... Ez, hogy tetszik? – dugott az orrom alá egy újabb jelvényt. Sasfej volt rajt, simléderes sapekban. Kezdtém élvezni a helyzetet. Ez egy pancser halál – gondoltam. – Talán kisebbségi komplexusa van, talán a haverok többet kaszálnak. Ezért akar beszélgetni velem.

– Ne hidd, hogy zavarban vagyok, vagy ilyesmi – mondja. Bár az e havi lóvémmal még mindig sáros a góré.

– Szóval én csúnyán beszélek, te meg szlengben.

– Magyar halál vagyok, vagy mi az Isten – húzza ki magát önzéletesen. – De térjünk vissza az írószágra.

– Szarok rá – vigyorgok a képébe. Ez már nem fog elvinni, ebben biztos vagyok.

- Ismernek téged, mint írórt?
– Kutya se.
– Zavar?
– Tulajdonképpen örülök neki. Így nyugodtan dolgozhatom.
De mi lesz a teszttel?
– Milyen teszttel? – kérdez vissza. Ütődött ez a halál, gondolom én.
– Amit ki akartál tölteni velem.
– Figyelj csak – és ijedten körbenéz. Közelebb lép, és suttogni kezd: – Tudod, tulajdonképpen segítséget szeretnék kérni.
– Nem mondd! A Halál kér tőlem segítséget?
– Bizony. – És elmorzsol egy könnycseppet csontszeme sarkában. – Tudod, elvittem egy trafikost.
– És?! – kérdezem elhűlve.
– És. – Mondja ő. – Te nem hallottál róla, mekkora biznysz?
– Hallottam, de a trafikosok is meghalnak egyszer, nem?
– Persze, de ez akkora üzlet, hogy... – és annyira lehalkítja a hangját, hogy semmit sem hallok. De nem akarok közelebb húzódni. Mégiscsak a Halál!
– Hangosabban, vagy nem állok jót magamért!
– Megütnél egy szegény halált? – nyavalyog, és hátra felé mutogat az ujjával, kifelé az ablakon. Kinézek. A láthatáron szárnyas angyalok gyülekeznek. – Látod? – kérdezi remegve.
– Látom. De nem értem.
– Hát benne voltak a boltban! Az ő emberük volt a trafikos, akit elvittem! Mennyei biznysz, érted?
Kezdem unni a dolgot.
– Mit tehetek érted? – kérdezem. Ő térdre veti magát, csontkezét összekulcsolja, úgy könyörög:
– Légy te a trafikos! Megszólalásig hasonlítasz az ürgére! Beülsz, az angyalok azt hiszik, él a trafikos, minden rendben van. Nem bántanak engem, és nyugodtan végezhetem a dolgom tovább.
– Cserébe meg életben hagysz.
Mohón bólint.
– Rendben van – felelem lassan. – Egy feltétellel. Bevezetsz a mennyei körökbe! Nekem is fontosak a jó kapcsolatok.
A Halál szaporán bólogat. Azóta ülök a trafikban. Tulajdonképpen roppant nyugis hely, óráig nem nyit rám senki, akár írhatnék is. Hogy mitől akkora üzlet, azt nem tudom, de legközelebb megkérdem Szent Mihálytól. Ő itt a leggyakoribb vendég. Szivarokat visz a Nagyfőnöknek.

CSOBÁNKA ZSUZSA versei

Forgósél

Menj, aludj. Kitömött arcok az éjben,
a házfalokról csempeszél perreg,
a galériára szorult levegőben fáradt életek,
valami tószag, nehézkedés a part felől.
Föntről sebes föld, tócsába lépő holdak,
aztán a hirtelen leszakadó ég,
a záporok százezer néma ujja int,
a hallgatás, amint a test elmerülni kész,
a mozdulatok eltítkolt béna lebegése,
mintha lenne kéz, s azon tenyérszíj ujjak.
Nézi az angyal, s tán bele is szeret,
odaadná érte mind, ami van,
a szárnyakat, az időn kívüli teret,
a megfoghatatlant a homlokért,
bárha szorulna cipőjébe murva,
elcserélné a kavicsért,
hogy reggelente közélről lássa,
bárha bántaná szemét a fény,
ne legyen fönt, csak följebb,
csak apróságok és botlás, elvétett irányok,
hétköznap, zivatar hétfő délután,
sorban állás, tanácstalanság, érintés,
ne lenézzon, hanem mindig fölfelé,
ha már az ember olyan bolond,
hogy elfelejti, emlékezne is helyette.

A tanú

Közelebb, ahol a lélek visszszámol,
és átizzadt élete után már nem kíváncsi.
Nem unja, nem bánja, egyszerűen csak elejti, elfelejti.
Nem mesél, és nem nézelődik.
Átlát mindenben, mindenkin,
a tükröt kivéve,
mert abban most először nincs senki.
Abban, végre bevallja, soha nem is volt senki.
Pattan, és megreped.
Ha lenne még,
mondanám, a szíve szakad ki,
de mondom, egyszerűen csak elejti, elfelejti.
Nem fogja semmire. Össze nem sepri.
Nézi csak, miféle tengert hord szilánkokból össze a szél,
passzát, monszun, ismételteti, forgószelel, ördögsekér,
és a tenger, akiben úgy hitt,
látja megöregedni,
árva, pergamenfodros bőrét csak a hold érinti,
a hullámokat, a gyűrött, elnehezült habokat,
de nincs senki,
egyszerűen elejti, elfelejti,
mintha lett volna túlpárt, lett volna, aki átviszi,
de mit keres a kavics a kezemben?
Van egyáltalán olyan kagyló, ami nem visszhangzik?

Éjjeli próbajárat

Elfutni a Bükk aljáig és vissza, kerékpárút, avarszag,
jobbra sírok, balra kilátó, magasles,
a bujkáló Hold álmos arccal kémleli a vizet, magában számol.
Vajon hány tücsök éri körbe a Balatont, ha át kellene ölelni.
Hangos a kert, az éjszaka,
miféle zene ez távol s közel,
ringassa álomba, simogassa, ringassa,
mint a bolygó árnyékos arca, magaslesen törpeplanéta,
élet odafönn, odaát.

Reggelre a kert magához vonta az eget.
A rigók az orgonában rejtőztek el, az eső ébresztett,
többszólamú zene áztatta a kerti székeket, a lugast.
Kettő az eresz alatt, a másik kettő az asztalra borulva,
rájuk száradt, összefonnyadt hibiszkuszszirmokkal az ölükben.
Vajon mikor érnek össze.
Mint bólogató esőben a tanácstalanság karjai.

A tücskök álmában a szomjas valóság,
arra kelt fel, hogy halálosan fél,
nem dörgött, néma árkokat ásott az arcán az ég,
izmos karokkal kötözte össze az eső a cserepeket.
Ringatta, simogatta, ringatta,
valahol felettük kinyílt, majd záródott az ég,
terített asztal a lombok alatt, álmosan gőzölgő kenyérbél,
kételyek kékesen derengő arca és a székek hívogató öle,
mintegy tanúság arra, kezd elállni.

Hazaér végül minden tékozló, minden kerengő.

BERKA ATTILA

ANÓMIA

(regényrészlet)

1.

Írjak, mondta a doki azonnal, még be se csuktam magam mögött az ajtót, írjak verset, naplót, regényt, akármit, az segít. Megfelelően nézhettem rá, mert elhallgatott, és helyet kínált.

– Bocsáss meg... ja, tegeződünk, jó? Szóval bocsáss meg, de az első találkozáskor mindenkinek ezt mondom. Mert akinél beválik az írásterápia, az tulajdonképpen félig már meg is gyógyult.

Vártam egy másodpercet, aztán teljesen kiröhögtem, amittől bevörösödött a feje. A hiúsága nem bírta a kiképzést. Cini-kus, sunyi seggfej, aki csak maga körül forgatja a világot, tehát passzolunk, úgyhogy kényelembe helyeztem magam, és rögtön mesélni kezdtem, hogy kamaszkoromban már írtam, mint majdnem mindenki, de nem tetszett. Az írás durva visszalépés a gondolkodáshoz, talán még a beszélgetéshez képest is, csak valami sokadik lépcsőfok, egyszerűsített, tompa felszíni tükröződése annak, ami a fejünkben meg a zsigereinkben lenni tud. És árt a memóriának is.

Egyáltalán nem kielégítő dolog írni, ha a teljességre törekszünk, és én arra törekedtem volna, ha bele is buktam már az elején.

Sikerem volt, egy apró fénypötty belekerült a szemébe. Mondtam neki, hogy együttműködő leszek, ha ő kihagyja a felesleges köröket. Nem szórakozik velem, hanem csináljuk nyersen, frontálisan.

– Írni meg akkor fogok, ha kedvem lesz hozzá, de az nem most van, sőt feltehetően holnap se, úgyhogy ugorhatunk egy elegánsat – mondtam még, hogy tényleg értsük egymást.

Sok idő eltelt azóta. A doki a kukában, én meg éppen új életet próbálok kezdeni új szokásokkal. Esténként a Záróra presszó északi sarkában lévő asztalnál ülök, előttem papír meg ceruza, szavakat nyomok ki magamból, aztán időnként összeáll egy-egy mondat, a mondatokból meg valami szöveg.

Közben csorgatom le a torkomon a kávé és a szilvapálinkát. Arra vigyázok, nehogy túl nagy vagy túl kicsi kortyokban igyak, igyekszem ritmusban maradni, tartani legalább az egyeket.

Persze egy ideig elsősorban vártam. Őket, azokat, akik akkor este a kocsijukba nyomtak és hazavittek.

Én nem kértem, és amúgy is mindegy lett volna, mivel már én is untam magamat, talán reméltem is, hogy végre bevisznek a gyógyóba, és kikezelnek. Hogy teljesen, tetőtől-talpig kipucolnak.

Nem történt semmi, nem jött senki.

Semmi és senki.

Először azt gondoltam, óvatos leszek a rend kedvéért, sőt megfogadom a tanácsot, és kicserélem a ruhatáramat is. Már láttam magamat egyedi sálakba tekerve, stílusos kalapokkal a fejemen, ébenfekete hajjal, és talán egy különleges bajusszal.

De rögtön kiment bennem a biztosíték. Hát nem. Nem leszek a saját karikatúrám.

Akkor inkább bukjam arccal előre.

Úgyhogy fújtam egy nagyot a tükörbe, és kitaláltam egy más-ként új életet.

Írok. Írok verset, naplót, regényt meg ami eszembe jut, amihez kedvem van. Elküldöm őket ide-oda, általában meg is jelennek.

Nézem, amit látok és firkálgatok, kortyolgotok.

Élvezni próbálom a bennem lévő csendet... Na!

Kivágódik a bejárati ajtó.

Harsány társaság özönlik be.

Felpillantok, nagyjából ismerősek.

Iszom és írok tovább.

– Szevasz! – hallom, felnézek.

Leül, beszél.

– Holnap este premier, ez meg itt egy jegy. Utána dumálunk. Meg iszunk, persze. – Feláll. – Hosszú éjszakára készülj. – Kacsint, megfordul, és átsétál a túlsó sarokba.

Aha. Eszembe jutott.

Ez az a dramaturg volt, akivel a múlt héten hajnalig mulattam, és a végén elkezdett kötekedni, szerencsére azonban már az új szabályok szerint éltem, tehát önfegyelmeztem magam.

Tulajdonképpen megérte, hiszen holnapra van egy jó programom. A színházat mindig is szerettem.

2.

Amikor a színházhoz értem, meglepően korán, a dramaturg épp az épület előtt járkált fel s alá. Mikor meglátott, széles mosollyal üdvözölt, át is ölelt. Rögtön gyanús lett, egy kicsit un-

dorodtam is, úgyhogy gyorsan megkérdeztem tőle, mi baja van, mit akar tőlem.

– Ugyan, hagyjad már, mit akarnék én tőled, szerinted, mi?

– Nem tudom, épp azért kérdezem.

– Nyugi, öreg, én csak neked akarok jót. Majd meglátod, milyen jót. De most menjünk be, a büfében a vendégem vagy egész este.

– Igen?! Köszönöm szépen, nagyon kedves vagy. Viszont amíg beérünk, talán elmondhatnád, hogy mi ez a kurva nagy figyelem.

– Mindent el fogok mondani, hiszen azért hívtalak, hogy beszéljünk. Az előadás után itt várj meg, bármennyit is késnek.

– Mennyi az a bármennyi?

– Amennyi kell – mondta, jobb mutatóujjával a homlokát kopogtatta, aztán elment.

Rendeltem, kerestem valami nyugodtabb sarkot, és kényelmesen elhelyezkedtem.

Tulajdonképpen minden oké. Hosszú idő után végre megint színházban vagyok, még ez a hülye remegés is milyen jó. Minden pillanatát élvezni akarom az estének, tehát nem foglalkozom ezzel a marhával sem, hadd mondja, hadd csinálja, sőt csendes nyugalommal fogok várni rá az előadás után, ha reggel jelenik csak meg, akkor is.

Igen, elégedett lehetek magammal, egyértelmű, hogy már megérette új életet kezdenem. Majdnem olyan most, mintha normális lennék.

Mint amikor kedves, aranyos, tündibogyó és cukimuki kisbaba meg kisgyerek voltam, emiatt szívesen vitt magával mindenki, vagyis szerencsés gyerekkorom volt. Itt egy kiállítás, ott egy hangverseny meg egy sportnap, aztán a céges karácsony, vendégség a nemakárkiknél, és töméntelen mennyiségű színház meg mozi meg majdnem minden, vagy még annál is több.

Mennyire szerettem nézni is a világot és benne is lenni, nagy kár, hogy aztán egyszer csak fogyni kezdett a fény, és ami még látható maradt, nem tetszett.

Szólt a gong, besétáltam.

Élveztem a helyezkedő, duruzsoló tömeget.

Leültem a helyemre. Hátradőltem, mély levegőt vettem, és kinyitottam magam. Nagy, kerek mangaszemek, tág mellkas, izgalomtól remegő lábak.

A függöny szétment, az előadás elkezdődött.

Én meg rögtön, a legelső pillanatban.

Ahogy a cipőjével játszott a földön ülve, majd amikor megszólalt.

Híába, nem megy, mondta, híába, nem megy.

Estragoné.

A többi néző állva tapsolt és bravózott, ettől ocsúdtam, hogy vége, de úgy be voltam akadva, hogy csak apró mozdulatokkal szabadultam a székből. Tapsra mozdítani a karjaimat képtelen voltam.

Azonnal a büfébe kell mennem, találkoznom kell a dramaturggal. Egyre türelmetlenebbül lazítottam s mozdítottam magam.

Azonnal, most, rögtön, csak ez járt a fejemben, nekem ezzel az Estragonéval, vagyis ezzel a színésznővel, aki ilyen magától értetődően játszotta be ezt a darabot, aki gyakorlatilag monodrámát csinált, ezzel a lórúgásnyi nemtommivel mielőbb meg kell ismerkednem.

Ezt nem hiszem el.

Mire kiszabadultam a nézőtérről, annyira kiszáradtam, hogy előre rettegtem a továbbiaktól, mert elég biztosnak tűnt, hogy masszívan inni fogok.

Azért csak óvatosan, mordultam magamra a mosdó tükrében, ha meg akarok ismerkedni, márpedig nagyon is meg akarok, akkor nem ártana vigyáznom; talán nem baj, ha tudok még normálisan beszélni, továbbá nemcsak hallom, amit mond, de értem is, vagyis a figyelési képességeimből is meg kell hagynom valamennyit. Sokat.

Szerencsére a dramaturg egy kicsit megvárakoztatott, így kizárólag a gondolataim voltak kínosan bénák és kuszák, nem kellett a beszéddel szenvednem.

3.

Két óra alatt nem bírtam betolni egy sört, igaz, ennyi szorongatás után a legjobb pilzeni is pisameleg, úgyhogy már csak arra figyeltem, ki ne csússzon a kezemből az üveg, mert akkor szőnyeget kell sikálnom, ami ebben az állapotban finoman szólva is kihívás lenne.

Nem is sikerült kialudnom magam, erős, testes, valódi másnaposság, vagyis aznaposság lett belőle.

Zoé.

A szemhéjamra vetítve láttam a színpadon, aztán a büfében, aztán a Zárórában, amikor már mellettem ült.

Atyaég, ami stenk ebben a nőben van! Mért nem találkoztunk már tízévesen? Az egész életem teljesen más lett volna, baszki!

Azonnal találkoznom kell vele.

Bemegyek a színházba.

De előbb beugrom Vérhez, ezt most muszáj, legalább neki, legalább vele.

– Te, mondd, mi van veled? – Még be se léptem, még nem is látott.

– Hé, Hús, mi van veled?! – Csont is pont itt döglök.

- Egy kicsit hosszú volt az éjszaka. Nagyon.
- Á, ugyan, az rajtad már annyira nem látszik meg!
- Legfeljebb a szagod szar, de azt meg ismerjük.
- Itt most valami más, valami komoly dolog van. Jól gondolom? – Vér mindentudón mosolyogva ironizált.
- Szerinted nem pont ezért jöttem?
- Vér letette az ecsetet, a hűtőből kivett három sört, valahogy leültünk, szisszentettünk, hátradóltünk. Csont vigyorogva, mint aki jól tudja, mi következik, vett mély levegőt.
- Tehát?
- Ne már, bazmeg, ez így tiszta gáz! – Tényleg.
- Ugyan már, Hús, te akartad. Sőt minden egyes alkalommal te kerekítesz neki ekkora feneket.
- Attól függ, kinek a fenéke és mekkora, nem? Na? Mondod?
- Vér, Vér, de szellemes vagy.
- Hogy ti milyen türelmetlen gyökerek vagytok! – Bószén kortyolgattam, kezdtem lazulni. – De igazatok van. Csak nehéz belekezdeni.
- Mint mindig. Nyilván sikerülni fog.
- Nézd, Hús, én most éppen festek. Csont átjött, hogy egy kis filozofálgatással segítsen. Hogy ihlessen. Úgyhogy ehhez most nincs hangulatom. Vagy belevágsz, vagy megiszod a sört, és aztán mi visszatérünk a munkához, te meg azt csinálsz, amit akarsz.
- Igaza volt. Úgy döntöttem, belekezek, akármicsoda is lesz belőle.
- Talán az a legjobb, ha egyből belevágok, bele a közepébe... Persze csöngetnek.
- Hehe, a legjobbkor jöttél – nyitja Vér az ajtót.
- Én mindig jókor jövök – hallom Bőr hangját, aki minket látva röhög egyet. – Nahát, szevasztok!
- Hús éppen sztoriban van.
- Nem vagyok meglepve. Hanem, Vér, az egyik üzletfelem, aki eljött velem a múltkori kiállításodra abban a műsziben vagy mi-ben, nos, ez akar tőled képet venni, olyan közepeset.
- Mi az, hogy közepeset?
- Hát közepes méret, ne legyen túl vad, de ne is valami buzi idill, ne legyen túl színes, és legyen rajta azért valami kivehető alak vagy forma.
- Aha.
- A hálósobájába lesz, de nem az ágyhoz, hanem a bárpultja mellé.
- Értem. Hús elmondja a mesét, és utána körbenézünk.
- Részemről oké, addig kiszolgálom magam. Még valaki?
- Szerintem mindenki.

FILIP TAMÁS versei

Gyónás helyett

Bolond havazás jön,
ünnepek kanyarognak
felénk a dombok mögül,
és az utakat földbe
tapossák a szekerek.

Erdő szónoklatát hallgatom,
mintha az utolsó szó
jogán beszélne.
Hogy értsem, mit mond,
szinkrontolmácsnak egy
korty pálinkát iszom, mint
hajnalban az erősek, mielőtt
kezükbe veszik fejszájüket.

Felhőket kerget a Hold.
Összeadok mindent, amire emlékszem.
És kivonom magam belőle.
Megszökhetnék, de már késő:
kihirdették a tűzszünetet.

Álmomban megpróbálom
majd kitalálni, hogy amíg
alszanak a teremtmények, vajon
miről beszélgethet egy bigott
angyal és egy ateista isten.

Mégis a te kezed

Meztelenül jöttél, szederbokor
karcolásai rajtad, csalán
vöröse ég a lábszáradon.
Vizes ruhát adok rád, olyan
forró a tested.

Meg kéne gyónnod, mielőtt
nekivágsz a csúcsnak; jöhetsz
hozzám is, az alaptábori
lelkész én vagyok.

Tudom, rád számoltak a bírók,
de én mégis a te kezed
emelem magasba.

Biztosan állni fog

A golyóálló mellényt vedd le róla,
csontok satujából szabadítsd ki
a rózsaszín szerveket; tedd őket
külön-külön, ahogy tanultad.

Mondják, magányos elkövető volt,
zavart elméjű antiglobalista.
Amúgy hidd el, ezúttal nem válság-
színészek játsszák az áldozatokat.

A nehéz felejtés mázsáival egyen-
súlyozol, mintha jégen csúszkálnál,
pedig ragad az aszfalt. Előtted
kései siratófal: ha egy percre
megtámasztod, még egy napig
biztosan állni fog.

SZÜCS KATALIN

Vége a játéknak

– Lelkem, téged mi szél hozott ide? – kérdezte a hajlott hátú öregasszony a legénytől, miközben vén kezével az öreg fakilincsbe kapaszkodott.

– Anyám küldött, néném, csak annyit mondott, megbeszélték, hogy jönni fogok.

– Te vagy az, fiacskám? Utoljára a faragott bölcsődben láttalak, nem csoda, hogy nem ismerek rád – mondta, és egy biccentéssel beljebb tessékelte a félszeg ifjút.

A kis szobában hatalmas szövőszék állt, előtte apró sámlí. Kisé odébb egy széles karosszék terpeszkedett. A sarokban vastag, megbarnult szekrény.

– Ülj csak le! – szólt oda a fiúnak, miközben a nagyfiókban keresett valamit.

Levendulaillat áradt az összehajtott ruhákból. A kamasz nem szerette.

Az asszony egy fehér lenvászon inget vett elő. Leült a sámlira, és ölébe fektette a ruhadarabot. Odafordult a vendéghez:

– Most aztán jól figyelj! – emelte fel mutató ujját. Ráncos volt a keze, és barna a napsütéstől.

– Jegyezz meg minden szót! – tagolta.

A fiú nem gondolta, hogy hosszan maradna, ment volna, de az öregasszonynak nem tudott nemet mondani.

– Inget adok neked a mai napon. Úgy nézz rá, hogy én vetetem a magot, amiből készült az anyaga. Hosszú és fáradságos volt tisztán tartani a földet, amikor nőni kezdett, learatni, amikor beérett. S aztán a többi munka, előkészíteni a szövéshez, megszőni, kiszabni, megvarrni! De ebben van az ing ereje. És a hímzett mintában. Sok hasonló ruha van a világon, de az eredetit kezdettől a végéig egy ember műveli. Benne van a lelke annak.

Elhallgatott.

– Anyád tudja, miért fizet érte olyan sokat. Neked is tudnod kell. Tudod-e? – kérdezte a legényt.

– Azt beszélik, varázsereje van – válaszolta a fiú megilletődötten.

– Jól mondod, lelkem! S adom a vele járót is – hajolt előre, egészen a fiú közelébe.

Lassan, tagolva suttogott, fekete szemei fogva tartották a fiú tekintetét, aki hátradólt, és a nagy karosszék mélyébe süppedt. Megigézve hallgatta:

– A Föld és Nap erejét vedd a növényekből, a nedvességet források vizéből! Viseld kellő tisztelettel az inget, mert az Ég jelképe díszlik rajta, mely kötelez, hogy a lelkednek engedelmessédj! Láthatatlan egységbe von az igaz cselekvőkkel. Érted-e?

– Nem egészen... Mi dolgom nekem ezzel? – kérdezte kissé ingerülten.

– Neked csak egy: mindig megfelelően tenni a dolgod! Oda-benn mindenki tudja, mit jelent – tette hozzá, és megbökte a fiú mellkasát.

– De hiszen eddig is azt tettem! – csitította a legény nyugtalanságát, mert zavarta az idegen kemény hang.

– Vigyázzon rád a vászna! Te meg vigyázzad a mindenséget! – folytatta az öregasszony, s átnyújtotta a legénynek a ruhadarabot.

– Vedd fel, hadd lássalak benne!

A fiú nem mert ellenkezni, kibújt pulóveréből.

– A trikót is – intett a vénység, s a legény átrángatta fején az atlétáját. Óvatosan magára öltötte az inget. Megborzongott. Kézlőjén ott volt a hímzett napkorong, benne a dagadó hold íve, sugarain tizenkét csillaggal. Rovásjelek futottak végig az ingujj szélén. Kibetűzte: a világ őrzője.

– Köszönöm! – suttogta.

A vénasszony csak bólintott, az ajtóhoz lépkedett, s a kilincs után nyúlt.

– Isten veled, lelkem! – intett a kamasznak.

A gyerek akkor látta, hogy blúzának korcát ugyanaz a minta díszíti.

Két hónappal később a nagyváros fő utcáján előadásra készülődik három fiatal. Előre kiteszik a három kalapot, amelyekbe az adakozók pénzét várják. Sorban balról jobbra a vöröset, aranyat, fehérét. Szórnak beléjük néhány centet, hogy ne tátongnak üresen.

Az egyik, magas férfin aranypalást leng, anyaga mintás, nap-pal, holddal, csillagokkal. Homlokát pánt fedi. Arca szögletes, szeme kicsi, fekete.

Ecsetet fog, s a másik, zömök, alacsony férfi kerek arcát vörösrre festi, apró keresztet sokaságát pingálja rá, a metszetek körül feketén pontozza. Miután elkészült a maszkkal, vörös ruhába bújtatja.

A harmadik egy fiatal lány, fehér inget, szoknyát visel, homlokára angyalszárnyak kerülnek, s arcán is mindenütt ugyanez, ezüst, fényes tollvonásokkal megrajzolva. Szőke haja beteríti kerek vállát.

Nyomatott keskeny táblát készítenek elő, rajta felirat: „Te melyiket választod?”

Elővesznek három nagy óarany keretet, rögzítik, és mögé helyezkednek, a kalap színeinek megfelelően.

Az utca népe bábmeszkodik: megállnak, továbbmennek... Dobálják a csörgő pénzérméket. Hol ide, hol amoda.

Órák telnek el, a rögtönzött színtér mozdulatlan. Akár a pók a hálójában.

Hangos kamaszok közelednek, nagyszájú csapat.

„Telve erővel” – állapítja meg magában a középső, az aranyleplű. Nem téved. Észreveszik a maszkos jelenést, s lökdösődve nevetgélnek. Egyikük ugrik, hogy elmarná a középső kalapot. De az aranycsuhás gyorsabb, a fiú csuklója után kap, díszes ingujját éri. A nézelődők nem tudják, hogy ez nem a történet része. A fiúk annál inkább. Megütődve állnak.

– Olvasd a táblát! – sziszegi az aranycsuhás a kölyök képébe.

– Hangosan! – teszi hozzá, és a fiú kénytelen engedelmeskedni az iszonyú szorításnak.

– Te melyiket választod? – betűzi nyögve a szöveget.

– Jól választottál! – enged a szorításból –, de nem a legmegfelelőbb módon! Légy jó fiú, dobj pénzt a kalapokba, aztán menj – susogja a rögtönzött sors, s elereszti a megszeppent kölyköt.

A fiú gyorsan a zsebébe nyúl, apró után kutat, aztán adakozik. Szégyenülve továbbállna, de az aranycsuhás utána szól.

– Hé, figyelj!

A fiú habozik, de visszalép.

– Add az inged! – hangzik a színtérről.

A kamasz arca megfeszül, az ijedelem leolvad arcáról, szeme átváltozik, vonásait ismeretlen erő keményíti. Előre lép, s gyors mozdulattal most ő ragadja meg a férfi arany köpönyegét:

– Azt már nem! Látom, jól tudod, mit beszélsz! Megértettem a leckét. Vége a játéknak! – löki hátra a színészt, majd felborítva a keretet.

A kamasz eltűnik a tömegben.

Az aranyruhás férfi visszaigazítja magát a keret mögé.

Tapsba kezd a nézősereg, érmék hullanak a kalapokba.

HEGEDŰS GYÖNGYI versei

Medencezárásig

mikor már húsz perce futok a napon,
és a testet úgy kezdem művelni,
mint az ember kiűzetés után a földet,
mindig felhangzik a mondat:
Látja Isten, hogy állok a napon.
úgy szólal meg, hogy a hang mögött
nincs gégefő, nincs hangszalag.
emberi anatómia.
anyag nélküli materiából épít fel egy világot,
mint a gyermek sámuelt álmából felébresztő hang.
és hozza a vihar szelét,
vagy csak felhőt von a nap elé,
hosszabbra nyújtja a fák árnyékát.
megszeretteti a szembeszélt,
mert arccá az hűsíti a húst.
ma nem jött szél, ma nem jött felhő.
pedig elhangzott a mondat.
de aztán egy botján imbolygó bácsi szólt:
futunk, aranyom.
árnyék a többes szám.
egy kapáló ember kiáltott át hozzám:
hányadik kilométer?
arca hevültebb volt arcomnál.
éppúgy hiszi, hogy megszületett,
mint én, és itt mindannyian,
bár csak csontos medencéből sziklás medencébe hulltak.
mikor engedsz Uram, a kijelentésből óhajtásnyit ?
maradnék még medencezárásig!

szigorúan kétféle osztva

van ez az ősi félelem

a megfertőződéstől való félelem
a közelre mutató szó
nem hagyható el mellőle
van ez az ősi félelem

a megőrléstől
való félelem
határozott névelővel lebegtet

van ez az ősi félelem
a test burkainak megbontásától
való félelem
csak létigéből álló nyelv
anyám testében

ezek impregnálják ezüstbe a sejteket
a meleg vérbajos
fiatalember
tűfóbiás remegése
amint kézen fogva velem lélegzik
míg a nővér
beleszúrja a kristályos
penicillint
szigorúan kétféle
osztva

hirtelen, szavak helyett

a hegyre fel hánytam úgy,
mint ez a fiú.
hirtelen, szavak helyett.
minden máriás helyen átveszik
a zsigerek az uralmat a testem felett.
mert mindegyikhez kígyózó út vezet.
a belső fül labirintusa elnémul.
minél kitaposottabb,
annál úttalanabb lesz az út.
aki egyszer hallott, és megsüketül,
többé nem tudja az irányt.
ősibb észlelést veszítünk, mint a látást.
a vér látványát szokjuk.
ám zúgása a csend hangfala:
anyánk teste marad.
hallásban járunk, nem látásban.
a hegyre fel hánytam úgy, mint ez a fiú,
mikor megtudta tőlem, hogy haldokló
barátja megfertőzte.
hirtelen, szavak helyett.

ebben a magasságban már nem nő semmi.
vagy ha mégis, ahhoz mindenki letérdel.

Isten arcképe

Megjelölhetném arcképed
vízjelemmel,
hisz minden képpontja mögött
ott vagyok,
sűrűbben, mint a csont.
Nem úgy, mint Te, ki vagy:
jelenlét in absentia

*Szűrt, választott
vér a fény
a menny szuverén szintjén.*

Tiéd a hosszúság, szélesség
minden szabadságfoka,
míg engem testbe szabdal
Babilon dimenziója.
Miért csak a mélységnek
van élessége világodban?

*Szűrt, választott
vér a fény
a menny szuverén szintjén.*

Mindenkit neveden
szólítok!
Enyém vagy! – nem ordítom.
Lásd, magamra nem maradt
névadó szó!
Csak a test vízjele:
a por.

*Szűrt, választott
vér a fény
a menny szuverén szintjén.*

Koldusok irodalma

MÁNYOKI ENDRE tárcája

Budafokon laktam albérletben, jó harminc éve ennek. Ahogy az 58-as busz kapaszkodott fölfelé a kanyargós emelkedőn, volt időm szemlélődni. És az út egy rövid szakaszán rendre ugyanaz a látvány fogadott: egy löszös mélyedésben, falba vájt üregek előtt gyerekek játszottak, és ruha száradt a kihúzott pertlikén. Később olvastam is valahol a budafoki barlanglakásokról, még képeket is mellékeltek a cikkhez, de azok a barlangok a háború előtti valójukban mutatták magukat: a család kint állt a napon, odabent a barlang torkában tömör volt a sötét. Beállított csoportképeket rögzített a kamera, ám a látvány nem volt hamis; a riporter láthatólag ismerte azt a világot, melyet kellő s illő távolságtartással ábrázolt. Nem csupán a dokumentálás szándéka vezette, de a kívülről jött, s a maga civilizációjába visszatérő ember józan megrendülése is. Emlékszem, néztem az arcokat – és nem láttam rajtuk kétségbeesést. A nyomor persze kiütközött a képen, de valamiképpen a derű is – mintha a képnek nem kellene végleges s legkivált nem végletes állapotot ábrázolnia.

Sohasem ott szálltam le a buszról. És csak annyira szégyelltem magam, mint később a Stalter György által készített fotók láttán; azok is szerkesztett ábrázolatok voltak, s őket se lengte be a tragédia aurája. Cigányokról készültek a képek, akik elhagyott bányásztelepeken, sivár alföldi tanyákon éltek, láthatólag irgalmatlan körülmények közt – és mégsem volt az arcokra írva semmi, ami elveszettségre utalt volna. De beletörődésre sem. A tekintetek nyíltak, kíváncsiak, gyakorta szomorúak vagy mélabúsak. De még gyakrabban derűsek. Talán a fényképezkedésnek örültek, az eseménynek, amely közel hozta hozzájuk a civilizációt – mintha általa ők is a részeseivé lettek volna.

Nem vettem a bátorságot, hogy közelebb merészkedjek a budafoki barlangok lakóihoz. Talán mert titokban, az agyam hát-só rekeszeiben, ama régi és új képekkel töltöttem ki azt az űrt.

Talán féltém. Biztosan nem attól, hogy megvernek vagy megesznek. Inkább attól, hogy ha sorsközösséget nem is, de szolidaritást vállalnom kellett volna velük, s annak minden következményét. Megvolt rá minden okom? – magam sem éltem valami fényesen, albérlet albérletet követett, gyerekekkel, vergődő családdal, alig is kivehető jövővel... Nem szálltam le a buszról, amíg csak el nem tűnt a látómezőmből a löszfal előtti kötél a száradó ruhákkal. Elköltöztem Budafokról.

Aztán már nem tudtam, még ha akartam volna sem, elkerülni őket. Nem én mentem közelebb hozzájuk – ők jöttek közelebb hozzám. Eleinte csak egy-egy tűnt föl, kapualjakban, aluljárókban, pályaudvarokon; kukában keresgéltek, aludtak a parki füveken, ültek a padokon. Olyanok voltak, mint a kívülállók. Mintha merő kalandvágýból hagyták volna oda a maguk világát, s jöttek megszemlélni a miénket. Bessenyei, Voltaire, Karinthy vademberére emlékeztettek, akik valahogy rávállanak a civilizációra; kívülről vizsgálják a természetét. Tekintetük akkoriban még nem volt üres; firtató volt inkább, mosolytalan, metsző szürke. Ha a stalteri kedélyt nélkülözte is, de a dacnak annál inkább megfelelt. Ruházatuk, emlékszem, jobbára viseltes volt, de még nem rongyos, ápolatlan. Huszonöt kilós túlélő szatyraik, bennük az összes holmi és az iratok, még épek voltak, de már kezdtek összegyűródni; a koponyájuk hánykolódott a szükség adta fejaljon.

Akkor születtek meg, tízezzrel, a koldusok. A szocializmusnak nevezett ordenáré felnőtt gyámoltalan gyermekei. De sokat is beszéltünk akkortájt a „magasabb rendű társadalom” nyomasztó örökségéről – államadóság, identitáshiány, kirabolt természet, versenyképtelen ipar, hasznavehetetlen politikai intézmények –, pedig csak rájuk kellett volna nézni, hogy az arcunkba csapjon a „minden oldalúan fejlett ember” látványa. Ők voltak a mi örökségünk. A bezárt munkásszállók, fizethetetlen al- és főbérletek, használhatatlan mozdulatok és konvertálhatatlan tudások népe. Ők, a koldusok. Nem kellett már senkinek. Nem kellett, s ma sem kell a kezük, a lábuk, a fejük, a szívük. A posztmodern kornak nincsen szüksége még ágyúöltelésekre sem.

Ők azok, akiket utolsó rángásaival még meg tudott szülni a múlt – akár a szart a fekélyes belek. S a salakot most, mint akiknek semmi köze hozzá, igyekszünk eltüntetni.

Befalazzuk a barlangokat, elzárjuk az aluljárókat, szállóra tereljük a sorstalanokat. (Jézusom, de szép szó: szálló! Szállás. Csupa melegség, otthonosság – és persze semmi luxus!) Kicsit ugyan zavarhatna az „átmeneti” jelző, de azt majd puhábban ejtjük, szinte hangsúlytalanul, mint valami mellékes körülményt. „Átnti”, így. Ott már délután négytől sorba lehet állni, és aki bejut, annak korántsem biztos, hogy ellopják a pénzét, a papírjait, a váltó zokniját. Ott családok is lakhatnak, bár „átntileg” más-más szállókban, de látogatás, természetesen, van: odakint az utcán, reggel kilenctől délután négyig. De hát minek is kéne a nyomort szaporítani?...

Túlzás, elismerem. Annál is inkább, mert hírek, szóbeszéd, riportok, cikkek – jószerivel belőlük származik minden ismeretem arról, hogy van egy formája a túlélésnek a ma Magyarországon, ahová nem kívánczik senki. Szociológus legyen a talpán, aki majd leírja. Még nem írta le. S miért nem? – mert hiányzik a tudomány mögül a megélt s megírt tapasztalatok sokasága. Mert ebből a valóságból nincsenek adatok. Mert a „modern” szociológiai eljárások itt eleve kudarcra vannak ítélve; a hajléktalan még a terepen dolgozó szociális munkás iránt is bizalmatlan.

Valami hiányzik a rendszerből: a szociográfia. Meglehet, idejét múltnak tetszik a műfaj; sokan mondták már, hogy mesterseges és időleges képződmény volt a szociológia és az irodalom határmezsgyéjén. De átmeneti (hosszasan átmeneti) korokban mindig nélkülözhetetlen volt. Mert a szociográfia lényege éppen ez a kettős karakter: részint tárgy- és terepismeret, precizitás és adattisztelet, másfelől azonban a megformálás írói képessége, amely – Féja Gézától Berkovits Györgyig – ugyanazon metszetben képes megjeleníteni, szélsőségesen fogalmazva, a koldust és a királyfit.

Apropó, Mark Twain! Meglehet, nem is a szociográfia hiánya a legkínzóbb – hanem az irodalomé. Hiszen míg az előbbi hatása legkivált fölfelé terjed, s széltében; az értelmiséget és a politikát befolyásolja, addig az irodalom visszafelé is képes hatni, mi több, éppen az a szerepe a fontosabb. Tömörkénytől Móriczon és József Attilán át Nagy Lajosig, Sinkáig, de el egészen Sánta Ferencig és tovább: Csalog Zsoltig, Tar Sándorig és Géczy Jánosig a magyar irodalom a modernitását ugyanonnan vette, ahon-

nan a lelkiismeretét: magából a közvetlen valóságból. Illyés így lett – Somlyó György érzékletes megfogalmazásával – Párizs parasztjából Ozora szürrealistája, és teoretikus legyen a talpán, aki a Puszták népéről bebizonyítja, hogy provinciális...

Eltávolodván a koldusoktól és egyéb megnyomorítottaktól, bár pillanatra sem feledkezve meg róluk, be kell látnunk, hogy a magyar irodalom óvatosan, szinte föltűnés nélkül kihátrált a valóságból. Hosszú sora van annak, miért történt ez így, ahogyan történt. S ezúttal arról se essék szó, hogy lett-e egyéb haszna, értéke az írók döntésének. (Meggyőződésem, hogy lett; Mészöly Miklóstól Esterházyn át Nádas Péterig, Krasznahorkai Lászlóig és Bodor Ádámgig szinte átláthatatlan a zárt rendszerek belső gazdagsága. De a zárt rendszerek nehezen nyílnak fel, s el sem lehet várni, hogy az legyen a programjuk. Az ő értékeik abban a szerkezetben ismerhetők föl s értelmezhetők, ahol megszülettek; az európai kultúra nem először és nyilván nem utoljára öltötte magára Hölderlin, Kleist, Rimbaud, Witkiewicz, Kafka vagy Musil alakját.)

A diskurzusnak ma nem arról kell, kellene szólnia, hogy értékes-e vagy értéktelen a közelmúlt s a jelen magyar irodalma – ez csak az elfogultságok és az esztétikai-hatalmi játszmák szintjén merülhet föl. Hanem arról, hogy mit kezdjünk a hovatovább szellemi képviselő nélkül maradt országgal? Azzal az országgal, melyet nem jelenít meg hányódó sorsában és hánykolódó „személyiségében” a saját intelligenciája, első helyen említve az íróit. Ki lehet rajtuk kívül, aki felelősséget vállal s visel értük? Ki lehet az, aki érti őket, és átélhetően meg is tudja formálni a sorsukat? Ki, ha ők nem?

Népeimhez!

Leghőbb vágyam volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralevő éveimet a béke műveinek szentelhessem és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam.

A gondviselés másként határozott. (...)

Fegyveres erővel kell tehát államaim számára a belső nyugalom és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékait megszereznem. Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhatározásom egész horderejének s a Mindenható előtti felelősségnek.

Mindent megfontoltam, mindent meggondoltam.

Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára.

Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten seregletek mindig trónom köré és hazájuk becsületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak.

Bízom Ausztria–Magyarországnak önfeláldozó lelkesültséggel telt vitéz hadseregében. És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.

Ischl, 1914. július 28.

(I. Ferenc József osztrák császár és magyar király kiáltványa a Szerbia elleni hadüzenet alkalmából)

Emlékezés egy világháborúra 2–3.

A HADAK ÚTJÁN

HUDY ÁRPÁD tárcája

A klasszikus hősköltemény dramaturgiájában az istenek tanácsa dönt a halandókra mért sorscapásról. 1914 júliusában a fátum az európai uralkodókra, államférfiakra, vezérkari főnökökre osztotta ezt a szerepet. Ők „mindent megfontoltak és meggondoltak”, majd „nyugodt lelkiismerettel a kötelesség útjára lépve” közös erővel felnyitották Pandora szerencsétlenségektől hemzsegó szelencéjét. E lázas „megfontolás” időszak 1914 júliusa volt, egy egész hagymázás hónap, melynek során az európai diplomácia letette a fegyvert, pontosabban átadta azt a sorsdöntő összecsapásra évek óta készülődő hadvezetésnek.

A nyár heves volt, a vasúti sínek, a távírók és a telefonok dróttjai felforrósodtak – akárcsak az indulatok. Aratásra készülődött óriási birodalmában a halál – gépkaszával, automata cséplőgéppel. Tetőfokára hágott a háborús pszichózis – ha hinni lehet a korabeli tudósításoknak, egyenesen kontinentális tömeghisztériáról beszélhetünk. A hivatásos katonák fényes haditettekről álmodoztak, az iparmágusok a hatalmas üzlet reményében dörzsölték tenyerüket. De a kultúrájára oly büszke földrész szellemi emberei is szinte kivétel nélkül üdvözölték a küszöbön álló vérontást és rombolást, a konzervatív művészek túlsorduló hazafias érzelmektől eltelve, a harsogó modernisták világmegváltó anarchista-futurista eszméik bűvöletében.

Méretétől függetlenül szinte mindegyik államot hatalmába kerítette a háborús láz. A kicsik nagyok akartak lenni, a nagyok még nagyobbak: területben, gazdagságban, dicsőségben. Évszázados sérelmek és hódítói törekvések, régi és újabb revánsok bosszúvágya izzott fel az egymással szomszédos népek lelkében, szónoklatoktól, kiáltványoktól, újságoktól tüzelve. Kifordult sarkaiból a régi, hibáival is meghitt világ, az áldásait élvezők megcsömörlöttek tőle, a magukat valamilyen formában elnyomottnak érzők pedig egyszerűben tűrhetetlennek érezték helyzetüket. A világ addigi korlátlan ura, a többi földrészt évszázadok óta katonai-gazdasági vasmarkában tartó és kulturálisan is lenyűgöző vén Európa hatalmai mámorosan meneteltek a kollektív öngyilkosságba.

Bécs: most vagy soha!

A Monarchia elleni véres szarajevói provokáció megdöbbenette az uralkodót és a felső vezetést, de a trónörököszt magát a legkevésbé sem sajnálták. Halálával megszűnt az udvarral vetélkedő hatalmi bázis, a Belvedere-palotában szinte párhuzamos kormányként működő kabinetiroda. Ugyanakkor úgy tűnt, hogy soha jobb alkalom nem kínálkozhat a leszámolásra a renitens déli szomszédal, amelyet a Ferenc Ferdinánd által menesztetni szándékozott vezérkari főnök, Franz Conrad von Hötzendorf évek óta sürgetett. Ő most is amellet kardoskodott, hogy azonnal, meglepetésszerűen kell megtámadni Szerbiát.

De az udvarban, élen a császárral, túlsúlyban voltak a diplomáciai előkészítés hívei. Mindenekelőtt biztosítani kívánták a Német Birodalom feltétlen támogatását a várható orosz támadás esetén. Az

előző évek balkáni konfliktusaiban ugyanis Berlin következetesen visszatartotta Bécset a fegyveres fellépéstől, egyrészt eltérő külpolitikai érdekei miatt – különös tekintettel Romániára –, másrészt azért, mert még nem érezte magát felkészültnek egy összeurópai háborúra.

Budapest: Tisza pálfordulása

A német garancia megszerzése előtt még egy fontos belpolitikai akadályon kellett túljutnia a kettős monarchia fejének: magyar királyként elfogadtatni a háborút birodalma keleti felének kormányával. Tisza István miniszterelnök azonban július első napjaiban határozottan ellenezte Szerbia megtámadását, Budapesten inkább a polgári ellenzék, mintsem a kormánypárti sajtó követelte harsányan Belgrád megleckéztetését. Ezzel elvben a magyar kormányfő is egyetértett, de csak akkor, ha Románia semlegessége bizonyos, Bulgáriát pedig – Bukarest sakkban tartására – bevonják Berlin és Bécs szövetségébe. Túl ezen Erdély katonai védelmének megerősítését is szorgalmazta. (Két évre rá kiderült, milyen eredménnyel.) Ám két hét alatt a német diplomácia, a bécsi vezetés és saját kormánytagjai közös erőfeszítéssel meggyőzték Tiszát, hogy e feltételek adottak, így július 14-én Ferenc József megkönnyebbülésére már „szilárd meggyőződéssel” ajánlotta a háborút.

Berlin: minél előbb

II. Vilmos császárt zavarba hozta a szarajevói merénylet híre, a német diplomácia is napokig tétovázott, mi több, eleinte mérsékletre intette szövetségését. A vezérkar főnöke, az ifjabb Moltke viszont éppen a szarajevói merénylet előestéjén jutott arra a következtetésre, hogy Németországnak mielőbb meg kell vívnia a döntő háborút Franciaországgal és Oroszországgal. A németek hadkészültsége ugyanis teljes, míg az ellenfeleké csak két-három év múlva lesz az. A kettős háborúra még az előző vezérkari főnök, az idősebb Moltkét követő Schlieffen dolgozta ki azt a tervet, hogy előbb a teljes haderő gyors támadásával legyőzik Franciaországot, majd a teljes sereget a csak pár hét alatt felvonulni képes Oroszország ellen vetik be.

razföldi nagyhatalomként határozta meg az általa megteremtett egységes, erős birodalmat, amelynek státuszát – a tizenkilencedik századi európai háborúkat rendező békekonferenciák szellemében – átfogó szerződéses rendszerrel, körültekintő egyensúlypolitikával igyekezett hosszú távra biztosítani. De a huszadik század elejére Németország „kinötte” ezt az önmérsékletet feltételező, józan szerepet. Nehézipara robbanásszerűen fejlődött, s nemcsak exportja veszélyeztette egyre inkább a világpiacon a brit elsőbbséget, de flottája gyors kiépítésével a tengereken is versenyre akart kelni az angol hajóhaddal, valamint gyarmatokat is követelt magának. Német katonai vezetők, államhivatalnokok, nagyiparosok, bankárok, tudósok és professzorok a századfordulón már nyíltan hirdették, hogy birodalmuk Európa, később pedig az egész világ uralmára hivatott. Ezt az igényt egyébként szövetségeseikre, így Ausztriára és társországára, Magyarországra is kiterjesztették – évtizedekkel azelőtt, hogy a Harmadik Birodalom rövid időre meg is valósította a tervet.

Ultimátum és égszakadás

Ennek jegyében II. Vilmos némi habozás után magáévá tette a vezérkar álláspontját, s július 5-én feltétel nélküli támogatásáról biztosította I. Ferenc Józsefet. Kiállította a biankó csekket Bécsnek, ahol azonnal nekiláttak a szerb kormányhoz intézendő jegyzék megszerkesztéséhez, mégis több mint két hétbe telt, míg az elkészült. Tíz pontja követelte a monarchiaellenes szervezetek, megnyilvánulások és sajtópropaganda betiltását, az ilyesmi-ben vétkesek felelőssége vonását, illetve a szarajevói merénylet kivizsgálását és a tettesek megbüntetését, mégpedig – és ezek a kitételek számítottak a leg súlyosabbaknak – az osztrák–magyar hatóságok aktív közreműködésével Szerbia területén.

Elfogadása felért volna egy háború nélküli vereséggel, de ezzel a lehetőséggel nem számoltak Bécsben. Budapesten sem, ahol július 23-án délután, szinte az ultimátum belgrádi átadásával egy időben iszonyatos vihar pusztított: háztetőket és lovas szekereket sodort el, betörte az ablakokat és kirakatokat, többek között megrongálta a Szent István-bazilika tetejét is, hét ember halálát és számos sebesülést okozott. Az elemek tombolása mintha előre jelezte volna a sokkal nagyobb fergeteget.

Belgrád: a kocka elvetése

A szerb közvélemény ujjongott a szarajevói merénylet hírére, Pašić miniszterelnök azonban aggódva várta Bécs reakcióját, amely egyre késett. A kormányfő a radikálisokhoz hasonlóan a nagyszerb törekvések híve volt, de korainak ítélte a döntő összecsapást a hatalmas északi szomszédal. A védelmüket garantáló oroszok, ha vállalják is a harcot, a háború első szakaszában gyakorlatilag nem sokat tehetnek. A két balkáni háborúban kétszeresére nőtt, de ugyanakkor kimerült Szerbiának egyedül kell felvennie a küzdelmet, hiszen – minden szimpátiájuk és sok közös érdekük ellenére – érdemben Romániára, Görögországra és Olaszországra sem számíthat. Az alig egy évvel azelőtt megalázott Bulgária támadására annál inkább.

A július 23-án átadott bécsi ultimátum nyilvánvalóvá tette, hogy csak a teljes behódolás vagy a harc között választhatnak. Az antanthatalmak diplomatái, mindenekelőtt Szazonov orosz külügyminiszterrel az élen azt tanácsolták, hogy Belgrád fogadja el a jegyzék minden olyan pontját, amelyik nem sérti kirívóan szuverenitását. A király és a kormány egyetértett ezzel, annál is inkább, mivel a vezető katonatisztek memorandumban figyelmeztettek, hogy a hadsereg nem túrné el az ultimátum feltétlen elfogadását. A választ ennek jegyében fogalmazták meg, és Pašić július 25-én este, öt perccel a határidő lejárta előtt személyesen adta át a Monarchia belgrádi nagykövetének, Giesl bárónak.

A követ rögtön ezután instrukcióinak megfelelően jegyzékben tudatta a szerb miniszterelnökkel, hogy mivel a válasz nem kielégítő, Ausztria–Magyarország azonnali hatállyal megszakítja diplomáciai kapcsolatait Szerbiával, majd a követség személyzetével együtt az első menetrendszerű vonattal elhagyta Belgrádot. Noha a diplomáciai kenyértörés nem jelentette automatikusan a hadiállapot beálltát, mindkét fél megkezdte háborús előkészületeit. A szerb kormány a határon fekvő fővárosból az ország belsejében lévő Nišbe költözött.

Szentpétervár: a tengerszorosok vonzásában

A cári Oroszország 1914 nyarára kiheverte az 1905-ben Japántól elszenvedett megalázó vereségét és az azt követő belpolitikai meg-rázkódtatásokat. Az eurázsiai kolosszus folyamatosan fejlesztette

hadseregét és a katonái felvonultatásához nélkülözhetetlen vasúti hálózatát – főleg francia hitelekből, amelyeket tehát az európai nagyhatalmi koncert egyetlen köztársasága nyújtott a Nyugat-Európában a felvilágosodás óta leginkább megbélyegzett keleti despotizmusnak.

Sorozatos kudarcai ellenére Szentpétervár évtizedek óta állhatatosan törekedett megoldani a „keleti kérdést”, vagyis megszerezni a legyengült Oszmán Birodalom területeit, mindenekelőtt fővárosát. A „harmadik Róma” (a második Bizánc) – Konstantinápoly 1453-as eleste után nevezte magát így hivatalosan is az ortodox Oroszország – a balkáni államok osztrák- és törökellenes nemzeti mozgalmait kihasználva, pánszláv és ortodox érzelmekre apellálva tört magának utat a meleg tengerek hón áhított kulcsa, a Dardanellák és a Boszporusz felé. A krími háborút épp ennek megakadályozása végett vívták az oroszokkal a britek és a franciák, megvédve az agonizáló török nagyhatalmat. De hatvan évvel később Konstantinápoly Berlin és Bécs szövetségesének számított, a stratégiai jelentőségű bagdadi vasútvonalat a németek építették a szultánnak. Oroszországra pedig égető szüksége volt a Németország elleni konfrontációban a két vezető nyugat-európai nagyhatalomnak.

Párizs: oroszlánál a sas ellen

A Francia Köztársaság és az Egyesült Királyság 1904-ben viharos gyorsasággal rendezte gyarmati nézeteltéréseit, és a „szívélyes egyetértés” (entente [antant] cordial) jegyében elásta a csatabárdot, amelyet gyakorlatilag 1159-től, az első százéves háború kezdetétől Napóleon waterlooi vereségéig forgattak egymás ellen. A gall kakas belátta, hogy végérvényesen alulmaradt a brit oroszlánál folytatott történelmi birkózásban, viszont annál nagyobb szüksége van rá a német sas elleni küzdelmében.

A Szajna-parti metropolis, a modernitás fővárosa 1914-ben ragyogóbban sugározta – kinek a szellem, kinek a dekadencia – fényeit, mint valaha. De az immár villanyvilágítás sokszorozta külső csillogás mögött sokkal kevesebb volt az erő, mint a fáklyás-gyertyalángos századokban, a francia kontinentális hegemonia időszakában. Nemcsak a korábbi halálos ellenség, az immár szövetséges angolok mögött maradtak le katonailag és gazdaságilag, de az ijesztő ütemben erősödő németekkel sem tudták tartani a lépést. Pedig

éppen a Német Birodalom elleni reváns, a poroszoktól elszenvedett csúfos vereség nyomán elveszített Elzász-Lotaringia visszaszerzése volt a francia külpolitika legfőbb célkitűzése. Jól tudván, hogy erre csak akkor van esélyük, ha a tengerek ura, Anglia, és a legnagyobb szárazföldi hatalom, Oroszország is mellettük harcol.

Nem meglepő tehát, hogy az Európa felett tornyosuló viharfellegek láttán a francia elnök, Poincaré július közepén Oroszországba sietett, és minden erejével igyekezett rábeszélni az ingadozó cárt a Németország elleni határozott fellépésre. Sikerral: július 25-én az orosz koronatanács kinyilvánította, hogy osztrák–magyar támadás esetén támogatja Szerbiát.

London: sem barátok, sem ellenségek

Nagy-Britanniát voltaképp jó ideje hidegen hagyta az európai „vircsaft”, területeket nem akart szerezni a kontinensen, és csak három dolog érdekelte: megközelítően se támadhasson tengeri vetélytársa; egyik nagyhatalom se szerezze meg a hegemoniát; ne veszélyeztessék kereskedelmét, iparcikkei bevitelét. E „negatív”, az angolszász mentalitásra oly jellemző, utilitarista politika krédóját nagy miniszterelnökük, Palmerston lord fogalmazta meg a 19. század derekán: „Angliának nincsenek állandó barátai és állandó ellenségei, csak állandó érdekei.”

Az inkább gyarmatbirodalmára figyelő, odahaza pedig a robbanásig feszült ír helyzettel elfoglalt London a világháborút megelőző években növekvő rosszallással konstataulta, hogy egykori pártfogoltjának, a francia és az orosz túlsúly közös ellenpólusaként „kitalált” egységes Németországnak esze ágában sincs megelégednie a kontinentális kistestvér szerepével. Ehelyett mindhárom alapvető pontban sérti Anglia érdekeit: európai szupremáciára tör, tengeri nagyhatalommá akar válni, ipari termékei pedig világszerte kezdik kiszorítani az angol árukat.

A brit diplomácia ennek ellenére nem kívánta az európai háborút, és közvetíteni igyekezett. Szövetségesei, a franciák és oroszok felé is kinyilvánította, hogy támadó fellépésüket nem támogatja. Ausztria–Magyarország és Szerbia akár fegyveres konfliktusába még akkor sem szándékozott beavatkozni, ha az Oroszország

elleni háborút eredményez. Berlin értésére adta azonban, hogy amennyiben Németország megtámadja Franciaországot vagy a semleges Belgiumot, Nagy-Britannia nem marad tétlen. Mindent összevetve Anglia egyetértett szövetségeseivel abban, hogy a háború elkerülendő ugyan, de nem mindenáron.

Hadüzenet. Kriegserklärung. Déclaration de guerre. Declaration of war. Объявление войны. Savaş ilanı

A Monarchia külügyminisztere, Berthold gróf július 28-án délelőtt 11 órakor Bukaresten keresztül, francia nyelvű táviratban küldte el Belgrádnak a hadüzenetet. A zimonyi tüzérség és a dunai hajóhad még aznap tűz alá vette Belgrádot, a szerbek pedig felrobbantották a fővárosukat a magyar Zimonnal összekötő dunai hidat. Egy hónappal a szarajevói merénylet után a gyilkos pisztolygolyók ágyűlövédekékké változtak. A lavina megindult, és óráról órára gyorsult. Egy hét alatt mindegyik nagyhatalom mozgósított, dominószzerűen követték egymást a hadüzenetek és támadások. Augusztus 1-jén a Német Birodalom hadat üzent Oroszországnak, 3-án pedig Franciaországnak. Augusztus 4-én Nagy-Britannia a belga semlegesség megsértése miatt megszakította diplomáciai kapcsolatait a Német Birodalommal, a két ország között beállott a hadiállapot. Augusztus 12-én London Bécsnek is hadat üzent. Ugyanezen a napon a Monarchia hadserege megtámadta Szerbiát, kezdetét vette a rövidnek és korlátozottnak hitt, ám annál hosszabb és átfogóbb háború.

A német császár és az orosz cár – „Willy” és „Nicky”, ahogy az unokatestvérek nevezték egymást magánlevelezésükben, illetve táviratváltásukban – az utolsó pillanatban még megpróbálták visszatartani egymást a végzetes lépéstől. II. Vilmosnak a Szerbia elleni osztrák–magyar hadüzenet napján, július 28-án sikerült rávennie a cárt, hogy a válaszul meghirdetett általános mozgósítást visszavonja, részlegessé téve azt. De Szazonov külügyminiszter másnap meggyőzte uralkodóját arról, hogy visszalépniük már nem szabad, és nem is lehet. Július 30-án tehát II. Miklós újra elrendelte az általános mozgósítást, de ugyanezen a napon küldött még egy utolsó táviratot „Willy”-nek, amelyben szinte könyörögve kéri, hogy az „osztrák–szerb” ügyet bízzák a hágai nemzetközi konferenciára, és kerüljék el a vérontást. Erre a táviratra már nem kapott választ. Illetve mégis: a hadüzenetet.

Központ kontra antant

1914 augusztusában felsorakoztak tehát a hadviselő felek: a **KÖZPONTI HATALMAK** magvát alkotó **Német Birodalom** és **Osztrák–Magyar Monarchia**, körülöttük pedig az **ANTANTHATALMAK: Nagy-Britannia, Franciaország** és **Oroszország**, valamint szövetségeseik: **Szerbia, Montenegró** és (a semlegességét megsértő német támadás következtében) **Belgium**. A Központi Hatalmakhoz még 1914 őszen csatlakozott az **Oszmán Birodalom**, 1915-ben pedig **Bulgária**. Az antant mellett lépett hadba 1915-ben **Olaszország**, 1916-ban **Románia, Görögország** és **Portugália**, 1917-ben pedig a mérleg nyelvét elbillentő **Amerikai Egyesült Államok**. Európában mindvégig semleges maradt **Norvégia, Svédország, Dánia, Hollandia, Svájc** és **Spanyolország**.

Az első világháború sokkal inkább európai fegyveres konfliktus volt, mint a második, amelyben komoly háborúk folytak Észak-Afrikában, Ázsia számos részén és a Csendes-óceán szigetein is. Elnevezése mégis jogos, és nemcsak azért, mert az Egyesült Államok, illetve a brit világbirodalom gyarmati csapatai révén jelentős számú észak-amerikai, dél-afrikai, ausztráliai és új-zélandi katona is harcolt az európai hadszíntereken. A konfliktus politikailag átfogta az egész földgolyót: **Japán** és **Kína** mellett egy sor közép- és dél-amerikai ország is hadat üzent a központi hatalmaknak. Az már persze inkább az operett világába tartozik, hogy 1917-ben, az USA hadba lépése nyomán olyan távoli és jelentéktelen országok is hadat üzent Németországnak és Ausztria–Magyarországnak, mint **Kuba** és **Panama**. Mi több, 1915. június 3-án **San Marino** szintén hadat üzent a Monarchiának!

A világegés igazi oka

A háborús felelősség megítélésében máig élesen eltérnek nemcsak a nemzeti és ideologikus álláspontok, hanem a kérdéssel foglalkozó történészek is. Annál inkább a lényegre tapint **Andrássy Gyula gróf** – a kiegyezés utáni miniszterelnök fia, a Monarchia utolsó külügyminisztere –, aki 1921-ben megjelent, **Diplomácia és világháború** című könyvében (amely a háború alatt írt tanulmányainak egy részét tartalmazza) ezt írja: „Az utolsó pilla-

natig történnek kísérletek békés megoldás irányában. A helyzet nehézségei azonban túlnőnek az államférfiak ügyességén. Mielőtt még a közvetítési kísérletek végleg meghiúsulnak, az általános bizalmatlanságból, a váratlan megtámadtatástól való félelemből, abból a meggyőződésből, hogy az annyiszor várt világháború most elkerülhetetlen, olyan katonai helyzet áll elő, amelyet már nem lehetett visszafejleszteni. Az orosz mozgósítás hozza meg a döntést. (...) A világegés igazi oka azonban mégis az általános gyűlölködés és az az általános meggyőződés, hogy a háború nemsokára kitör, és hogy ezért az a politika, amely a momentán béke kedvéért hatalmi pozíciót adna fel, az engedékeny államon irtózatosan megbosszulná magát.”

1914 őszén lehullt a lomb a Rajna, a Duna, a Drina és a Száva mentén, az Ardennek és a Kárpátok erdeiben, a hadra fogott katonák milliói mégsem mehettek haza. Maradtak – vizes-fagyos lövészárkokban, nyomorúságos fedezékekben, jeltelen sírokban és gombamód szaporodó temetőekben, nyomorúságos hadikórházakban. Még négyszer kellett leperegniük a lövedékek szaggatta fák elsárgult leveleinek, mire a kivérzett, lerongyolódott seregek maradványai visszatérhettek otthonukba. Vagy oda, ahol valaha az otthonuk volt.

MIRE A LOMB LEHULL...

1914 augusztusában Európa három, egymástól távoli hadszínterén kezdődtek meg a gigantikus küzdelmek: nyugaton, Franciaország, Luxemburg és Belgium Németországgal határos vidékein; délen, az Osztrák–Magyar Monarchia és Szerbia, illetve Montenegró között; keleten, ahol az Orosz Birodalom hadai csaptak össze a német és az osztrák–magyar seregekkel. Mindenekelőtt a kétfrontos háborúra kényszerült Központi Hatalmak törekedtek gyors döntésre, és azonnal hatalmas erőket vetettek be. A magyar köztudatban és irodalomban I. Ferenc József osztrák császár és magyar király szájába adják a végzetes ígéretet, hogy a háború véget ér „mire a lomb lehull”, a német források szerint viszont II. Vilmos császár biztatta e szavakkal Berlinben a frontra indulókat.

Az előzetes vezérkari célkitűzéseket azonban egyik fronton sem sikerült elérni, az iszonyatos véráldozatok és anyagi veszteségek csupán részleges győzelmeket eredményeztek. A francia–belga–angol csapatok felfogták a német csapásokat, és kimerítő állóháborúba fagyasztották a nyugati frontot. Az oroszok is a vártnál nagyobb ellenállást fejtettek ki, és a németektől elszenvedett megsemmisítő vereségek dacára már a háború második hónapjában összeroppantással fenyegették a Monarchiát, közvetlenül Magyarországot. A szerb hadsereg pedig szintén jóval keményebb diónak bizonyult, mint a bécsi katonai terepasztalon tologatott ellenséges bábuk.

Balkáni front: sok vér semmiért

A Monarchia hadserege augusztus 12-én indult meg Szerbia ellen. De nem az eredeti terveknek megfelelően a kítűnő felvonulási területet biztosító Délvidék térségében, hanem Bosznia felől, igen nehéz terepen. A támadásra kiszemelt 2. hadsereget ugyanis, amely a délen hagyott három közül a legitőképesebb volt, sietve az északkeleti határra rendelték, hogy segítsen felfogni a fenyegető orosz csapást. Az ingadozás miatt ez a jelentős erő gyakorlatilag mindkét hadszíntéren hiányzott a kezdeti összecsapások döntő pillanataiban.

Míg a keleti front osztrák–magyar csapatait Conrad tábornok, a hadsereg vezérkari főnöke irányította, a Monarchia balkáni erőinek vezérletét a császár Oskar Potiorek tábornagyra bízta, aki továbbra is Bosznia-Hercegovina katonai kormányzója maradt, noha mindenki arra számított, hogy a szarajevói merénylet közvetett felelőseként menesztik. A cseh származású főtitest ambíciói alaposan felülmúlták katonai képességeit, ráadásul igen rossz viszonyban volt vetélytársával, Conraddal, ami tovább nehezítette a legfelső hadvezetés eleve problémás döntési folyamatait. Potiorek, akit személyes bosszúvágy is vezérelt megtorolni a szerbeken a trónörökös-pár meggyilkolását, most végre elérkezettnek látta az időt, hogy a mellőzöttség éveit után bebizonyítsa vezéri rátermettségét.

A Szerbia elleni támadás elsietve, szétforgácsolt, előkészítetlen erővel indult augusztus 12-én hajnalban nyugat felől. Az Alsó-Drinán Frank tábornok 5. hadserege vergődött át, a Felső-Drinán maga Potiorek kelt át a 6. hadsereggel. A terep legalább annyira

nehezítette az előrehaladást, mint az erős ellenállás. A szerbeket meglepte ugyan, hogy a támadás nem észak felől jött, és megtévesztő manővert gyanítottak, de mihelyt felismerték a helyzetet, a hegyekbe küldték a Belgrád védelmére összpontosított, de immár felszabadult haderőt. Támadásuk kettészakította a két osztrák–magyar hadsereget, amelyek többnapos csata után augusztus végén súlyos veszteségekkel vonultak vissza a Drina és a Száva mögé.

A szerbek kihasználták a helyzetet, és benyomultak a Szerémségbe. A sorait rendező Potiorek szeptember 8-án újra átkelt a Drinán, ezúttal jobban összpontosítva csapatait. A 6. hadseregnek sikerült megvetnie a lábát a Száván túl, mire a szerbek sietve visszavonultak a Szerémségből. Ugyanakkor azonban montenegrói csapatokkal együtt betörték Bosznia-Hercegovinába, ahonnan csak október végére sikerült kiverni őket. November elején a szerbek visszavonták haderejüket a Drina mellől az ország belsejébe. Potiorek erre azonnal a védtelenül maradt ellenséges főváros felé hajszolta seregét. Alig pihenve, erőltetett menetben kellett átkelniük számos folyón és magaslaton, igen rossz időjárás és folyamatos csatározások közepette, egyre gyöngülő utánpótlással.

Bár a katonák teljesen kimerültek és lerongyolódtak, december 2-án az 5. hadsereg bevonult Belgrádba. De a legyőzöttnek hitt szerbek már másnap friss erőkkel ellentámadásba mentek át. A végső-kig legyengült osztrák–magyar csapatok képtelenek voltak ellenállni. A 6. hadsereg maradványai visszamenekültek a Száva mögé, december 15-én az 5. hadseregnek is fel kellett adnia Belgrádot. A katasztrófa teljes volt, a rengeteg feláldozott katona és eltékozolt hadianyag csak egy példátlan presztízsveszteséget eredményezett. „Szégyellek kimenni az utcára” – írta Bécsbe a Monarchia madridi nagykövete. Potioreket menesztették, és idő előtt nyugdíjazták, az új főparancsnok Jenő főherceg lett. De a szerbiai front 1915 őszeig csendes maradt. Egyrészt túlságosan kimerült mindkét hadsereg, másrészt a kényszerpihenőre vonult háború helyett tifusz pusztította a katonákat és a lakosságot a határ mindkét oldalán.

Nyugati front: a marne-i csoda

A nyugati összecsapás nyitányaként a németek augusztus 5-én elfoglalták a belga Liege (Lüttich) várost, hogy megnyissák az utat

a Franciaország elleni megkerülő hadműveleteknek. A támadás kiváltotta az angol hadüzenetet, és a szigetország csapatai rögtön át is keltek a csatornán. Augusztus 7-én francia seregek törtek be Elzászba, 14-én pedig Lotaringia német részébe. Augusztus 18-án a teljes arcvonalon megindult a német támadás: a jobbszárny Belgium, a centrum Luxemburg és a francia Lotaringia, a balszárny a déli határ francia erődvonala ellen vonult fel. A franciák a két szélen védekeztek, középen viszont támadásba mentek át, hogy áttörjék a széles német arcvonalat.

Az augusztus 20-a és 27-e között vívott „határ menti csaták” megmutatták ugyan a németek fölényét, de döntő sikert nem hoztak számukra. A német vezérkari főnök, Moltke viszont a frontjelentések alapján úgy vélte, hogy az ellenség ereje megtört, és visszavonulóban van, ezért kiadta a parancsot az általános előrenyomulásra: a középső hadseregnek a Marne folyóig, a jobbszárnynak Párizsig, a balszárnyak pedig az erődvonal áttörésére. A francia főparancsnok, Joffre azonban csak balszárnyát és az ahhoz csatlakozott, súlyos veszteségeket elszenvedett angol expedíciós sereget vonta vissza a német átkarolás elől, középen, a Maas folyó mögött megvetette a lábát, és a jobbszárnyat is állásai tartására utasította. A balszárny és a közép egyesítése és megerősítése után döntő csatát akart vívni a Marne folyónál, és ez a számítása be is vált.

A Szajna Ardennekből eredő, Párizsnál beletorkolló mellékfolyója mentén, a francia fővárostól helyenként csak negyven-ötven kilométerre zajlott szeptember 5-étől egy héten át az a csata, amelyik végzetesen befolyásolta a német villámhadjárat, s ezzel az egész első világháború kimenetelét. A győzelemben biztos német csapatok egyes seregetestei többször változtattak irányt, parancsnokaik vagy túl merően, vagy éppenséggel nagyon is szabadon értelmezték feladatukat, nem tartották egymással az operatív kapcsolatot, felderítésük sem állt a helyzet magaslatán. A felső hadvezetés távolról, luxemburgi főhadiszállásáról, sokszor hiányos adatok birtokában és késve adta ki parancsait. Szeptember 9-én az ellenség áttörésétől, illetve a bekerítéstől tartva a vezérkar abbahagyta a Párizs melletti csatát, és sorra biztonságos védelmi vonalra rendelte vissza a vesztesre egyetlen frontszakaszon sem álló, helyenként pedig ígéretesen előrenyomuló német seregeket. Az elképedt franciák – a kormány szeptember elején már Bordeaux-ba menekült – „marne-i csodát” emlegettek.

A visszavonulás harcászati talán helyes döntés volt, hadászati és lélektani hatása azonban végzetesnek bizonyult. A német haditervvel a gyors győzelem reménye is összeomlott. Moltkét leváltották, az addigi porosz hadügyminiszter, Erich von Falkenhayn lett az új főparancsnok. A németeknek az Aisne folyó vonalán sikerült ugyan visszaverniük az utánuk nyomuló antant-csapatokat, de a kezdeményezést már nem voltak képesek magukhoz ragadni. Megkezdődött a „versenyfutás a tengerhez”, amelyet szintén nem sikerült megnyerniük a németeknek, az angol, francia és belga csapatok októberben, az első yperni csatában erejüket a végsőkéig feszítve megakadályozták őket abban, hogy elfoglalják a La Manche-csatorna partvidékét.

1914. november 18-án Falkenhayn közölte Bethmann Hollweg német birodalmi kancellárral, hogy a marne-i és yperni kudarcok miatt és tekintettel az ellenség erőforrásaira, Németország elvesztette a háborút, tárgyalásos békére van szükség. Javaslatát elutasították, a háború a nyugati fronton – a diplomáciai küzdőtérhez hasonlóan – megmerevedett állások mögül folytatódott.

Keleti front: az orosz gőzhenger

A nyugati front kudarcának egyik fő oka az volt, hogy – az eredeti haditervtől eltérően – a németek nem vethették be egész haderejüket, hogy aztán a remélt gyors döntés után megint csak teljes erővel forduljanak az oroszok ellen, akiket addig a Monarchia csapatainak kellett volna feltartóztatniuk. A cári seregek sokkal hamarabb vonultak fel, mint azt Berlinben és Bécsben a keleti birodalom földrajzi távolságai, elmaradott infrastruktúrája és elavult mozgósítási rendszere alapján várták. Az oroszok már augusztus 17-én betörték Kelet-Poroszországba, és közel kétharmadát elfoglalták. A német csapatok súlyos harcok után a Visztula vonalára vonultak vissza, a lakosság pánikszerűen menekült. Ekkor a császár leváltotta az alkalmatlan Prittwitz vezérezredest, és a már három éve nyugállományba vonult Paul von Hindenburg tábornokot nevezte ki a keleti védősereg főparancsnokává, vezérkari főnökévé pedig Erich Ludendorffot. A nyugati frontról – az ottani döntő ütközetek küszöbén – komoly erőket irányítottak át a veszélyeztetett keleti országrészbe.

Hindenburg szinte napok alatt csodát művelt. Előbb augusztus végén, Tannenbergnél semmisítette meg az elővigyázatlanul előrenyomuló, egymást nem támogató két orosz had közül Szamszonov generális 2. hadseregét – Hannibál legendás cannae-i győzelme óta nem vívtak ilyen tökéletes katlancsatát. Majd szeptember elején a Mazuri-tavak mellett a másik, Rennenkampf vezette cári seregre mért csapást, bár ez már nem volt olyan megsemmisítő erejű, mint az előző. Ennek ellenére a németek szeptember végén megindulhattak kelet felé. Hindenburg Varsó irányába támadott, és noha október közepén az oroszok sikeres ellenoffenzívája a Visztulánál megállította a 9. német hadsereg előrenyomulását, a hadművelet elérte célját: enyhítette a közös front déli szakaszain harcoló szövetséges osztrák–magyar csapatokra nehezedő óriási nyomást.

Augusztus közepén ugyanis a keleti osztrák tartományba, Galíciába is gyorsan és hatalmas erővel nyomultak be az oroszok. Az osztrák–magyar vezérkar terve az volt, hogy a Szerbiával való gyors és könnyű leszámolás után egész hadseregét a nehezen mozgó keleti kolosszus ellen veti be. De a déli hadjárat balul kezdődött és még rosszabbul folytatódott, a vártnál sokkal nagyobb haderőt kötve le. A Monarchia hat hadserege közül csak három állt szemben az orosz támadással, majd augusztus végére – az amúgy is kritikus szerb frontot gyöngítve – odairányították a részben már leharcolt, illetve az átcsoportosítással kifárasztott 2. hadsereget. Az első ütközetekben, Kraśniknál augusztus 23-án, majd pár napra rá Komarównál győztek ugyan, de a galíciai csata rögtön ezután kedvezőtlen fordulatot vett, és nemsokára kis híján katasztrófába torkollott.

A keleti front osztrák–magyar főparancsnoka, Conrad tábornok a kezdeti sikereken felbuzdulva mindenáron támadni akart a tartományi főváros – a magyar Alföldet és Erdélyt védő Kárpátok előterében fekvő –, Lemberg és a vele szomszédos hatalmas erőd, Przemysl környékén csoportosuló erőivel. Két hét alatt egyik rohamot a másik után rendelte el, s hiába veszített sorra csatát és teret, minduntalan újabb offenzívával próbálta üstökön ragadni a hadiszerecsét. Az iszonyú véráldozatok ellenére a k.u.k. hadseregnek szeptember 2-án ki kellett ürítenie Lemberget, 11-től pedig megkezdte a teljes visszavonulást, amely rengeteg hadifoglyot és anyagot hátrahagyó, fejetlen meneküléssé fajult. Csak eddig a napig a keleti front osztrák–magyar hadserege elveszítette emberállományának közel a felét: 190 000 halottat és sebesültet,

valamint 130 000 hadifoglyot (különösen sok szláv katona adta meg magát önként az oroszoknak).

A lengbergi csaták után a kárpáti hágókon át orosz csapatok törtek be Magyarországra, Sáros, Zemplén, Bereg és Máramaros megyék északi részeibe. Október 4-én elfoglalták Máramarosszigetet. A Kárpátokban, Bukovinában és a Monarchia lengyel területein lévő osztrák–magyar haderő átcsoportosítással és egy német hadsereggel megerősítve november 11-től december 31-ig, a Lódz-Krakkó hadművelet során rendkívüli áldozatok árán felszabadította e területeket, és ideiglenesen visszaszorította az „orosz gőzhengert”. A harcok egyik kritikus pillanatában, december 11-én magyar huszárrok és tisztjeik lóról leszállva, gyalogsági fegyverzet híján is kézitűsával verték vissza az ellenséget. De egy sikeres orosz ellentámadás év végére megint a Kárpátok vonalára kényszerítette a magyar és osztrák hadsereget. A körülvárt Przemysl több mint százezres védőserege hiába várta a felmentést.

Általános patthelyzet

1914 végén csak a határaikat sikeresen megvédő szerbek lehettek elégedettek, és némiképp a Párizs elleni támadást kivédő franciák, bár ez a két ország sem hártotta el a veszélyt végérvényesen. A többi hadviselő fél óriási erőfeszítései ellenére nem érte el hadicéljait, és csak az vigasztalhatta, hogy vereséget sem szenvedett. A Központi Hatalmak kudarcra kétségtelenül nagyobb volt, mint az Antanté, a Monarchia vesztesége pedig arányaiban és következményeiben felülmúlta Németorszáégét. Haderejének legjobb és legnagyobb része elpusztult, pedig – és részben éppen ezért – minden pillanatban számolnia kellett két semleges „szövetségese”, Olaszország és Románia támadásával, vagyis két újabb front megnyitásával, ami 1915-ben, illetve 1916-ban be is következett.

A Habsburg Birodalom sokféle nemzetiségű seregei javarészt példásan helytálltak a világháború kezdeti csatáiban. Nem úgy a legfelső hadvezetés, amelynek stratégiai és taktikai baklövései rengeteg felesleges áldozatot követeltek. Köztük több százezer, már az első hetekben-hónapokban elesett, megsebesült, hadifogságba esett magyar honvédet és huszárt. Ők nemcsak mint férj, apa, fiú és testvér hiányoztak a Kárpát-medence millió otthonában, hanem vitéz, tapasztalt katonaként is amikor két, illetve négy-öt év múlva fegyverrel kellett volna megvédeni a mindenfelől megtámadott, mindenkitől sorsára hagyott hazát.

Az életrajz démona

BOLDOG ZOLTÁN tárcája

Néha jobb lenne, ha nem tudnánk róluk semmit. Elrejtőzhetnének egy álnév mögé, vagy egyszerűen ők lehetnének a nagy névtelenek, mint a középkor szerzői. Az sem lenne baj, ha legyőzte volna őket a nagy irodalomelméleti forradalom, és a Szerző tényleg halott lenne. A Szöveg élne helyettük, az Írás, ami mögött nem ólálkodik ott az életrajz. Pontosabban az életrajz démona, aki a fennmaradt levelek alapján bevezet minket a hálósobába, a napló alapján tudni véli, mikor járt bordélyban Magyarország ünnepezt írója, mikor paktált le a hatalommal, és mikor keserítette meg az életét egy embertársának, akiről műveiben olyan szépen beszél.

Nehéz őket úgy olvasni, hogy csak az esztétikum számít. Vagyis inkább lehetetlen. Folyton ott áll a könyv mögött a hang, és azt suttojja: bizony, az a Kosztolányi antiszemita cikkeket írt. Bizony, az a Márai elég elkötelezett kommunista volt fiatalkorában. Bizony, az a Wass Albert háborús bűnös volt. Bizony, az a Kertész Imre átvette azt a kitérítést. A magyar olvasó sohasem győzte le az életrajz démonát, így sohasem teremtett magának esélyt arra, hogy valójában elkezdjen olvasni. A valódi műélvezet talán éppen az ártatlansággal kezdődik. Amikor gyerekkorában fogalma sincs az embernek, ki az a Verne Gyula és P. Howard, csak azt tudja, nagyon szereti azt a könyvet, amin a nevük szerepel. Később nemcsak a nevükkel, hanem az életükkel is kénytelen megismerkedni.

Az irodalomnak lett volna esélye erre a viszonylagos ártatlanságra a rendszerváltás után, amikor a bölcsészkarokon lezajlott az elméleti forradalom. Csak a Szöveg! – harsogott a katedrákról. De a frissen végzett bölcsészeket és irodalomtanárokat is legyőzte az életrajz démona, hiszen az irodalomtankönyvekben, monográfiákban évtizedek óta ott tolakodik

az Írás előtt a Szerző, hogy „rajtam keresztül ismerd meg művemet”. A régi beidegződés új igényeket szült, a Szöveg elbukott, az életrajz démona győzött. Újabb életrajzokat, újabb titkokat követelt.

Nehéz megmondani, mi okozhatta a Szöveg bukását és az életrajz démonának további diadalmenetét. Talán az irodalomtankönyvek, talán az Írásnál érdekesebb Szerzők, talán mi magunk, a kulturális újságírók és szerkesztők. Vagy talán tudtukon kívül éppen a Szerzők okozták ezt, amikor életüket és műveiket szoros szálakkal próbálták összekötni. Nem tudhatjuk.

Annyit viszont tudhatunk, hogy a szerző sohasem ártatlan. Mindig van valami mocskos titka, hiszen minden embernek van valami bűne. Nem lehet teljes összhangban művével, hiszen a Szöveg nem ő maga. Legfeljebb egy szerepe, életének egy kimerevített, erősen kiszínezett pillanata, leginkább pedig alkotása, amely – mint a gyermek – önálló életet él. A magyar olvasó pedig a Szöveg és az életrajz közötti feszültséget szereti leginkább történeté olvasni. Megnézi, ki volt az író. Elolvassa, mit írt. Vagy fordítva. A kettőt összeveti, és ebből az interferenciából születik meg az élmény. Azt is mondhatnánk, hogy a Szöveg képviselte esztétikum és az életrajz képviselte erkölcs feszültségéből. Talán ezt nevezhetnénk az életrajz démonának. Azt, hogy a biográfia kiiktathatatlan. Akkor is ránézünk, ha felesleges lenne. És többé már nem szabadulhatunk tőle. Olyan erővel hat ránk, hogy szemüveggént erősítjük magunkra az olvasás során.

Ha az életrajz és a Szöveg között alig van feszültség, mint például Tóth Árpádnál, akkor őt betesszük a harmonikus alkotók közé. József Attila is rendben lehet sokaknak, hiszen úgy írt, ahogy élt, mondhatnánk leegyszerűsítve. Ebből a szempontból ő is harmonikus alkotó volt. De mit kezdjünk Kosztolányival vagy éppen Wass Alberttel? Hagyjuk-e, hogy legyűrje őket az életrajz démona? Hagyjuk-e, hogy legyűrjön minket az a suttogó hang? Miért van szükségünk rá?

Kosztolányinál visszafogottan működik az életrajz démona, hiszen lírájának és szépprózájának a rendszerváltás óta egyre biztosabb helye van a kánonban. Életműve nehezen viselné

azt a feszültséget, amelyet a suttgó hang kelthet körülötte. A történet arról szólna, hogy Kosztolányi antiszemita cikkeket írt, miközben kimagaslót alkotott más téren. Ez egyeseknek minden bizonnyal imponálna, míg másokat arra biztatna, hogy erkölcsi alapon fenntartásokkal olvassák Kosztolányit. Közismert példának ott van Wass Albert esete. Nála az életrajz démona olyan erős, hogy az esztétikum és az erkölcs feszültségéből születő történet sokaknál rögtön nem-olvasássá válik. Esélyt sem adnak a Szövegnek a Szerző miatt. Helyesen teszik? Példát mutatnak ezzel, vagy szakmájuknak mondanak ellent? Nem tudhatjuk. Nehéz hinni a gyilkosoknak, mondja az egyik Wass-ellenző a kocsmaasztalnál. Zseniális A funtineli boszorkány, súgja ugyanaz a Wass-ellenző ugyanannál a kocsmaasztalnál, halkabban. Melyiknek van igaza? Le kell-e mondanunk a Szerzőről, hogy eljussunk a Szöveghez? Démon-e egyáltalán az életrajz, vagy csak természetes előszobája az olvasásnak?

Most, amikor a bulvár irodalomtörténet népszerűbb, mint a szépirodalom, újra kell gondolnunk ezeket a kérdéseket. Most, amikor az állami kitüntetések fontosabbá váltak a kitüntetett író olvasásánál, újra el kell gondolkodnunk Szerző és Szöveg viszonyán. Most, hogy a közösségi oldalakon a Szerző elkezdett hozzánk beszélni, és megelevenedik előttünk családja, marhapörköltje és futballrajongása, találkozóra kell hívnunk az életrajz démonát. Újra rendezni kell vele viszonyunkat.

Szöktess meg

LAIK ESZTER tárcája

Emlékszel, amikor lejöttél meglátogatni Alsóbélatelepre a harmadik napon, és teljes kétségbeesésem enyhítendő együtt eszeltük ki a táborudvaron, hogyan menekítesz ki onnan? Az otthonról feladott távirat szövege, „moszkvai ut hamarabb, sürgösen gyere haza”, nyolcvanhatban még ütős érv volt egy úttörővezetőnek. Az sem számított, hogy csak IBUSZ és a mamáékkal. Már csomagolhattam is. Pesten vártál a pályaudvaron, a karodba repültem, azt sem tudtam, nevessek vagy sírjak a szabaduláson. A többiek mindig irigyeltek miattad, ennyire felnőtt és gondoskodó testvérem csak nekem volt. De ezt azért még ők sem gondolták volna álmukban sem.

A hálóterembe zsúfolt testek személytelensége... A szuszogás- és horkoláskoncert futamai az álmatlan éjszakákon. A közös kipárolgás. Vagy a szünni nem akaró, fojtott vihorászások. „Leányháló.” Miért csak én vagyok ébren? Még pár óra, és másnap lesz, egy nappal rövidebb a fogság. „Miért nem lehet ennyit kibírni, mint minden normális gyereknek?” Anyu sosem tudta, hogy aggódjon vagy haragudjon. Akkor én nem vagyok normális gyerek. Talán beteg vagyok. Más.

A táborudvar hátsó traktusa a három paddal pontosan így nézett ki, mint ez. Gizgazos kis ipari terület, valaha szebb napokat látott. Jó kis búvóhely volt, nem érte el a nyüzsgés, ott kértelek, hogy szabadíts ki. Kérni sem kellett. Ott is folyton macskák kószáltak, dús maradékokon élő, mégis girhes cicacsöcselék. Tábori macskák. Ezek itt kórháziak. Jobb bőrben vannak, megtanultak egész nap kunyerálni a lejáró betegektől, azok meg örömmel hordják nekik a nap mint nap tökegyforma felvágottat. Én másodikától eszem, még nem untam rá teljesen.

Kilencedikén, a születésnapom reggelén meghalt a tüdőembóliás néni a négyes ágyon. Az oxigéntartálynak és a szívógépnek

csak nálam, az egyesnél volt csatlakozója, folyvást hallgattam a víz bugyborgását a palackban, és ha kifogyott, szóltam az ápolóknak. Hajnaltájt elaludtam, reggelre nem volt víz a palackban. A néni arca aznap először az ablak irányába nézett. Odakint vakítóan ragyogott a nap.

Szép időben az udvar és a pad megóv attól, amiben nem akarok részt venni. Eleget láttam és hallottam. Ha most itt ülnél, nem is ezekről akarnék mesélni, egészen másról. A táborban is szentül fogadkoztam, hogy jó kis történetekkel mehetsz majd haza anyuékhoz. Aztán más lett belőle. Az összezártság és a kiszolgáltatottság mindent megváltoztat.

Az ápolás méltósága valahol a háborúk iparosodásával veszett el. A beteg testek tömege kezelhetetlen. Csak a beteg önmaga kezelhető. A végsőkig rutinizált és technicizált gyakorlatban nincs helye személyességnek. Bármi ilyesmi a másik rovására menne, mondja a katonás elv, amely, miközben örökődik az egyenlőség eszméje fölért, folyton a másik rovására megy. Nem működhet másképp.

A három ágyasra tervezett szobákba bezsúfolt négy-öt fekvőhely között jó, ha negyven centi a távolság. Lapjával csusszan be ide a beteg. A feje folyton nekikoccan a szomszéd fém éjjeliszekrénye falának, amelynek az ajtaját nem lehet kinyitni, mert csak oldalvást fér be a két ágy közé. Erjedő alma- és banánillat, törülőkendő, kézkrém vegyülete párolog a szekrénykéről – ha szerencséje van az embernek. Ha mindkét oldalára súlyos beteg kerül, egész más látvánnyal, szaggal kell megbirkózni éjjel-nappal. Muszáj megpróbálni a lehetetlent: védelmezni az én határait. Az ispotályokban az apácák és a szerzetesek függönyöket lógattak az ágyak közé. Milyen emberséges egy függöny! Mennyi tapintat van a kellő távolságban test és test között! Mennyi humánus a halk léptekben, a suttogásban, a távozó után behúzott ajtóban, az éjjeli közbeavatkozások után gondosan lekattintott lámpákban... Ilyesmire itt ritkán marad energia. Hely, idő, energia. A modern ispotály három hiánycikke. A kórházban megváltoznak a fizika törvényei.

Ha most itt ülnél, nem is ezekről akarnék mesélni, egészen másról. Aztán talán mégis ez lenne belőle. Most csak várom, hogy gyere délután, ülj ide a padra, és eszeljünk ki egy jó kis tervet. Szöktess meg.

A Quasimodo költőverseny különdíjával, **WEINER SENNYEY TIBOR**ral beszélgettünk nyertes pályázatáról, hamarosan megjelenő *Pihik* című kötetről, színházról, újságírásról és életről.

Frusztráció és korrupció helyett

2014 szeptemberében Quasimodo-küldöndíjat kaptál, amelyet Salvatore Quasimodo Nobel-díjas olasz költőről neveztek el. A verseny tulajdonképpen egy pályázat, amelyre maga az alkotó jelentkezik. Sokszor kaptál negatív választ különböző, szinte előre borítékolható pályázatok után az elmúlt években. Mi tartja benned a hitet a tisztességes, minőségi alapon történő pályázati elbírálásban és a díjakban?

Nem tudom, mennyire „előre borítékolhatók” a pályázatok. Nem minősíteném a pályázatokat és azok kiíróit, hogy döntéseik mennyire vannak lezsírozva vagy sem. De ezek a te szavaid. Az biztos, hogy kulturális szférában az ember vagy dolgozik és pályázik, hogy éljen és dolgozhasson, vagy éhen hal. És én folyamatosan pályáztam az elmúlt tíz évben, amire csak lehet, miközben végig dolgoztam, mert az írás és szerkesztés meló. Meló, amit szeretek, és ami az életem. Aki ismer, tudja, hogy írok cikkeket, novellákat, esszéket, verseket, sőt az utóbbi években drámákat is. Volt olyan pályázat, ahol sikerült nyernem, akár idén a Quasimodón. Ilyen volt a Katona drámapályázat vagy korábban a V4 ösztöndíj, és volt, amelyiken nem. Hálás vagyok, és örülök, ha valamit sikerül elérnem, de akkor is, ha valaki másnak sikerül. Attól, hogy valaki sikeres és boldog, nem vesz el a többiek-től semmit. Sőt! Mintha el lehetne élni a másik elől az életet, pedig nem. Ez a kenyérféltés, ami a nagy magyar frusztráció ősforrása, nagy marhaság. Ezzel szemben az igazság az, hogy ha te jó vagy, és jót teszel, akkor nekem is jobb. De a lényeg, hogy igyekszem mindig szebb, jobb és minőségibb szövegeket, könyveket lerakni az asztalra,

mert hiszem, hogy feladatomban elsősorban az írás. Ha úgy tetszik, ez a személyes dharmám. Érzem, hogy jó úton vagyok, a saját utamon, s még ha gyarló is vagyok, még ha hibázok is, tévedek is, akkor is van lehetőségem javítani, jóvátenni, korrigálni, fejlődni. Mindig tehetünk apró lépéseket a teljesség felé. Tanulom az írást, kortársaimtól és a klasszikusoktól is, és nagyon szeretek tanulni tőlük. Hálás vagyok, hogy írhatok és olvashatok. Úgy érzem, az irodalom a nagy diskurzus része, amely emberré tesz minket. Az olvasás és az írás olyan szerves része az életnek, mint az evés és az alvás. Ezt te is tudod. Van, amikor ez az életmód meghozza gyümölcsét, és akkor mások elismerik, amit csinálunk. Ilyenkor nagyon fontos középpontban maradni, megtartani a tengelyünk, nehogy már elhiggyük, hogy annyira királyok vagyunk. Mert nem. Az írásban rossz tanácsadó a rutin és megtéveszt a túl nagyra hizlalt ego. Folyamatos lelkigyakorlat és a szemlélődő pozíció fenntartása szükségeltetik, legalábbis szerintem, hogy éberek maradjunk, és a művészet elérje célját, azaz megtisztítson minket a katarzis által.

*A Hérakleion című versedet díjazták, amely egy rég el-
tűnt város képétől a világot és a tudatot elárasztó sze-
métiig ível. Mit tegyünk a szellemi szemét ellen? Kapcsol-
juk ki a tévét, a gépet, húzzuk ki a kábelt?*

Szeressünk. Beszélgessünk. Vitatkozzunk, és nem baj, ha nem értünk mindig mindenben egyet. Sétáljunk. Sportoljunk. Olvassunk jó szövegeket, hallgassunk igazán jó zenét, és aztán ajándékozzunk klassz zenét és jó sztorikat egymásnak. Figyeljünk a másokra. Adjunk teret a minőségnek is az életünkben, ne csak a mennyiségnek. Gyönyörködjünk. Igyunk finom borokat, és együnk saját magunk által főzött ételeket. Bringázzunk, jógázzunk és túrázzunk, kinek mi jön be. Válasszuk a kreatív rekreációt. Találjuk meg a helyeket, ahol jó ülni. Ahonnan jó szemlélődni, ahol jó meditálni, létezni. Adjunk hálát, hogy mindezt megtehetjük. Élünk! Éljete, a fenébe, mert ez a legnagyobb kincs!

*Hamarosan megjelenik a Pihik című legújabb köteted a
Pluralica Kiadónál. Mik azok a pihik, és miért olyan fon-
tosak neked már évtizedek óta?*

tudnak. Ha a földön téblábolnak, kicsik, törékenyek, elesettek, ám ha egymásba kapaszkodva az égbe szökkennek, mint hatalmas felhő beborítják az eget. Elérik céljukat, mert tudják, egyedül repülni képtelenek. Együtt. Közösen. A pihik a ma emberei, akik egyedül képtelenek megoldani a közös, nagy, sőt globális problémákat. Össze kell fogni. És a pihik egyben kegyelmi állapotok is, amikor a költő képes verset írni, amikor meghalljuk a hangot, amikor kinyitjuk az elménk az ihletre. Mint amikor jöttem haza Balatonfüredről, és a vörös szitakötő rám szállt. Elkísért egészen sokáig, rajtam és a füzetemen mászkált, le is fotóztam, és írtam is róla. Neked adom a verset és a képet. Az egy ilyen pihi-állapot volt. Mindig próbálok megragadni, ameddig csak lehet benne lenni, de azt hiszem, ebben a romlott létállapotban ez csupán pillanat. Talán majd ha megszabadulunk a testtől, talán a túlvilágon én biztos ilyen pihi leszek, és pihikkel összeölelkezve repdesek. Ha majd arra jársz, tudod legalább, hogy hol keress.

Piros szitakötő

Piros szitakötő szállt rám a résnyire nyitott vonat ablakán keresztül. Kértem: „Repülj csak tovább!” – de ő nem mozdult, gyönyörű és piros szitakötő szárnyait már nem remegtette újra, s én belenéztem mélyen lezáruló szitakötő szemeibe. „Mondd csak, ez lenne a halál?” Ő pedig alig mozdult, mégis megértettem: alszik. Rajtam alszik és rajtam álmodik a rovarvilág törékeny ékszerlénye. Ennyire nem fél tőlem, vagy ennyire látvalátja, hogy én álmodom őt, ő pedig írja ezt a verset neked tovább.

Balatonfüred, 2014. szeptember 8.

A költészetednek két vonulata van. Az egyik olyan, mintha egy 19. századi költő bőrébe bújnál, akit még nem érintett meg a modernitás, és egyszerű képekkel, rímmel, ritmikával beszél. A másik ahhoz hasonló, mintha egy halhatatlan ókori görög költő végigélt volna több ezer évet, és most minden tudását bevetve éppen a 21. századról szólna. Ilyen lesz ez a köteted is?

Megvádoltak azzal, hogy anakronizmusokkal élek a drámáimban, novelláimban, aztán írtam egy novellát, aminek az a címe, hogy az *Anakronista* (Lásd Tempevölgy 2014/2). Mostanában úgy érzem, hogy én magam vagyok anakronizmus, de ezt csak sötétebb pillanataimban gondolom így. Egyszerűen arról van szó, hogy van egy klasszikus, európai műveltség, amit én nagyon fontosnak és az új Európa nélkülözhetetlen alapjának tartok, ezt érzed te az ókori görög költőnek. Továbbá arról, hogy a XIX. század, de sokkal pontosabb azt mondani, hogy Bessenyeitől Széchenyin át egészen Kemény Zsigmondig hordozott valami olyasmit a magyar ember számára, ami hatalmas és csodálatos. A magyar szellem egy pillanatra szembesült azzal, hogy a világ hatalmas, ő része ennek a glóbusznak, és érvényes mondanója van. Igaz, hogy Bessenyei is, Széchenyi is, Kemény is tökéletlenek voltak, gyengék, és kissé úgy találták magukat szemben a világgal és történelmi realitással, mint amikor egy kertész úrhajót talál a kiskertben, de ők legalább szembenéztek azzal, ami van, és volt érvényes véleményük. Aztán bezárultunk, gazemberek és árulók tették tönkre és mismásolták el ezt a nagy lehetőséget, és ne legyenek illúzióink, ezek a gazok ugyanolyan magyarok voltak, mint azok, akikre büszkék vagyunk. Sőt, talán ők még verték is a mellük, hogy mekkora magyarok. Végül pedig elértünk a mához, amikor a frusztráció határozza meg a személyes kapcsolatokat, a korrupció pedig a közösségi életet. Tényleg ezt akarjuk? Én nem. Ezért talán kissé ódivatúnak tűnhet, hogy olyan világhoz kapcsolódom, ami bár kudarcra végződött, de legalább megpróbálta, olyan világból meríték, amikor magyarnak lenni egyet jelentett az univerzális orientációval. Magyarnak lenni nem valaki vagy valami ellenére, hanem minden miatt. Nem büszkén, hanem szépen, gyönyörűen, alázattal és kölcsönös tisztelettel, emberséggel és szellemmel. *Alta non alte*, ahogy a Sennyey család jelmondata tartja. Fenségesen, nem magasan.

Lavírozol az epika, a dráma és a líra között. Talán eddig csak regényt nem írtál. De most készül egy drámád Kun Lászlóról. Mi köze a mai embernek hozzá?

Ezt nem lett volna szabad itt kimondani. Korai lenne még róla beszélni, de majd szólok, ha elkészültem. Előbb be kell fejezmem, aztán megfelelő színházat kell találnom, akik támogatnak és befogadnak egy ilyen kemény üggyel. Továbbá ott van még Formanek Csabival a trilógiánk befejező része, mert eddig csak a Szapphó és a Cicero Sziciliában volt meg. Még egy hátravan. Egyébként a regény is érdekel, csak még nem volt időm rá.

A színház miért tudja ma jobban megszólítani az embereket, mint a vers és a rövidpróza?

Azt nem hiszem, hogy jobban szólítja meg, inkább csak máshogyan. A színház jobban benne van a jelenben, a vers és a próza lassabb, nagyobb időintervallumban mozog, hogy úgy mondjam. De azért bízom benne, hogy a drámáim is előadhatók lesznek 50 év múlva is, vagy még később. Már ha lesz akkor még színház. Szóval abban is reménykedek, hogy a katarziszra mindig igény lesz, és az emberiség rájön pihi-létére. Ezen és ezért is dolgozunk.

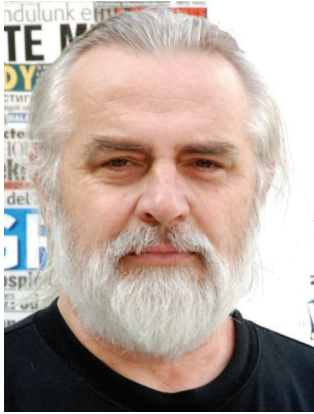
Ha visszaemlékszem az egy évtizeddel ezelőtti WST-re, egy olyan költőt látok magam előtt, aki félig-meddig slammer. Jól adtad elő ütős, aktuális verseidet. Miért maradtál távol a slam poetrytől?

Sosem hívtak meg mint előadót, de mint közönség többször hallgattam őket. Ezzel semmi gond. Látom, mi megy a slam körül mostanában, és van is róla véleményem, de az itt hosszú lenne.

A Drót főszerkesztője és a Kultúrpart újságírója is vagy. Miért fontos ma egy írónak, költőnek belekeverednie az újságírásba? Ennyire nem változott volna semmi a 20. század első feléhez képest?

Cikkeimet hétről hétre sokan olvassák, és az újságírás fontos része az irodalomnak. A szabad sajtó az egyik út a szabad Magyarország felé, amit újra és újra végig kell járnunk. A sajtónak több formája, lehetősége, megvalósítása is van. Én a kulturális újságírást gyakorlom és az irodalmat, művészetet próbálok a közönséghez közelebb hozni kollégáimmal, mind a Kultúrpartnál, mind pedig a végre újra dübörgő Drótnál. Nagyon nagy megtisztetés volt, amikor nem oly régg meghívtak tanítani kreatív írást a Rajk László Szakkoliba, mert remélem, hogy a fiataloknak megtanítható az az alapállás, ami a szellemi ember sajátja kell legyen, nem beszélve arról, hogy én is tanulhatok tőlük. Bőven van mit tennünk, írunk azért, hogy az emberek megértsék, hogy rossz tanácsadó a frusztráció és rossz létállapot a korrupció.

FENYVESI OTTÓ 1954-ben született az egykori Jugoszláviában. Az Újvidéki Bölcsészkaron magyar nyelv és irodalom szakon végzett 1978-ban. 1975-től az Új Symposion című irodalmi-művészeti folyóiratot szerkesztette, amelyet 1983-ban betiltottak. Ezután DJ-ként dolgozott az Újvidéki Rádióban, újságíró és rendezőasszisztens volt. 1991-ben települt át Magyarországra. 2000 óta az általa alapított Vár Ucca Műhely című folyóirat főszerkesztője, 2002-től pedig a Magyar Tudományos Akadémia munkatársa. (Forrás: Fenyvesi Ottó honlapja)

Végül a képek győznek – és ez nem baj

2013 novemberében és 2014 áprilisában is vendége volt az Újvidéki Egyetemen a magyar tanszék Kontaktzóna nevű rendezvénysorozatának. Milyen érzés volt több év-tized után újra ott lenni?

Nekem a Délvidék, Bácska, Topolya, Ada és Újvidék folyamatos része maradt az életemnek 1991 után is, amikor a háború miatt Veszprémbe települtem át. A mi (Fenyvesi-Balassa) családuink tagjainak többsége a szülőföldünkön maradt. Velük intenzív volt a kapcsolatom, de televíziós stábokkal, kiránduló egyetemi csoportokkal is többször visszamentem, hogy segítsek másoknak felfedezni azt a tájegységet. Ha meghívtak valamilyen rendezvényre, általában mindig elmentem, voltam a Dombos Festen, a zentai Énekelt Versek Fesztiválján, a sziváci Szenteleky Napon, a moravicai művésztelepen, egyszer még Muzslára is eljutottam, egy Sziveri megemlékezésre. De Sava Babić meghívására Belgrádba is elmentem egy fordítói tanácskozásra.

szeti folyóirat főszerkesztőjeként rendszeresen közli a pályakezdő szerzők alkotásait, ahogyan a közép-európai irodalom terjesztését is felvállalja. Küldetés a Vár Ucca Műhely?

A Vár Ucca Műhely folyóirat nem akar több lenni, mint ami. Voltak a magyar irodalomnak olyan folyóiratai, amelyek meghatározták egy korszak irodalmát, mint például a Nyugat, vagy az Új Symposion, a Mozgó Világ vagy a rendszerváltáskori Hitel. A lap 2000 óta működik. Elég rendszertelenül jelent meg, pillanatnyilag a negyvennegyedik számot készítjük. A Vár Ucca Műhely a kérdésében említett két dolgot hangsúlyosan felvállalja. Mintegy harminc fiatal pályakezdő nálunk közölt először, és ez, azt hiszem, nem kevés. A másik dolog a multikulturális kontextus: a folyóirat – a magyar lapokkal ellentétben – előszeretettel közöl fordításokat világirodalmi szerzőktől, mint például Joszif Brodskij, Ihab Hassan, Milan Kundera, Herta Müller, J.M.G. Le Clézio, Claudio Magris, Wisława Szymborska, Boho Hell, Durs Grünbein, Lawrence Ferlinghetti, Charles Bukowski, Patti Smith. De hangsúlyos szerepet kapnak a délszlávok is, többek között Aleksandar Tišma, Mirko Kovač, Tomaž Šalamun, Vojislav Despotov, Branko Maleš, Mihajlo Pantić, Slavoj Žižek, Branko Ćepec, Aleš Šteger, Xhevdet Bajraj és mások.

Az ember évezredek óta a fogalmak, a gondolatok és a valóság alapvető összefüggéseit kutatja, amelyek értelmet és rendet adnak az életének a véletlen szakadatlan örvénylésében.

Az irodalom és a művészet helyzete az Internet kínálta lehetőségek által sokkal demokratikusabb lett, de ugyanakkor sokkal felületesebb és diszperzebb, ezért nagyon fontos, hogy az új nemzedék képviselői gondolkodjanak, kritikusan viszonyuljanak a valósághoz.

Az egykori Symposion-nemzedék tagja volt. A fiatal bölcsészek, irodalmárok irányadóként tekintenek például a „Maximum Rock & Roll” című opuszára, amelynek egy darabját a kolozsvári egyetemisták nemrég videóvers formájában dolgozták fel. Szükség van ma (irodalmi) lázadásra, illetve jelen van ez a szellemiség (a fiatal) magyar és nem magyar szerzők között?

Az emberi társadalmak valamiképpen megkonstruálják a társadalmi tapasztalat világát. Ez a konstrukció kódokból, jelekből, nyelv-

ből áll. Ennek a rendszernek a csúcán a művészet, az irodalom áll. Az újabb nemzedékek mindig kísérletet tesznek a valóság, „a szép új világ” újabb művészi leképzésére. Az én nemzedékem a 20. század utolsó évtizedeiben volt fiatal, és sajátos módszerekkel vívta meg harcát a zsarnokság ellenében. A mai világrénd is bőven ad okot rémálmodokra, lidérenyomásokra. A mai hatalmak túlzottan rendpártiak, a tökéletes fegyvelmezetségre és hatékonyságra törekuszenek. Ennek ellenére szerintem az emberi élet legfőbb értéke a szabadság, az egyéni kezdeményezés, sőt olykor még a deviancia is, amely – mint a szociológusoktól tudjuk – olykor a társadalom mozgatórugója.

A lázadás alapvető emberi tulajdonság. Ahol kétely van, ott lázadás is lesz. Az idősebb és a fiatalabb nemzedék tagjai között mindig érezhető valami feszültség, érdekellentét. A mai fiatal alkotók értékesebb felének az alkotásaiban ott izzik a lázadás csírája, ami egyrészt formai, de tartalmi kérdéseket is feszeget. Én elsősorban a visszajelzést, a „visszacsatolást” hiányolom, úgy látom, a mai szakmai irodalmi nyilvánosság nemigen törődik a fiatalokkal. Egyre jobban szűkül az értelmes irodalmat olvasó réteg, picit aggódom, hogy a mai fiatal és jómódú menedzser-arisztokráciát már önmagán kívül semmi sem köti le nagyon.

A Magyarországra való áttelepülés után Veszprém megyei újságírással foglalkozott, jelenleg a kultúra és tudomány területén tevékenykedik a Magyar Tudományos Akadémia észak-dunántúli regionális központjának munkatársaként, nem beszélve a személyes alkotótevékenységről. Verseskötetek, vizuális költemények, műfordítások kerülnek ki „műhelyéből”. A szó legnemesebb értelmében mondvá örök lázadónak, küzdőnek tűnik.

Még mindig izgat a világ sorsa. A nyugati társadalmakban, a demokratikus kormányzás hagyományával rendelkező országokban a szabadság, sőt annak a vágya egyre inkább gyöngülni látszik. A világ nagyobbik részén pedig egyáltalán nincs, nem véletlen, hogy iszonyatos a migrációs nyomás Nyugat irányába. A társadalom feletti hatalom mindig igyekezett félelemben tartani az alattvalók tömegeit, korlátozni az emberek szabadságát. Mondhatnánk, nincs semmi új a nap alatt: ahol uralom van, ott mindig lesz ellenállás is. Az új irányítási-büntetési mechanizmus manapság kifinomult technikákkal próbálja megőrizni és állandósítani a hatalmát, egyre nagyobb mértékben a jutalmazás és

a tudományos manipuláció hatékony módszereire támaszkodik.

Persze a problémák állandósulni fognak, a népesség gyors növekedése, a természeti erőforrások elapadása, az egyének jóléte, a társadalmi stabilitás továbbra is nagy kihívást fog jelenteni minden gondolkodó és vitatkozó értelmiségi számára.

Összetett alkotó személyiség, egy helyen úgy nyilatkozott, a képzőművészet felől érkezett az irodalomba, de a zene is szerve része alkotási folyamatainak. Hogyan alakult ki Önben mindez, miként jut el egy-egy összművészeti produktumig?

Az emberi gondolkodás eredendően vizuális, a szavak és a képek kombinációja tette az embert emberré, és mostanában kanyarodunk vissza a gondolkodásnak ehhez a közegéhez. A képiség előretörését nem a kultúra hanyatlásának tartom, hanem éppen gazdagodásának, amelyet az írástudók felelőtlensége volna nem kihasználni. Wittgenstein hagyatékában állítólag olyan gondolatmenetek találhatók, amelyek abban csúcsonak ki, hogy a nyelv határait többek között azok a dolgok jelentik, amelyekre minden szónál többet ér ránézni. Bizonyos tartalmakat ideálisabb kifejezni képekkel vagy rajzokkal.

Gondolataink mindig a kor szellemében, valamint a kommunikáció közegében, attól befolyásoltan születnek. Nincsenek a közlés médiumától független mondandóink, hiszen a kifejezés meghatározott csatornáit már eleve kijelölik az alkotás lehetőségeit és határait. Amikor az 1970-es évek elején a pályámat kezdtem, mechanikus írógépeken írtuk a szövegeinket, a mai számítógépes technológia lehetővé teszi, hogy a szöveg bárhol könnyen módosítható legyen, a hosszabb összefüggések helyett a kisebb szegmensekre összpontosítunk, csakúgy, mint mikor beszélünk. Ez a fogalmazás sokkal rapszodikusabb, darabosabb, inkoherensebb.

Úgy gondolom, az alkotási folyamat is egyre inkább a multimedialitás felé tolódik el, tehát nemcsak szöveg, hanem képek, animációk és hangok is rendelkezésünkre állnak. Szerintem valamiféle összművészeti produktum felé tendál a mai művészet. A világ multiszenzorális, vagyis a minden érzékszervünkre egyszerre ható produktumok (például: filmek) irányába fejlődik. Akár paradigmaváltásra is sor kerülhet. A közeljövőben a multimedialis közlés jelenti majd az alkotóművészet számára a legnagyobb kihívást.

A „Némely részletek” című könyvem (2009, Szeged) megszerkesztésekor tettem erre egy szerény kísérletet. A kötet rövid szö-

vegekből áll, s ezekbe szervesen illeszkednek fotók, fényképek, különböző kivágások, kollázsok, az egész szerkezetét pedig át-
hatja valamiféle zenei dinamika.

*Mi indította a Halott vajdaságiakat olvasva című, a „bo-
rús, bús, lomha Bácska” huszadik századi szerzőit meg-
idéző, sajátos antológia megírására?*

A szóban forgó versciklus ötlete a kilencvenes évek közepén jött, akkor kezdtem el. Még közeli volt az áttelepülés dátuma, és fontosnak tartottam, hogy megfogalmazzam, honnan jöttem, s merre tartok. A trianoni döntés után a vajdasági magyarok elsősorban az irodalom által próbálták meghatározni az anyanemzettől elszakított közösség létezését. Ez a szál Csáth Gézától Kosztolányin keresztül Sziveri Jánosig végigvonul a délvidéki kötődésű alkotók művein. A művészi kifejezés és a társadalmi realitás mindenkor interakcióban vannak egymással, és igazodnak egymáshoz. A vajdasági magyar irodalmi létezés interpretációjára vállalkoztam. Készítetést éreztem, hogy létrehozzak egy olyan új alkotást, amelynek tartalmaznia kell az elfeledett régít is. Számomra a kultúra egyfajta palimpszeszt, amelynek lényege, hogy a különböző írások egymás fölött nem törlik ki teljesen a másikat, hanem egyfajta áttűnésben együtt léteznek.

Az alkotás aktusa során a múltat megújítjuk, mert egy műben újonnan ábrázolódik a múlt, egyfajta köztes térként, ami a jelent kitalálja és megszakítja. Ezek a köztes terek a kreatív beavatkozás terei, amelyek újraterezték az ént. Az emlékezés tehát a létezés biztosítója, az önmegalkotás eszköze, belőle jön létre az egyéni és a közösségi identitás.

Nehéz feladat az emlékezéssel megbirkózni, mégis folyamatosan gyakoroljuk. Az emberi élet egyik fő vezérelve, hogy ami elmúlt, a jelenben igazolja létezésünk folytonosságát. Persze soha nem lehetünk biztosak abban, hogy hol a határa emlékezetnek és képzetnek. A múltat felidézve akarva-akaratlanul működésbe hozzuk mindkettőt. Az emlékezet összeköti mai énem azzal, aki egykor voltam. Így adunk újra és újra értelmet mindannak, amiről azt gondoljuk, egyszer már biztosan a miénk volt.

Az emlékezet feladata, hogy a szisztematikus felejtést korrigálja. A művészet és az irodalom segíti egy adott társadalmi közösség önmagáról alkotott képének fejlődését és átalakulását, például azzal, hogy újra felmutatja értékeit, hőseit, ezáltal párbeszédre készíti a csoport tagjait.

Minden tekintetben hű maradt a bácskai közeghez. Az előbb említett kötet gondozója a zentai zEtna Kiadó, amely alkotóműhely is. Mennyire tartja fontosnak az alkotóközösségeket, illetve van-e egyéb ilyen jelenlegi környezetében?

Fiatalabb korában az embernek életfontosságú, hogy legyenek barátai, hogy egy kreatív és dinamikus közösséghez tartozzon, ahol különböző új impulzusok érik. A barátság általában a lelkek összehangolódása, amit alkalom és jóhiszeműség sző össze. A barátság nem kötelező, a szabad választáson alapszik. A baráti közösség tagjai kialakítanak egyfajta közös tudást, amiből mindenki képességei szerint részesülhet. A mi nemzedékünk, amely az Új Symposion folyóirat köré szerveződött 1974-től 1983-ig, nem egy programszerű, nem egy dogmatikus, nem egy szektaszerű közösség volt, hanem olyan, amelyben volt valami jó értelemben vett lazaság, plasztikusság és légység. Ez a közösség nagyon fogékony volt a változásokra, mert a darwini tanok legfőbb tapasztalata, hogy „nem a legerősebb marad életben, nem is a legokosabb, hanem az, aki a legfogékonyabb a változásokra”.

Ennek a szellemében tevékenykedem ma is, érdekel a világ sokfélesége, szubkultúrákat kutatok, mert azok „a világ érthetlenségével szemben az értelem kis szigeteit akarják létrehozni”. Számomra ihlető forrás a szellemi nyitottság és a közösség éltető ereje.

Milyen kultúraszervezői és alkotói tervei vannak?

Egyre inkább az alkotói szempontok kerülnek előtérbe. Maholnap hatvanéves leszek. Szeretnék még legalább négy-öt jó és érdekes könyvet letenni az asztalra. Elsősorban a „Halott vajdaságiakat olvasva” és a „Maximum Rock & Roll” című ciklusokat szeretném minél hamarabb befejezni és lezárni, hogy megszabaduljak a terhüktől. Tervezek egy ex-jugoszláv lexikont (szócikkekből álló prózakötet?), amelyben leltárt készítek a kollektív emlékezet tárgyi és szellemi darabjaiból. Hamarosan meg fog jelenni egy kötetem, amely a számomra fontos írókról, alkotókról szóló esszéimet fogja tartalmazni, sok-sok képpel, dokumentummal felvértezve. Egy prózakötettel is elő szeretnék rukkolni. Viszont ami a kultúraszervezést illeti, azt inkább meghagyom a fiataloknak, hátha nekik sikerül kicsit jobba és élhetőbbé tenni ezt a morális entrópia felé tartó világunkat.

Tudomásunk szerint, hogy a Magyar PEN Clubnak egyetlen elnöke sem járt még tudtunkkal Aradon, kihasználtuk hát a ritka lehetőséget, amikor Faludy György emléktáblájának a Jelen Házban történt leleplezésén részt vett e tisztség jelenlegi viselője, **SZÓCS GÉZA.**

PEN Club-elnök először Aradon

Elnök úr, tudomása szerint járt-e már Aradon Magyar PEN Club-elnök?

A kérdésről nincsenek egyértelmű ismereteim, de nagy valószínűséggel PEN Club-elnöki vagy -főtitkári minőségben magyarországi PEN-vezető nem járt még Aradon. Ez nem zárja ki azt, hogy azok az írók, költők, akik később vagy korábban vezető tisztséget viseltek a budapesti székhelyű PEN-ben, valamikor megfordulhattak a Maros-parti városban. Elnöki minőségében valószínűleg nem járt még itt senki, talán én vagyok az első. Hangsúlyoznunk kell: a magyarországi PEN nem jelenti a magyar PEN-t. Ezelőtt 25 évvel 33 erdélyi magyar író PEN Egyesületet hozott létre a Bécsben élő Szépfalusi István lutheránus lelképásztor, az ottani Bornemisza Péter Társaság vezetőjének a közvetítésével, menedzselésével. Később a 33 taggal létrehozott erdélyi magyar PEN egyesület beszüntette a tevékenységét, mint olyan. Ezzel kapcsolatban voltak is viszályok, ütköztek bizonyos vélemények, bukaresti, neves román írók is felvetették: mire való Romániában egy román, illetve egy magyar PEN Club, vagyis kettő? Ez a kérdés azóta is, tehát ma is nyitott.

Ha erdélyi PEN Egyesület nem működik, ki képviseli az itteni magyar írók érdekeit?

vánvalóan feladatának tekinti a határon túli magyar közösségek, írók érdekeinek a képviseletét is. Ennek elég sok dokumentuma is maradt az elmúlt évekből, amikor is több nemzetközi fórumon szólaltak fel a budapesti székhelyű PEN vezetői. Példának okáért Benyhe János korábbi PEN-főtitkár vagy Csicsery Rónay Erzsébet elnökségi tag a kisebbségi nyelvhasználathoz fűződő jogok, igények és érdekek szószólóiként. A határon túli írók, költők érdekképviselete továbbra is elsőrendű feladat számunkra, bárhogya is alakul strukturálisan az egyes PEN Clubok sorsa. A Nemzetközi PEN-nek volt egy, a Száműzött Írók PEN-tagozata, Writers in Exile, amelynek a kommunizmus idején Amerikába vagy Nyugatra száműzött írók, költők voltak a tagjai. Az elnöke egy ideig a magyar Görgey Klára író volt.

Melyek a PEN Clubok fő célkitűzései?

A PEN alapcélkitűzéseihez visszatérve, az esztétikai értékek képviselete és promoválása mellett tágabb értelemben is meghatározó a bárhol létező PEN Cluboknak a lelkiismereti szabadság, a kifejezési, a vélemény szabadság védelme, mint az irodalom számára kardinális értékeké. Az volna a cél, hogy olyan helyzetbe jusson el a világ, és itt a jelentős írásbeli kultúrával rendelkező nemzetekről és államokról beszélünk, ahol nemcsak cenzúra nincs, de öncenzúra se legyen. Éppen ezért az írók összefogását, különböző nemzetekhez, vallásokhoz, kultúrákhoz tartozó írók együttes érdekeit célozza a PEN Klub sok-sok programja, igen változatos tevékenysége. Bevallottan törekednek a politikában gerjesztett feszültségeknek a csillapítására, egy olyan, globálisan érvényes közhangulatnak a megteremtésére, amelyben lehetetlenné válik az írók terrorizálása a véleményük, nézeteik, állásfoglalásaik miatt.

Rehabilitálni Wass Albertet

A Magyar PEN Club tehetne-e valamit a Wass Albert háborús bűnösségét semmissé nyilvánító per újrafelvételéért?

Wass Alberttel az a helyzet, hogy miután negatív szimbólummá vált a bukaresti propaganda hatására, az életműve még Magyaror-

szágon is megosztja az olvasóközönséget. Vannak elvakult hívei és, hasonlóképpen, fanatikus gyűlölői, ellenzői is. Csendesesen hozzá kell tennem, hogy a legtöbbször egyáltalán nem olvas Wass Albert-műveket, hanem egy politikailag mérgezett közegben áll egyik vagy a másik oldalra különböző vélemények alapján. A kérdés kultúrpolitikaiból belpolitikaivá lett. Wass Albert perújrafelvételének az előmozdítása minden magyar írónak a kötelessége, bármilyen döntés szülessen majd a perben. Mert ha a háborús bűnösségét eredményezné is, az legyen végre kimondva, a közvélekedés ne csak egy roppant kétes minőségű és összetételű, közvetlenül a II. világháborút követő népbírósi tárgyalás konklúzióira szorítkozzon. Tudni kell, hogy eddig az erdélyi magyar jogvédelemnek nem sikerült a perújrafelvételt elérnie. Habár ezzel például Kincses Előd nagyon sokat foglalkozott. Akik viszont minden eszközzel gátolják a perújrafelvételt, nyilván tudják, mit szeretnének elérni. Ha biztosak lennének Wass Albert háborús bűnösségében, maguk erőltetnék, hogy azt végre mondja ki egy komolyabb szakmai presztízzsel rendelkező bíróság is. Tudni kell azt is, hogy Wass Alberttel kapcsolatban nemcsak egy egyszerű bírósági eljárás folyt, hanem amikor néhány évvel a háború után amerikai beutazó vízumért folyamodott, az Amerikai Bevándorlási Hatóság szakemberei értesültek a háborús bűnösségi vádról, ezért töviről hegyére átvilágították a személyét és a tevékenységét. Mivel Wass Albert amerikai állampolgárságot kapott, ez azt bizonyítja, hogy a népbírósi ítélet felülvizsgálatra szorul. Jelen pillanatban a Magyar PEN Club Wass Albert rehabilitációjának azért nem tud a zászlóvivője lenni, mert a belpolitikai csatározásoknak a kereszttüzebe kerülne, a magyar–román viszonyról nem is szólva. Ez teherterhelés volna a PEN Clubnak, amit így is érnek támadások a személyem miatt is, mivel nekem is van egy bizonyos közéleti vagy politikai megbízatásom, amit mellesleg tendenciózusan állítanak be. Amikor elnökké választottak, leszögeztem: politikát nem akarok a Clubba bevinni. Amíg elnök vagyok, az ellen fogok fellépni, hogy a számos magyar intézményt szétvető belpolitikai feszültség a PEN Clubot is tönkretegye. Ehhez tartom magam azóta is, ezért soha nem volt olyan helyzet, hogy egy belpolitikai konfliktusban a PEN Club állást foglaljon, noha egyes esetekben sokszor konkrét, világos álláspontom volt. De azt a PEN Club falain kívül tartottam.

Nem teheti. Attól függetlenül, hogy magam íróként és független gondolkodóként azt tartom, hogy Wass Albert ügyében az egyetlen járható út a perújrafelvétel lehetne.

Nem értem a rendszerváltás utáni anyaországi kormány álláspontját sem, amivel megtagadta Wass Alberttől a magyar állampolgárságot. Az nagyban hozzájárulhatott az öngyilkosságához is. Ezzel kapcsolatban mi a véleménye?

Erre magam is hivatkoztam, ez a meggyőződésem. Egyébként csak közvetett bizonyítékaink vannak, mivel ezt az író nem fogalmazta meg szóban vagy írásban. De nem kell hozzá nagy fantázia, hogy beleéljük magunkat egy olyan író lelkiállapotába, aki egész életében magyar íróként határozta meg magát. Egész életében azokért a jogokért próbált tenni, amelyeket örökölt, illetve a neveltetésénél fogva a magyar jogállamiság tiszteletében szolgált, és amely jogok sokak szemében avítnak, konzervatívnak tűnhetnek, a kelet-európai egész rendezéssel kapcsolatban anakronisztikusak is. Kétségtelen, hogy Wass Albert a magyaroknak nem kért olyan jogokat, illetve előjogokat, amelyekből másokat ki akart volna zárni. A magyar kultúrát szolgálta, az, hogy kirekesztő, xenofób, elfogadhatatlan eszméket szolgált volna, fedezet nélküli állításnak számít. Magam sem ismerem Wass Albert minden leírt sorát, nem ismerem a publicisztikáját, a levelezését vagy a szűkebb körben tartott előadásait. Még ha elő is kerülnének a publicisztikájában olyan elemek, amelyeket manapság erős kritikával lehetne illetni, akkor is az lenne a válasz: őt nem publicistaként kívánjuk megítélni, hanem íróként. Márpedig, ha itt tartunk, kérдем én: született-e valaha is olyan szeretettel, empátiával írt alkotás bármely nép írójától egy másik nép iránt, mint amilyen Wass Albertnek A funtineli boszorkány című regénye, amely az egyszerű, havasi román pásztorok iránti legnemesebb szeretettel ábrázolja a világukat? Ha ez a regény románul született volna meg, manapság a román irodalom mioritikus etalonja, egy olyan ikonikus mű lenne, mint a magyar irodalomban az Ábel a rengetegben. Az előítéletes, türelmetlen gondolkodásmód, amely az említett román propaganda miatt áthatja a román kultúra hangadó szereplőit, lehetetlenné tette azt is, hogy ennek a regénynek a román fordítását úgy olvassák, ahogyan kellene, ahogyan tisztességes lenne. Nem a regényt olvasták, hanem az író meg a fordítót kezdték gyalázni. De kit érdekel az ilyesmi, amikor a leghiszteletesebb politikai bugyrokban vagyunk kénytelenek létezni.

Bűntény-e Wass Albertet olvasni?

Manapság Wass Albert azért is aktuális, mert nálunk üldözni kezdik műveinek az olvasóit. Egy tévéadásban szenzációként fitogtatták, hogy valakit tetten értek egy Wass Albert-mű olvasása közben. Ezek szerint bűnténynek számít Wass Albert műveinek az olvasása?

Magyarországon, de Romániában is az a borzasztó, hogy a magyar irodalmi tudat alakításában szerepet játszhat egy ellenséges politikai román propaganda. Mindnyájan a foglyaivá lettünk egy erősen barátságtalan, negatívan elfogult, gyűlölködő retorikának, amelyet több mint fél évszázada Bukarestből gerjesztenek. Mi pedig elvesztettük a szuverenitásunkat abban, hogy a saját íróinkat, magunkat megítéljük, és elhelyezzük a saját értékvilágunkban. Mert addig, amíg egy bizonyítatlan háborús bűnösségi vád, valamint a magukból a Wass-művekből kimutathatatlan, retrográd nézetrendszer feltevésében fogalmazzuk meg ellenérzéseinket, általában szövegismeret nélkül, addig az egész borzasztóan infantilis színvonalat mutat. Visszatérve az állampolgárság kérdéséhez: Wass, aki egész életében, írásműveivel, mindazzal, amit csinált, a magyar nemzetet és a magyar irodalmat kívánta szolgálni, hirtelen azzal szembesült, hogy a magyar állam nem tartja őt magyarnak. Az állampolgárság valamelyest életművének az elismerését is jelentette volna, évekkel a rendszerváltás után; persze, hogy megrázó élmény volt számára a visszautasítás. Az, hogy nemkívánatos személynek nyilvánították Magyarországon, miközben a demokrácia hazájának számító Amerikában teljes jogú állampolgár lehet, noha neki a magyar állampolgárság alanyi jogon járt volna, teljes lelki összeomlásba sodorhatta. Olyan családból származott, amely a nemzetnek több száz évre visszamenőleg adott kiváló szereplőket. Ha valakinek sem a nyelvismeretével, sem a származásával kapcsolatban nem merülhetett fel kétely, az éppen Wass Albert volt. Az elmondottak értelmében Wass Albertet olvasni nem lehet bűntény. És ne fogalmazzanak meg vele kapcsolatban állásfoglalást, csakis az életművének az ismeretében.

Köszönöm a beszélgetést, amit abban a reményben zárnunk, hogy mégis kerül hivatalos zászlóvivője Wass Albert perújrafelvételének, rehabilitálásának.

CSOBÁNKA ZSUZSA új regénye, *A hiányzó test* többek között a vérferőtőzés és a pedofília pszichológiájával is foglalkozik, de nehéz megállapítani, pontosan miért. **EVELLEI KATA** értékelt a könyvet.

A beteges szerelem példatára

A ki valamennyire ismeri Csobánka Zsuzsa korábbi prózai műveit (*Belém az ujját*, *Majdnem Auschwitz*), aligha lepődik meg azon, hogy a férfi–nő viszony, a szexualitás és a rajta átvillanó, rejtőzködő érzelemvilág új regényében, *A hiányzó test*ben is központi szerepet kap. Csobánka a karakterek helyett a viszonyokra, a párhuzamokra és az összefüggésekre, az ezeket változatos formában megjelenítő motívumokra helyezi a hangsúlyt. A szereplők szinte nem is rendelkeznek jellemmel; csupán egy-egy jelzésszerű modorosság, testrész vagy mozdulat marad belőlük, továbbá a lecsupaszított emberi kapcsolatok.

A hiányzó test mintha a szerelem torzulásainak példatárát kívánná nyújtani, a lehető legkülönbözőbb formákban. A középpontban a narrátor-nyomozó, az ikonfestőnek készülő Joanna Maya és tanítómestere, az őt Pygmalionként alakító Goran kapcsolata áll. Történetük jelzésszerű, kiindulópont a többi szálhoz, amelynek szereplői Hannah és a felesége halálába belenyugodni nem tudó apa, Izaak; Danilo és a túláradóan érzéki Marmunka, akire a falu minden férfinja vágyik; Nebbo, a fényképész, aki a felesége szemében égő fényt szeretné megörökíteni. Az egymást szerető testvérek, Ábel és Lujza történetei mintegy örvényszerűen csavarodnak elő Joanna és Goran szerelméből. A harmónia mindegyikük esetében lehetetlen, a tiltott és veszedelmes viszonyok fölébük kerekednek.

A háborúban megcsonkított katonák, az üres tekintetű asszonyok, akik hiába várják haza szeretteiket, a tükröből visszanező

idegenek, az elhagyott szeretők egytől egyig a beteljesülés lehetőségére utalnak. Valami mindig félresiklik. Goran és saját mestere, Gács zaklatják a tanítványaikat, Izaak a saját lányával kezd viszonyt, Joannát bántalmazza nevelőapja, Danilo képtelen úrrá lenni érzékiségtől kicsattanó feleségén, Ábel és Lujza kénytelenek hazudni gyermeküknek. A tiltott aktusok büntetése nem marad el. Goran keze megbénul, így képtelen lesz festeni, azaz arra a tevékenységre, ami saját elmondása szerint az ő életében a legközelebb áll a szeretkezéshez. Izaak és Ábel elveszítik szeretteiket, végül az életüket is. Velük szemben a nőalakok többnyire passzív szerepet töltenek be; döntéseik, ha vannak, a férfiaktól függnek. Hannah-t a saját választása viszi a halálba: a lány előbb személyiségét, majd életét áldozza apjáért, aki hagyja őt meghalni. Joanna Maya magára vállalja Goran feladatát, hogy kinyomozza elődeik történetét, és rajta keresztül megértse, miért nem lehetnek ők sem egymáséi. *„Mária tekintete üres volt, és üres volt a Kiszjzus arca is, mintha elfelejtették volna, van megbocsátás”* – mondja ki még a regény elején, hogy azután minden erre az ürességre rezonáljon.

Az utazás képei úgy húzódnak végig a szövegen, mint a gyakran fölbukkanó sínek. Joanna Maya városról városra menekül, képtelen arra, hogy elszakadjon Gorantól, és ezzel saját otthonra találjon. Gyalog, vonattal, biciklivel, macskaköveken vagy országúton: az elbeszélő mindig valahova máshova tart. A vasút megidézi az erőszakos halált is. A holokauszt során meggyilkolt Hannah éppúgy az áldozatok között van, mint a névtelen öngyilkosok, akiknek a nyoma fehérre festi a síneket. A szerelem így vagy halállal, vagy meneküléssel végződik.

A beteges és romboló kapcsolatok romantizálása rizikós és erősen vitatható lépés. Egyfelől lehetőséget ad a vérfertőzés vagy a pedofília pszichológiai hátterének vizsgálatára (Izaak és Hannah esetében ilyen például az anya elvesztése), másfelől viszont azt kockáztatja, hogy az elbeszélő álláspontja átveszi az uralmat a szövegen (mint amikor „a legszebb és legtisztább dolog”-ként mutatja be kapcsolatukat). Hogy *A hiányzó test*nek sikerült-e elkerülnie ezt a csapdát, kérdéses.

A végső értelmezési keret Goran és Joanna tiltott, megvalósulhatatlan viszonya, amely vonzáskörében tartja a többi kapcsolatot is. A nézőpontok elkülönítése nehézségekbe ütközik, így bizonytalanná válik, egyáltalán lehet-e az egyes történetek igazságtartalmáról érdemben beszélni.

Olvasás közben olyasféle lebegő érzés lehet rajtunk úrrá, mintha magunk is vízben mozognánk, nem tudván, merre van lefelé és merre fölfelé. Goran, Hannah, Izaak, Jurek, Marmunka, Danilo, Branca mind egy anyagból vannak gyúrva: Joanna Maya anyagából, aki részben Goran teremtménye.

Csobánka nem ad az olvasó kezébe semmilyen vezérfonalat. A végeredmény egy meglehetősen monoton szöveg, közepén egy alakkal, aki alig több üres hüvelynél, amely jelképeket és motívumokat közvetít az olvasó számára.

Ez pedig nem jó jel. A regény rendkívül zsúfolt, már-már a kuszságig. A szöveget nem az események egymásutánja, hanem Joanna Maya képzettársításai és emlékei viszik előre, amelyek időről időre visszatérnek az egyes történetekhez, párhuzamokkal, hasonlatokkal. A megalapozatlanul egybeolvadó perspektívák azonban éppen ezt a szövevényességet kérdőjelezik meg egyhangúságukkal. A túlburjánzó motívumrendszer összeomlik a saját súlya alatt, és elnehezíti a szöveget. Az olvasó egy idő után úgy érezheti, hogy az regény nem önmagától mozog, hanem valamiféle különös szimmetriát szeretne teljesíteni, kipipálja a még hiányzó pontokat, és bezsúfol még valahová egy galambrajt vagy egy folyót. Tetszetős játék, de nem elég ahhoz, hogy elvigyen a hátán egy közel ötszáz oldalas regényt.

Ennek következményeként *A hiányzó test*nek jószerével nincs is ívelése. Masszaként hat, amely tetszés szerint kezdődik és ér véget. A regény végén lévő csattanó ugyan kulcsot ad ahhoz, hogy átértelmezzük az addig olvasottakat, de nem viszi tovább Joanna Maya történetét, és nem is zárja le. Az utolsó oldalakon bevezetett új szereplők (Ábel és Lujza) mintha véletlenszerűen kerülnének a szövegbe. Az elbeszélői hang nem változik sem a szereplőkkel, sem az idő múlásával, a végeredmény pedig az alkalmankénti költői megfogalmazások ellenére kissé egyhangú.

Felemás mű a *A hiányzó test*: mintha hol az emberi alaptermészetéről mondana lényeges és legitim megfigyeléseket, hol pedig a posztmodern testelméletek betanult leckéjét mondaná föl. A közhelyek elhagyásával és a személyes történetek kiemelésével jóval erősebb regény lehetett volna. Így megmarad helyenként érdekesebb, máshol unalmasabb, összességében kissé lagymatag bölcselkedésnek.

Lovasi András 400 oldalban mesél életéről, a Kispál és a Borz történetéről, olvasmányélményeiről, és lerántja a leplet egy-egy dal születéséről is. A könyv őszinte, tanulságos és meglepő. Egyik fontos üzenete az lehet, hogy a valódi sikerért meg kell dolgozni.

Mit olvasott Lovasi?

Aki életrajzot, bulvárt, rocktörténelmet vagy éppen dalszöveg-magyarázatokat keres Lévai Balázs *Lovasi – Idáig tudom a történetet* című könyvében, mind megtalálhatja. Lovasi András, Kossuth-díjas rocksztar, dalszerző, énekes egyes szám első személyben anekdotázik életéről, s a verekedős gyerekkori évektől a Kispál és a Borz húsz esztendején át a Kiscsillag első évtizedéig izgalmas történeteket oszt meg az olvasóval. Egyszer egy sváb faluban heverészünk a vézna, szemüveges kamasszal, máskor már a koncertszervezés nehézségeiről olvassunk, és válása történetéről is meglepő nyíltsággal beszél a zenesz. De ennél fontosabb egy irodalmi lap hasábjain, hogy Lovasi szót ejt meghatározó olvasmányélményeiről, a dalszövegek születéséről, zeneszerző és író munkájának különbségeiről. Aki tehát azt hiszi, hogy a sztárok kevés befektetett szellemi munka árán születnek, az összekeveri őket a celebekkel. Lovasi András több mint két évtizede formálódó karrierje az ötletek kitartó megvalósítására épül. A reflektorfény csak utána következik.

Lovasi első végigolvasott könyve *Az olajkirály* volt Karl Maytól. Ez az élmény vezette el a kultúrához, az irodalomhoz, és hasonlóan elszánt indiánrajongóvá tette, mint Cseh Tamást. Megszállottan kereste a rézbőrűeket bemutató olvasmányokat, így bukkant Dee Brown *A Vadnyugat története indián szemmel* című kiadványra. Ennek során döbbsent rá, hogy „az indiánok elleni harc a nyugati civilizáció legnagyobb holokausztja volt”. Ennek hatása fedezhető fel a könyv címével azonos Kispál-számban és az *Egy az egybe* című dalban is, amely balladai sű-

rítéssel foglalja össze az utolsó indián főnök, Szilaj Ló halálát. Lovasi szemléletének érdekessége, hogy miközben rajong az indián kultúráért, kellő kritikával tudja szemlélni Karl May vagy Cooper történelmi hibáktól hemzsegő, mégis megnyerő könyveit – ebből adódóan pedig a nyugati civilizációt is.

Lovasi a következőképpen nyilatkozik az olvasáshoz fűződő viszonyáról: *„Miután megtanultam olvasni, faltam a könyveket. [...] Képes voltam hajnalban felkelni, ha éppen egy jó könyv közepén tartottam, csak hogy jusson időm tovább olvasni sulis előtt. Rejtő Jenő könyveit rendszeresen így olvastam, reggel 5-kor felkeltem, 7-ig olvastam, aztán irány a sulis vagy az uszoda, de azért magammal vittem, hátha lesz még pár percem valahol.”* Majd az Y- és a Z-generációra célozva a következő kritikát fogalmazza meg: *„A saját generációmban sok olvasó embert ismerek, cseppet sem számít kurióznak az olvasás, de a gyerekeimében egyetlen olyan arcot sem látok, aki rendszeresen olvasna. [...] Jim Morrison mondta, a tévé megölte Amerika képzeletét. Mit szólna vajon az internethez?”*

Lovasi képzeletét azonban nem ölte meg a tévé, főleg mert az 1980-as években fénykorukat élő filmklubokban meghatározó élménye lett Bódy Gábor *Kutya éji dala* című filmje, de erős hatást gyakoroltak rá az olasz realista alkotások, főleg az *Erotika a filmművészetben* szekcióból. Megemlíti azt is, hogy 1986 környékén „itt-ott kezünkbe kerültek a Mozgó Világ betiltott példányai”. Ezt követően elég ironikusan beszél a Hamvas Béla-kultuszról egy-egy félmondat erejéig, de a könyvben a különböző kulturális hatások boncolgatása helyett a saját szövegek születése kerül középpontba. Erről akkor beszél a legnagyobb Lovasi, amikor a *Szökített nő* fogantatását ecseteli: *„Emlékszem, ahogy figyeltem a toll alatt a füzetet, mi jelenik meg kék tintával a lapon. [...] Észre kellett vennem, valójában a szöveg akarja ezt, én csak követem az utasításait. Ilyenkor érzi az ember, hogy nem ő írja a szöveget, hanem mindig is létezett valahol mélyen, ő csak letekerte a palackról a kupakot.”* Majd némileg zavarba jön saját patetikus eszmefuttatásától, s így folytatja: *„Vajon magunkban hordozzuk a spirituálisan létező dalszövegek univerzumát, amelyhez olykor megkapjuk a kulcsot, olykor pedig hetekre, hónapokra elzárják előlünk? Houston, masszív Coelho-ködbe keveredtünk, segítség, ismét-*

lem, segítség! *A kérdés valóban ezoterikus kicsengéssel bír, de a válasz szerintem igen.*”

Az ateisták bizonyára kevésbé lelkesen hallgatják ezentúl Lovasi dalszerzeményeit. Akik viszont Petőfi után elfogadták, hogy a költő „az istenség szent levele”, azok csak arra csodálkozhatnak rá: a dalszerző is hasonlóan gondolkodik az ihletről. Az ihlet pedig ritkán működik határidőre, így Lovasi kénytelen-kelletlen bevallja, néha egyszerűen újrahasznosított önállóan nem működő dalfoszlányokat, s abból született a sláger (például a *Zsákmányállat*). Máskor pedig egyedül vagy a zenekarral együtt elvonult alkotótáborba, s a vidéki szilvafák árnyékában, szigorú próbák közepette megszülettek a hiányzó számok. De előfordult az is, hogy a stúdióban, egy-egy szám felvételének szünetében jött az inspiráció. Napokat töltöttek a lemez feléneklésével, hangszerelésével, s így a csapatmunka még intenzívebbé válhatott. Lovasi ennek mintáját, előzményét a reneszánsz műhelyekben találta meg: *„A quattrocento és a cinquecento nagy mestereinél alakult ki ez a furcsa, összetett alkotási metódus: A nagynevű műhelyvezető festő tárgyalt a megrendelővel, püspökkel, pápával, dózsával, témát és koncepciót egyeztetett, megjelenítendő hangulatokról és gondolatokról beszélt, elkészítette a festmény vázlatát, majd a végső alkotásra legfeljebb egy angyalt, egy arcot vagy egy palástot festett, a végén pedig szignálta. [...] ...ez a műhelyszerű munka több évszázaddal később a popzenében tért vissza. [...] Ez például az irodalomban elképzelhetetlen.”*

Miközben Lovasi megosztja merész párhuzamait az olvasóval, a Kispál és a Borz részletes történetébe is belebonyolódik. A rajongók talán élvezik a dobosváltások és a stúdiómunkák részletes bemutatását, de a cím mégis azt ígérte: Lovasi. A könyv második felében ez a zenekartörténet maga alá gyúri a vallomásos hangot, de ez is mutatja: a frontember és zenekar sorsa elválaszthatatlan egymástól. Ha mindezeket a részleteket lefejténék a történetről, a szikár hétköznapi hős maradna, aki házat épít, megházasodik, gyereket nevel, elvállik, új életet kezd. Így azonban minden tagcsere, koncertélmény, zenészportré között kapunk egy szeletet Lovasiból, aki egyszer hipochondriájáról vall, olykor füvezik, néha részegen vezet, majdnem elkésik a Szigeten rendezett búcsúkoncertjéről, elüti

az orfíi rendőr lányát, és bevezet szexuális életének egy-egy fejezetébe.

A dalszövegeken agyalók is sok háttértörténetet kapnak egy-egy sláger újrachallgatásához. Megtudhatják például, mennyi igaz az *Emese* köré szőtt legendákból, hogyan került a *Csillag vagy fecske* refrénjének üres részébe a „részegen” poén. Lovasi lerántja a leplet az egykor túlmisztifikált soráthajlásokról is. Ezek sokszor csak azért kellettek, hogy ne omoljon össze a grammatika, vallja be nemes egyszerűséggel. Számos hasonló önleplezést, illúziórombolást találhatunk a vallomásos kötetben, amely Lévai Balázs inspiráló kérdései nélkül is megőrizte beszélgetős jellegét. Lovasi velünk társalog, haver lesz a rocksztárból, többestés kaland, bizalmas viszony, de mégsem érezzük, hogy a feltétlenül a Bors címlapjára valók a történetek. Számvetése olyan, mint Karinthy Frigyes *Találkozás egy fiatalemberrel* című novellája. Ezt maga Lovasi idézi, amikor végigtekint eddigi életén, pályáján. A 47 éves zenész a beszélgetés során találkozik önmagával, s talán az olvasón kívül számára is kiderül, hogy mégiscsak érdemes volt abbahagyni a földrajz-rajz szakot, mégiscsak megérte belefektetni 20 év munkát a Kispál és a Borzba, majd újabb 10 évet a Kiscsillagba. Hiszen újrakezdő zenészként is egy évtizedre van szükség ahhoz, hogy az ember újra bekerüljön a popszakmába, és odafigyeljenek rá. Tehát dolgozni kell, gyakorolni, áldozatot hozni, várni – szellemi és fizikai energiát ölni egy-egy ötletbe. S akkor nekünk is lesz egy hasonló történetünk.

BOLDOG ZOLTÁN

STILLER KRISZTA *Ködforgató* című első verseskötetében emberközeli formálja Istent, Cigányúttá a Körúti hajtalt, és József Attilát követve eljut a hotdog-illatú Duna-partra, miközben közéleti kérdéseket is érint. **VARGA MELINDA** mutatja be a kötetet.

Isten feltehetően budapesti lakos

Stiller Kriszta *Ködforgató* című verseskötetét olvasni ahhoz hasonló érzés, mint amikor egy ritka, színes pillangó betéved a szobánkba, és úgy akarjuk megfogni, gyönyörködni benne, hogy ne sérüljön. De hasonlíthatnám egy ijedt sündisznóhoz is, amelyet nem tudunk megsimogatni anélkül, hogy ne szúrja meg a kezünket. Mind a sündisznó, mind a ritka pillangó csábít arra, hogy közel kerüljünk hozzá, még akkor is, ha tudjuk, a találkozás nem zárul feltétlenül kellemes élménnyel.

A közel száz verset tartalmazó kötet leheletfinom lírai szövet, tematikailag és formailag is sokszínű. Folyamatosan tükröt tart elénk. Csak úgy tudjuk megérteni, kibontani ezt az árnyalt, összetett költői képrendszert, ha teljesen lemeztelenítjük magunkat, ha képesek vagyunk nagyon mélyre ásni, szembenézni a tabukkal, felülemelkedni álszentségeinken.

A könyv tíz év munkájának eredménye, s bár első kötetről van szó, az első könyvesek szárnypróbálgatásai, hibái nem jellemzőek rá. Szerencsés, hogy ennyi időt várt a megjelenésre a szerző.

A hagyományokkal ellentétben a kötetben nem találkozunk ciklusokkal, a versek lazán kapcsolódnak egymáshoz. A *Ködforgató* sejtelmes cím. A köd mögött talán csodás tájak káprázatos domborzata húzódik meg, ugyanakkor mély, mocsaras vidéket is rejthet magában, amelybe könnyen beleveszhetünk. Veszélyes, de roppant izgalmas szellemi utazásra hív minket a költő. Stiller Kriszta lírája a

fent és a lent folyamatos játéka, állandó találkozása a sötétnek és a világosnak, amelyek között nincs átmenet, csak végletek.

Stiller sajátos ars poeticát fogalmaz meg a címadó darabban, e költemény képei motívumokká válnak. Ajánlatos ezzel kezdeni az olvasást, hiszen egy összetett versvilág részeseivé válunk fájdalomtól, démonoktól, színvak árnyaktól, fordított csuklójú ördögtől kísérvé. Végül egy egészen emberi, profán Krisztus jön megváltani minket, Nagycsütörtökön, mezítláb és szíve helyén heggel.

Ha tematika alapján kellene csoportosítani a *Ködforgató* verseit, akkor az istenes, a szerelmes, a közéleti, a táj- és az anyaversek tűnnek a legalkalmasabb kategóriáknak.

Stiller Kriszta olyan istent teremt költeményeiben, akivel az olvasó könnyen azonosul. A *romantikus vers* így határozza meg ket-tejük viszonyát: „istenből lettem ember én / akin az élet átrobog”. Stiller Kriszta istene ott lakik minden emberi lényben, lelkiállapotban. Néha azon kapjuk, hogy csal a pókeren vagy részeg, s olyankor ő sem hibátlan (*Gloria mundi*), cigit sodor (*ringató*), vagy fog egy mobilt, és a fészbukra posztol (*Gyöngyfűzés*), budapesti belvárosi tereken várakozik (*kategorikus*), pertut iszik velünk (*slukk*), vagy a *Szóda-villanellában* hátradőlve hallgatja a jazzt.

A költő a szentekkel, az angyalokkal és más égi lényekkel sem bánik kesztyűs kézzel, kihívóan közönségesé teszi őket. „*Angyalok basznak virágszirmokon*” a *némafilmben*, és csatornákra hangol az angyalkórus a *Fényjátékban*. A 21. századi nagyvárosi ember nagypénteke így lesz átlagos, mindennapi péntek, ahol a lelkek tarka lepkeként szállnak az utcalámpa köré, hogy aztán a fény legyen a végzetük.

Mai magyar költőnek merészség leírni az olyan szavakat, mint hold, csillagok, nap, ég, este, hajnal, reggel. Főként első kötetes pályakezdők gyakran közhelyekbe futnak ilyenkor. Stillert azonban ez a veszély nem fenyegeti. Olyan modern tájleírát képes művelni, amely nemcsak gyönyörködtet, hanem gyakran egy-egy érzelmi állapotot is tükröz. Látszólag furcsa, néha ellentétes asszociációk sejlének fel bennük. Ez a táj, akárcsak az Isten, hétköznapi, és nélkülöz mindenféle idillt, éppen ezért nem idegen, bármikor odaképzeltjük magunkat: „*Balra a nap izzad, mint az orvos / Szája sarkán két körömnnyí ózon*” (*Exit*).

A *Cigányút* lehetne korunk *Körúti hajnala* (több utalás olvasható Tóth Árpád közismert versére), hiszen egy korhű Budapest-vers: „*a hajnal rózsaszín, mint egy rossz buzi*” – a költőnek ropant jó a humorérzéke, még akkor is, ha érzékeny témáról versel.

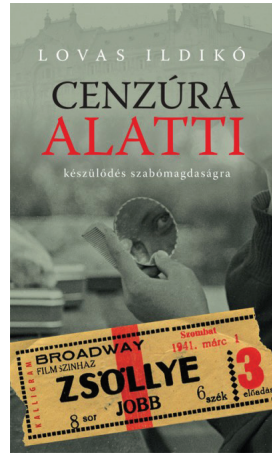
Stiller Kriszta *Ködforgatója* néhány figyelemre méltó közéleti verset is tartalmaz. Az egyik ilyen parafrázis József Attila *A Dunánál* című művére játszik rá mai hangulattal. „*Szél, sodord odébb a hotdog-illatot, / ha a parton csak a dinnyehéjt adod*” – írja a sokak életét megnyomorító szegénységről, éhezésről. A Szócs Gézának ajánlott vers Erdélyről is beszél, amely meglátása szerint egyre Keletebbre van, de a záró sor megnyugtatója az olvasót: „*ott fent az égben nincs országhatár*”.

A *Nemzeti rap* című verse Petőfi *Nemzeti dalát* idézi fel bennünk, miközben olyan érzésünk támadhat, mintha egy slágert hallgatnánk a rádióban. A humor, a játékos forma, az argó mögött a közélet visszásságai miatt érzett elkeseredettséget bújik meg.

Stiller Kriszta lírájának másik megkerülhetetlen témája az anya-gyerek viszony. Ha az olvasót a többi vers hidegen hagyta volna, ezeket olvasván bizonyára elérezékenyül. Az anya elvesztésének fájdalma, a gyerekkor, a felnőttben lakó kisgyerek komoly költői kihívás, nehéz hitelesen, jól beszélni erről. Stiller Krisztának mégis sikerül. Sokáig ott maradnak a fülünkben az Altató sorai: „*Anyu könnye jeges eső / anyu karja nagykabát / Mintha ő is gyerek lenne, / úgy öleli önmagát.*”

Éretten építkező, tudatos líra ez, amely gyakran hozza zavarba olvasóját. A költőnő egy pillanatig sem hagy minket pihenni, nincsenek játékosabb versek, kedves, idilli sorok, csak mély, filozofikus művek az Istenről, anya-gyermek viszonyról, magányról, nőiségről, az erotikáról, szerelemről, Budapest árnyékosabb oldaláról. Lehet, hogy egyeseknek túlságosan polgárpukkasztóak a gyakran használt vulgáris szavak, Stiller Kriszta költészetének ereje viszont éppen abban rejlik, hogy képes sokkolni az olvasót. Ne féljünk, hogy hatással lesz ránk!

LOVAS ILDIKÓ *Cenzúra alatti* című regényének önismereti zavarokkal küzdő női főszereplői a magyar múlttal szembesítik az olvasót. Az Aradtól Budapestig ívelő történet foglalkozik a jelen politikai és társadalmi kérdéseivel is. **MOSONYI KATA** írása.

A „szabómagdaság” tanulságai

Lovas Ildikó Rotary-díjas regénye, *A kis kavics* kapcsán Takács József vetette fel az ÉS-kvartettben, hogy a könyv „szingliregény-paródia” a szüleivel élő vidéki, középkorú vénkisasszonnyal a középpontban. Vajon ugyanezt feltételezhetjük-e a 2014-es új regényről, a *Cenzúra alattiról*? E művek hangnemük, ábrázolásmódjuk, s a bennük található problémakörök alapján paródiának talán mégsem mondhatóak, azonban meglepő a női főszereplők karakterének hasonlósága. Károlyi Csaba ugyanott háromkötetes vállalkozásnak tekintette a *Kijárat az Adriára* (2005), a *Spanyol menyasszony* (2007) és *A kis kavics* (2010) együttesét, amelyhez tetralógiaként hozzákapcsolhatjuk a Kalligramnál idén megjelent friss kötetet is.

A szerző is kiegészítésnek szánta regényét a múlt század történelmi tablójához, a cselekményt egészen jelen korunkig vezetve, a helyszínt a „perifériáról” (jelen esetben Aradról) a „centrumba” (Budapestre) átemelve. Ezzel megerősítette „az ország préselt lemez” voltát, ugyanis Lovas Ildikó írói univerzumának hétköznapi hősei a politikai, vallási, nemzeti, területi hovatartozás, valamint a női szerep alapproblémái folytán önköröket futnak be, kisebbségi érzéssel küzdve, a lelkileg feldolgozhatatlan tények és a mindennapok közegében, közönyében.

Lovas Ildikó regényeinek női főszereplői (Kozma Léni, Kiss Piroska) önismereti zavarokkal küzdenek, a lényegi kérdésekben, mint életcél, foglalkozás, szerelem, gyermekvállalás, haboznak, döntés-

képtelenek. Kiss Piroska élettörténete a kisebbségi lét már-már patológikus esete. A regényben az ő elbeszélése idézi meg idősíkváltásokkal az eseményeket. Személyisége ellentmondásos, az önérzetes jólétesültség (főképp történelmi, kultúrtörténeti kérdésekben) és a hétköznapi életben való nehézkes eligazodás kettőssége jellemzi. Sorstörténete jelenkori példázatként is felfogható, mely kulcskérdéseket vet fel a nemzeti hovatartozásra, az emberi együttélésre, az ember szabad akaratára nézve is, s a válaszkéréses közben a szerző bibliai passzusok segítségével alapvető törvényszerűségekre mutat rá. A regényben ez hol didaktikusan, hol burkoltan jelenik meg.

„Az emberek tartozni akarnak valahová”, olvashatjuk, de a főszereplő, akit lányanya gyermekeként a nagyszülők neveltek fel, idegennek, otthontalannak érzi magát szülővárosában, Budapesten. A regény jelen idejében a nagypapa már halott, Piroska a katolikus hagyományokhoz erősen ragaszkodó nagyanyjával él, magánélete zárt, mozgásteret leszűkített. A minisztériumban dolgozik népművelőként, de mintha légi üres térben létezne, magára hagyottan, napjai rutinszerűen telnek. „Az én életem a magyar sorskérdés. Nincs megoldása” – vallja, miközben felidéz nagyapjától egy megrendítő metaforikus képet: „[o]lyan lett ez az ország, mint a vagonban lefagyott kisujjam (...), mintha egy apró, hámlott hüllő volna”.

Piroska nagypapa, az egykori 1919-es aradi menekült és „vagonlakó”, unokája számára példakép. Lovas Ildikó nagyszerű történelmi tablóként rajzolja meg a többnemzetiségű Arad összefogását a Szabadság-szobor ügyében, utalva arra, hogy hasonlóan a magyarság csak 1956-ban volt képes. A regényben gyakori az aktuálpolitikai áthallás (például napjaink szoborállítási, szoborcseréi), így felismerhető a szatirikusan ábrázolt miniszteri performansz is Nyíró József romániai „újrateremtéséről”. A szerző élvezettel gyúrja anekdotává a közelmúlt társadalmi, politikai eseményeit. Jelenkori történelmet ír, de most a helyszín nem saját szülővárosa, Szabadka, hanem Arad, illetve Budapest.

A regényben a nagypapa néhány szentenciaszerű mondása nyomán kulcskérdéssé válik, Piroska számára pedig sorsformálónak az ember szabad akaratának problematikája. Vitatható a tucatszor visszatérő állítás, mely dilemma elé állítja főhősünket: „[n]agy kár, hogy az ember valaminek születik és nem valaminek lesz. Ezért aztán nem válthat hitet. Mert ha válthatna, akkor válthatna”. A nagypapa apácának készült, de az 1950-es évek politikája miatt végül tanítónő lett, és mondását inkább férjének

szánta zsörtölődésként. Talán nem is sejtette, hogy ezzel szinte megpecsételi unokája sorsát. Ráadásul a ritkán látott anya egy „bölcsekedése” is kitörölhetetlen Piroska lelkéből, mely szerint: aminek meg kell történnie, az úgyis bekövetkezik.

A regény laza asszociációs szerkezetébe rejtve, számos történelmi, kultúrtörténeti csemege, anekdota között ott lapulnak a főszereplő helyenként ügyetlen, netán lázadó, sorskereső próbálkozásai. Lovas Ildikó a női identitásnak, a női szerepnek való megfelelés és kihívás alanyává teszi Piroskát. A *Cenzúra alatt*iban a mintegy nyolc oldalt kitevő feminista „kiáltvány” legfőképp az értelmiségi nők öntudatra ébresztését szolgálja. De a szerző részéről megbújik ennek közlésében némi ironia is, mintha Csokonai *Dorottyája* keresné helyét a 21. században.

Piroska lépten-nyomon ütközik korunk kegyetlen és kérlelhetetlen realitásával. Céltalan sétái közben az éttermek pincéreinek viselkedésén és a hipsztereken élheti ki kritikai hajlamát. Bírálhatja a számára idegen és bűnös Budapestet, a folyton acsarkodó magyarokat, az ivászatról ismert vajdasági író társaságot, az erdélyi magyar irodalom körüli kultuszt; belemarhat a klasszikusokba is. Az olvasó azonban legyen résen, mert Piroska ismeretei ugyan gazdagok, de szelektíven használja fel őket, ezáltal kritikája néha egyoldalú. Torz képet mutathat például Füst Milánról, Illyés Gyuláról. Főhősünk szeret kinyilatkoztatni, „erkölcsi kápót” játszani, ahogy ezt orvos bárátnője, Gabi mondja róla, és bibliai idézetekkel meg is inti érte.

A posztmodernen edződött olvasó a történetmozaikokból ügyesen össze tudja rakni a cselekményt, melyen végigfut még egy szál, a könyv alcímeként jelölt „szabómagdaság”. Ez látszólag Piroska ötlete, valamiféle eszmény, követendő példakép keresése, mely nála legjobb esetben is az attitűdben ölthetne testet, ugyanakkor a szerző performansa. Ugyanis a „szabómagdaság”-ban lehet összegezni a Piroska-dilemmákat, és megadni rájuk a választ. De csak a figyelmes olvasó számára nyílik meg sokoldalú jelentése, és nyeri el példatörténeti jellegét. Mert üzenet rejlik abban, hogy egy pápista (Piroska) egy kálvinista (Szabó Magda) gondolataira ügyeljen, tanácsaira figyeljen.

A kötetben Piroska három pontban foglalja össze az önmaga s a nemzet sorskérdéseire a Szabó Magda-életműből levonható tanulságot. 1. Nem nyaldosni kell a sebeket, hanem tenni a dolgunkat, amire rendeltettünk. Mert annyit érünk, amennyit mások javára tettünk, és csak akkor tűnhet el az ironia a könyvben

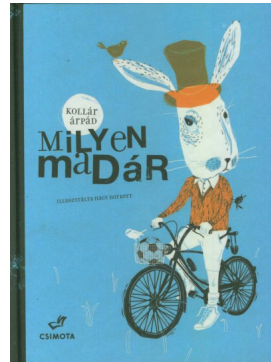
többször emlegetett Illyés Gyula-féle pozitív vízióról, a „haza a magasban” eszményképzetről. 2. Ne önvédelemre rendezkedjünk be, tegyük félre személyes sértettségünket, ugyanakkor legyen erkölcsi tartásunk, mely megingathatatlan. 3. Piroska számára felszabadítóan hathatott az idős „író-fejedelemszony” szoknyáján átütő tangavonal, annak felismerése, hogy Szabó Magda gyermektelen nőként is teljes életet élt.

A könyv igazi értéke az ismeretközlő részletekben rejlik, ez egyben a Lovas-próza erőssége is; valamint az intertextualitás, mely hol szemléltet, hol önreflexióként működik, hol a korfejtést szolgálja levél, újságcikk, naplórészlet, röpirat, szociológus dokumentumok formájában. Lovas Ildikó prózatechnikája a váratlan idősíkváltásokkal, az események szétszabdolásával elújí a monotonitást, sodrást ad az elbeszélésnek, lehetővé teszi számos korjelenséget, divatos téma becsempészését. A *Cenzúra alatt* így kerül be régi és jelenkori témaként a zsidókérdés, a feminizmus, a depresszió, a másság és a hazánkat vigyázó Mária alakja. Így teljesedik ki napjaink kórképe.

Utalnunk kell még arra is, hogy néhány részlet elhagyásával talán könnyebben tájékozódhatna az olvasó a szerkezetben. Ilyen például Dévai D. Kamilla tárgyalása, Szent Klára története vagy a háborús veszteségek taglalása. Ügyelni kellett volna arra is, hogy a nagyszerű részeket ne árnyékolják be a banalitás, a giccsbe hajló, lányregénybe illő mozzanatok. Nehogy ráfogható legyen, mint az megtörtént *A kis kavics*sal, hogy „méltán foglal el kiemelkedő helyet a kortárs női irodalomban” – még ha megtiszteltetés is az írói panoptikumban Szabó Magda mellé kerülni.

Kiss Piroska élettörténete az önsorsrontás példázata, mely nemzeti sorskérdéssé is tágítható. Ha nem utalnánk folyton a cenzúra alá a történeteket, ha működne az egészséges párbeszéd, akkor nem vonszolna, hanem vezetne bennünket a sorsunk. A szerző ezt a súlyos kérdést sokféle módon járja körül, didaktikusan és példázatszerűen is, történelmi tényekkel alátámasztva. Néhol metaforikusan, máshol mindennapi nyelvet használva szólal meg, helyenként ironikusan, kellő humorral beszél, de mindenképpen meghagyja az olvasó döntési szabadságát. A „szabómagdaság” is megtalálja helyét, szerepét a rendkívül gazdag és hasznos ismereteket tartalmazó, pergő írás laza asszociációs hálójában.

KOLLÁR ÁRPÁD *Milyen madár* című, gyerekverseket tartalmazó kötetében felkészíti a fiatal olvasót a testvér érkezésére, a mindennapokban megtapasztalt halálra, de megírja a 6-10 évesek létösszegző balladáját is. **ÚJ KRISZTINA** értékelt a könyvet.

Terápiás gyerekversek

Mindig kitüntetett figyelem kíséri, mikor egy felnőtt szépirodalommal foglalkozó szerző gyerekkönyvvel is bemutatkozik. Így történt ez Kollár Árpád esetében is, aki például *a madzag* és *Nem Szarajevóban* című verseskötetei után 2014-ben *a Milyen madárral* jelentkezett a Csimota Kiadónál.

A figyelmet általában kíváncsisággal vegyes fenntartás kíséri. Sikerült-e tényleg gyerekeknek szóló irodalmat alkotni, vagy csak a nyelv lebutításával, esetleg gazdag illusztrációkkal próbálnak eladni inkább felnőtteknek szóló művet? Sorolni lehetne még a fenntartásokat, ám *a Milyen madár* esetében kiderült, nem szükséges.

Már a kulcsín megkapó, viszont megtévesztő a fiús borító (kék háttér, nyúl zsebében csúzli, biciklikosárban focilabda). Hiszen a versek nem teszik egyértelművé a beszélő(k) nemét, univerzális problémákkal foglalkoznak, nincsenek kifejezetten „fiús” és „lányos” alkotások a kötetben, és így nem kell egy fiú vagy lány szájába adni a szavakat.

Kollár legtöbbször tabukról beszél, mint az elmúlás, a születés, a gyerek helye a világban, és teszi ezt olyan szemszögből, ahogyan egy óvodás és kisiskolás is rákérdez a környezetére. A kiadó a *Milyen madár* olvasását ötéves kortól ajánlja, erre játszik rá a verscímek tipográfiája is, a kis- és nagybetűk keverése. Ez a tény, a súlyosabb témák, a sok-sok kérdés azt hangsúlyozza, hogy felnőttel érdemes olvasni a kötetet. Az *Igen* című vers erre szintén ráerősít:

„szeretem a verset, ha van benne hangosság,
(amikor hangosan olvassák, csak nekem)”

Az első illusztráción a kilincsekre kötött, kihúzott tejfog megadja a kötet alaphangulatát. A veszteség, a visszafordíthatatlanság érzete végig ott lappang, még ha van is valaki, aki elkísér minket az úton. A valaki pedig nem más, mint a kötetet illusztráló Nagy Norbert nyula. A nyúl emberszerűsége, ingei és zakói miatt olyan, mintha Wes Anderson *Fantasztikus Róka úr* című bábfilmjéből lépett volna elő.

Ami még igazán tetszetős az illusztrációkban, hogy nem egyszerűen a szöveget magyarázzák, hanem mindig értelmezik is az egyes verseket. Egészen más hangulata lesz egy-egy sornak, mint például a *Mondóban* is: a tragikus „nincsen kutyám, elvitte a troli” mellett ott áll egy – a nyúlhoz hasonlóan embertestű – vizsla, aki mintha épp a megállóban várná az említett járművet. A halál így, kiragadva eredeti helyéről, könnyebben elmagyarázható, és az ábrázolás talán elfogadhatóbbá is teszi. Ez a traumák feldolgozását segítő, terápiás attitűd az egész kötetre jellemző, legalábbis közös olvasás esetén.

A *Laknak bennem* című vers például lehetőséget nyújt a testvérharccal kapcsolatos érzések megbeszélésére:

*„mekkora cirkusz lehet épp most is odabent,
akár ha a testvérem elveszi a nagyon tilos játékot,
és apa kiabálni kezd, hogy ne kiabáljunk végre.”*

Mint ahogyan az *Igen* utolsó sora is:

„szeretem az anyanapot, ha nincs benne testvér.”

Egy új gyerek érkezése a családba mindenképpen megbolygatja az addig kialakult viszonyokat. A rend megtörik, és a figyelem a legkisebbre összpontosul. Nem biztos, hogy az idősebb testvér kezelni tudja, vagy akár csak képes megfogalmazni a változás okozta érzéseit. Az *Anyá ma nem anyá* közös olvasása ezzel a problémával foglalkozik:

*„anya horgol, anya félcel, felszel egy szalonnát,
anya, félek, soha most már nem jön vissza hozzám.”*

Persze a könyv nem csak arra világít rá, hogy milyen problémák merülhetnek fel egy családban, hiszen végig érződik, a versbeszélő szeretettel gondol erre a körre (*Nálunk*):

*„nálunk apa ül a tilos szobában és anya zúg a küszöbön,
nálunk dübörög a padló és otthon van mindenki mindig,
nálunk meleg van és ég a lámpa és jószagú a bőrünk,
lakik nálunk egy egész család és kevesen vagyunk mégis.”*

A kötet másik fő témája, hogy hol is van a gyerek helye a világban. Erre sem kapunk konkrét választ, csak lehetőségeket, gyermeki elgondolásokat. Nagyon jól láttatja Kollár, hogyan kezdhet el töprengeni egy gyerek azon, hogy másokhoz viszonyítva milyen ő. Ez jól látszik a *Lesz, lesz, lesz, az Én*, vagy a *Két kezem* című versből is:

*„de ha csak egy kezem és egy lábam lenne,
akkor furcsa lennék a két kezekhez,
meg a két lábához képest, és ha két fejem is lenne,
akkor a furcsábbnál is furcsább lennék”*

Ahogy a fenti részletből is érződik, a könyv a komolyabb gondolatok ellenére nem veti meg a humort: a két „hülyevers” (az *Ez az egyik hülyevers*, illetve az *Ez a másik hülyevers*) rímei és szóteremtései derűltégre adhatnak okot. Mindemellett az egész kötetet áthatja egyfajta visszaemlékező, nosztalgikus hangulat, amit talán a legjobban az utolsó, *Balladám* című írás idéz meg. Ez lehetne akár a ma már felnőtt, de valaha volt 6–10 évesek mindenkori létösszegző verse is:

*„rúgtam labdát fűvön, rúgtam tehénlepényen,
házunk mögött féltam a sötétben,
veszett kutyámmal megugattam a holdat,
voltam óvodás, csatár, janicsár,
papírsárkányom sosem járt az égben,
bolondnak kevés, hősnek túl sok voltam”*

A kötetben szereplő szabadversek erősebbek a ritmusosaknál, talán mert a leírt témáknak ez a kötetlenség jobban megfelel. A *Milyen madár* legtöbb verse alapjában véve melankolikus, sokszor megjelenik benne a halál, ami nem lehet tabu, hiszen nap mint nap szembesülünk vele, még ha csak egy bogárról is van szó. A kötet egyik-másik verse lehet „hülye”, a gyerekek viszont nem azok, és ezt néhány mai szerzővel ellentétben Kollár nagyon jól tudja.

TINKÓ MÁTÉ első verseskötete, az *Amíg a dolgok rendeződnek* bogozza, rendezgeti a családi és a gyermekkori szálakat, amelyekbe az olvasó is szépen belegabalyodhat, ha nem vigyáz. **CSEPCSÁNYI ÉVA** próbált eligazodni a könyvben.

Az összegubancolódott fonalak versei

A *míg a dolgok rendeződnek* címmel jelent meg Tinkó Máté első verseskötete. A cím vibráló, nyugtalanító, az ideiglenesség érzetét kelti. Még az otthoni „lim-lomok” között téblábol, de már indulna egy új világ felé. Érzései még elkerülhetetlenül a múltba nyúlnak a szülők, nagyszülők felé, gondolatai már a jövőbe futnak a jelen kérdésein keresztül.

A hat ciklusba rendezett kötet versei ugyanazt az életérzést járják körbe a kimondhatatlansággal viaskodva: szülőkről, nagyszülőkről, traumákról, gyerekkorról, „majdnem összejött” szerelmekről és az útkeresésről beszélnek.

Gyakran felbukkan az apa képe, de a hozzá fűződő érzelmek elég ambivalensek: vagy éretlen, meggondolatlan kitörések olvashatók vele kapcsolatban, vagy épp ellenkezőleg: elfojtott indulatok, mélységes elhallgatások.

Tinkó versei összegubancolódott fonalakhoz hasonlítanak, készakarva hiányzik belőlük a szigorú rendezettség, konstrukció. Vass Tibor és Rubin Szilárd műveivel mutat rokonságot a kötet anyaga, bár az előbbi sajátos nyelvjátékai nélkül, csupán önkényesen alkotott szavaival követi a neoavantgárd költőt. A szétesettség mögött felfedezhető egyfajta kétségbeesett egységre törekvés, a „dolgok, életek” összefésülésére, erős fényben való áttekintésére. Ám erre még nem érett meg az idő, a szerző még nem dolgozta össze a szálakat:

„A kanálisához érve a vízbe fült
 apámra gondolok, ó, a részeges, ó, abba a rohadt életbe, hogy
 minék. És veled persze
 hitetem, hogy így ért véget ez is, mint egy ószutó, csendesen,
 hogy majdnem így, majd
 még sokáig nem érintkezünk, szeretkezünk sehogy.
 Minden egyes Braille-karakter
 hat pontból áll, két oszlopban, téglalap alakban elrendezett.
 A szemeim, ha vaknak születek, most a lenyugvó Napba néz-
 nének biztosan,
 vagy már majdnem úgy, oda, ahol a dolgok nem rendeződnek soha,
 csak tapogattják bizonytalanul a felszínt”

A számos félbehagyott gondolat, a sok elharapott mondatvég,
 a dadogás talán póz, talán a korunkban észlelhető nyelvromlás
 leképezése. A tudatos nyelvcsonkolás mellett a nagyon nehezen
 értelmezhető, magába zárt világok megjelenítésével is próbál-
 kozik a szerző:

„Előtted császári gúnyák heverése.
 Beméred a plafont. Azalatt gazdának
 áll, aki vetkezett. Innét részt akarnak
 venni. Nem tudják még, hogy száraz vagy,
 mint egy magára hagyott torok, hiába.”

Sajátos feszültséget okoz a versekben a kényszerű elhallgatás
 és a nyers kimondás keveredése. A kötet alapállása inkább pesz-
 szimista: bogozza, rendezgeti a szálakat, holott tudni véli, hogy
 soha sem lesz tökéletes az a szóttes, melyeket készíthet:

„Anyám és apám repülön szerettek egymásba,
 valahol a felső troposzféra és az alsó sztratoszféra között.
 Ez, jobban mondván, földfelszíntől tíz kilométert jelent.
 Apám anyám karját ott fogta át először, azután
 Leníngrádban végig. A Néva fölött anyám hónalja
 apám nyakához tapadt. Mikor hazajöttek,
 egy férfi állt a váróban, hatalmas virágcsokrot szorongatott,
 érzelmeit, amíg a dolgok nem rendeződnek, apámnak rejtenie
 kellett.

Most arra a férfirra gondolok, aki azóta is zokog,
 akinek a pusztulása miatt én létezem.
 Meg hogy még a boldogság is
 megalázható, és így vajon milyen.”

Tinkó kötete kapcsolatrendszerekben gondolkodik, mert tudja, a látszólagos magányban sincs egyedül: a felmenők, az elmúlt és az eljövendő szerelmek vele vannak. Gyakran szólít meg egy-egy lányt, aki új ígéret lehetőségeként bukkan fel.

Szókimondása, lendülete viszi tovább, az erős érzelmi töltet ennek köszönhetően nem fordul át – csupán egy-egy verssor erejéig – önsajnáló érzelmességbe. Néhol bőbeszédű; ennek egyik oka, hogy a kötet több darabja a prózavers felé hajlik.

Helyenként a túlírtsággal is küzd, főleg az érzelmek terén. Komor és kijózanító híradások (vagy látomások?) vannak néhány versben, sokat akar elmondani, de hol túlságosan nekilendül, hol túl nagy kihagyásokkal hallgat:

*„Minden szándékban
mintha csak az aljasság volna,
továbbképelem. Miért örök a
föltevés, hogy elromlik majd
az utcavégi akác, a hajszárító
zsinege idebenn megszakad,
anyámat kórházba viszik, mert
megfájdul a keze,”*

*„Úgy kötözöm össze
a szálakat, hogy elvarratlan
maradjon minden, és hamis.”*

A családi mitológia koncentrikus körökké alakul, és egyértelműen érezhető: még nincs minden „kibeszélve”, ennek a vonalnak lesz még folytatása, hiszen ez a fajta múlt- és önfeltárás nem szokott egyhamar „rendeződni”. Tinkó fiatal még, összességében jól debütált ezzel a kötettel, sok „elsőkötetes gyermekbetegséget” elkerülve.

Sárkány Tímea

Tizennyolc éves. A kézdívasárhelyi Bod Péter Tanítóképzőben végezte középiskolai tanulmányait. A kolozsvári BBTE magyar főszak, világi- és összehasonlító irodalom mellékszakának első éves hallgatója. A Helikon irodalmi folyóirat középiskolásoknak meghirdetett irodalmi tehetségkutató pályázatán harmadik helyezést ért el.

Végig

játsszunk gyorsúszást magzatvízben
s ha nyertünk tiltakozva sírjunk fel

játsszunk kert sarkába ültetett
szomjas cseresznyemagot

játsszunk hajnaloktól hajnalokig
mint csókra vágó kislányok

játsszunk rózsatőt ahogy
hajt tüzesedik s szirma lehull

játsszunk magányos halottat
kinek nem jut sirató

játsszunk zsíros temetőföldet
mi közé gazgyökérzet vegyül

Debüt

tizennyolc

lopódzva végigjártam a házat
nem akartam hogy anyámék
bolondnak nézzenek de úgy éreztem
látnom kell mindent újból
mintha utoljára
csak tizennyolc vagyok
de hamarosan költözöm
Kolozsvárra
s mielőtt magam mögött hagynék
minden megszokott színt
otthonos illatot
minden éles és tompa
vonalat meg kell figyelnem
mert hirtelen mállik szét
mint az anyai harag
nem szalaszthatom el ezt a
sajátos szombat esti hangulatot
a sötét konyhában sárgadinnye illat
a nappali falát a tévé cikázó fényei festik
a fürdőben száz watt és kazánmeleg
az előszobában a hús falhoz nyomom
homlokom és feleszmélek szívverésemre
mint biológiaórákon
ahogy hirtelen
kiborul a monoton pillanatból
a belső kényszer
és már ott érezzük
de csak később jut eszünkbe
– tudatosan immár –
halmozni a léha pillanatot
sehol sincs maradhatásunk
de a mostmostban élni is szeretnénk
mert emlékképeink tömkelege már
nem oly keserédes mint a bennelét

Mire ideérsz

még nem vagy itt
a távolságról és időről
megszűnt vektoriális számadásom
frissen meszelt magány
párolog végig a házon
hanyatt fekvé részeg szívdobogásom
szivárog piros szőnyeg alá
s a parketta réseibe zsugorodom
mire ideérsz
megharagszol ha én már nem leszek?

Szép idegen

1.
ne bújj el
hadd lássalak még
mielőtt indul a vonat és
kiürül az állomás
és már csak a falak
a betonoszlop a kutyatej
a sín pár az óramutató
emlékezik ránk
megannyi arc közül
némán megőrzik maguknak a titkot
amit észrevettek
rajtam meg rajtad
mit mi nem is sejtettünk
de ők már tudták:
egy vagonon
szemtől szemben
három órát

2.

csuklódtól fenyőerdő ágaskodik
majdnem könyékig
madarak szállnak belőle
talán megijedtek egy rezzenéstől
nézd bomlik a sötétség
s vele bomolni fogsz te is
de ha leülsz mellém
kiraklak magamból
és akkor már
nemcsak te leszel
nemcsak én leszek
mi leszünk

3.

mikor kinyújtottad kezed
a ráörökített iránytűn dél
arrafele mutatott amerre lakom
amitől te több száz kilométerre
léteztél eddig és létezel ezután
mégis kellett találkozunk hogy
ne legyen unalmas
Bukarestig három óra

Herceg, megjött a tél is

dércsókós ajakkal ébred reggel
mohón ölelné alvó lányok mosolyát
felkúszna száz esőcsatornán
hogy illatukba aszalódjon s
karjaik közt andalogjon míg
pilláikból kinyílik
a bús-barna valóság
s ő riadtan kilopózhat
ajtó alatti résen
langyos kéményen

lassan jár a mánus
rozsdás levelek közt
bandukol kertről kertre
foszló reményű
dél bűg ködösen

lassan jár a mánus
az utca utolsó házához érve
délutáni teagőz langya csábítja
fel szobámba s ágyamra roskad
még van ereje szemembe nézni
de mindketten tudjuk
ezt a szerelmet még az idő hangyái se
tudnák átúsztatni pocsolyánk túlsó partjára

– Herceg, megjött...

s mire kimondanám
a tél első szál cigarettája
bepilizik kisszobánkba

- 3 Kukorelly Endre versei
8 Czakó Gábor: Újra (novella)
10 Keszthelyi Rezső versei
12 Kalász István: A besúgó (novella)
21 Szőke Imre Mátyás versei
23 Centauri: Szeptember 1. (novella)
28 Sohár Pál versei
39 Gáspár Ferenc: Mennyei kapcsolat (novella)
42 Csobánka Zsuzsa versei
45 Berka Attila: Anómia (regényrészlet)
50 Filip Tamás versei
52 Szücs Katalin: Vége a játéknak (novella)
55 Hegedűs Gyöngyi versei
59 Mányoki Endre: Koldusok irodalma (tárca)
63 Hudy Árpád: Emlékezés egy világháborúra 2–3. – A hadak útján,
Mire a lomb le hull (tárca)
79 Boldog Zoltán: Az életrajz démona (tárca)
82 Laik Eszter: Szóktess meg (tárca)
84 Boldog Zoltán: Frusztráció és korrupció helyett – beszélgetés
Weiner Sennyey Tiborral
89 Lennert Móger Tímea: Végül a képek győznek – és ez nem baj –
beszélgetés Fenyvesi Ottóval
95 Balta János: PEN Club-elnök először Aradon – beszélgetés
Szőcs Gézával
100 Evellei Kata: A beteges szerelem példatára (Csobánka Zsuzsa:
A hiányzó test)
103 Boldog Zoltán: Mit olvasott Lovasi? (Lévai Balázs: Lovasi –
Idáig tudom a történetet)
107 Varga Melinda: Isten feltehetően budapesti lakos (Stiller Kriszta:
Ködforgató)
110 Mosonyi Kata: A „szabómagdaság” tanulságai (Lovas Ildikó:
Cenzúra alatti)
114 Új Krisztina: Terápiás gyerekversek (Kollár Árpád: Milyen madár)
117 Csepcsányi Éva: Az összegubancolódott fonalak versei (Tinkó Máté:
Amíg a dolgok rendeződnek)
120 Debüt – Sárkány Tímea versei

Irodalmi Jelen Könyvek

Hudy Árpád

**Hidegebb
napok**

IJK

**STILLÉR KRISZTA
KÖDFORGATÓ**

IJK

Lászlóffy Csaba

Az út, akár egy hosszú mondat

IJK

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

59484291701748 14011